

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

En plan för naturen

*- Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet Från Bjäre till Österlen
och dess betydelse för fysisk planering*

Ylva Eriksson

*Självständigt arbete • 30 hp
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp 2019*

En plan för naturen

- Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet Från Bjäre till Österlen
och dess betydelse för fysisk planering

A Plan for Nature

- The plan for conservation of nature and cultural environment Från Bjäre till Österlen
and its effect on physical planning

Ylva Eriksson

Handledare: Jörg Brunet, SLU, Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap

Biträdande handledare: Helena Mellqvist, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Christine Haaland, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Biträdande examinator: Lisa Norfall, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: planeringsunderlag, naturvårdsprogram, naturvård, fysisk planering, kunskapsöverföring

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Abstract

This study investigates *Från Bjäre till Österlen* - a plan for conservation of natural and cultural environment in the former county of Kristianstad - and its significance in relation to physical planning in the municipality of Hässleholm. The current loss of biological diversity (FN 1992) underlines the need for further knowledge of the natural environment. Providing municipalities with relevant planning material regarding natural values is part of the County Administrative Board's mission. The municipalities are on the other hand responsible for land-use planning. When the County of Scania recently updated their website, a question was raised regarding the need to keep old planning material available for use.

The municipality of Hässleholm was chosen as a case for the study since it is representative of many municipalities in the south of Sweden, with regards to number of inhabitants as well as natural environment. *Från Bjäre till Österlen* is, within this study, documents produced by the municipality of Hässleholm. The purpose of the comparison is to determine to what extent the municipal documents correspond to *Från Bjäre till Österlen*. Present and former employees of the municipality of Hässleholm – two ecologists and one planner – were interviewed regarding the use of *Från Bjäre till Österlen* and other planning material within physical planning.

The study concludes that there are good reasons to keep *Från Bjäre till Österlen* available online as it provides general knowledge of Scania's natural environment and functions as a reference regarding the development in natural areas. The study result show that *Från Bjäre till Österlen* has been significant in connection to Hässleholm's physical planning. *Från Bjäre till Österlen* was one of the most important planning documents in the production of Hässleholm's municipal plan for conservation of natural environment, from 2005, where it served as: a source of inspiration, a template for selection of natural areas to investigate as well as a template for valuation of natural areas. The text material in *Från Bjäre till Österlen* is rarely used in Hässleholm today. However, its valuation of natural areas is integrated with the web-based GIS in Hässleholm municipality. The fact that *Från Bjäre till Österlen* is neither in print nor available on the website of the County Administrative Board of Scania, is probably contributing to the infrequent use of the plan.

The study indicates that easy access to planning material and knowledge among civil servants of such planning material, affect the extent to which the materials are used within physical planning. Communication and knowledge transfer between County Administrative Boards and municipalities, as well as among professionals such as ecologists and planners – vouch for the use of planning material and in the long run, integration of issues of nature conservation within physical planning, according to the result of this study.

The significant role of the County Administrative Board in the production of planning material for natural environment is emphasized in this study. Planning material encompassing the natural environment of a county serve to strengthen the landscape perspective and to put the local natural values of the municipalities into a wider context. This study further underlines the important role of the municipalities in the integration of nature conservation in physical planning, while noting that there is a need for stricter demands regarding production of municipal planning material for conservation of the natural environment. Furthermore, the use of standardized valuation methods for natural environment would facilitate comparisons and quality control as well as synthesis of knowledge from different sources. The planning material for natural environment produced by the County Administrative Board can be expected to be of particular value to smaller municipalities with limited resources and should therefore be detailed enough to serve as a base for considerations within physical planning.

Sammanfattning

Denna studie undersöker Kristianstad läns Natur- och kulturmiljövårdsprogram, *Från Bjäre till Österlen*, från 1996 och dess betydelse för den fysiska planeringen i Hässleholms kommun. Den pågående förlusten av biologisk mångfald (FN 1992) understryker behovet av fördjupad kunskap om landskapets naturvärden. Det ingår i länsstyrelsernas uppdrag att tillhandahålla kunskapsunderlag om naturvärden till kommunerna, vilka i sin tur ansvarar för fysisk planering av mark- och vatten. I samband med en uppdatering av Skåne läns hemsida uppkom frågor om relevansen av att hålla äldre planeringsunderlag tillgängliga, vilket föranledde denna studie.

Som fallstudieobjekt valdes Hässleholms kommun vilken genom sin storlek och naturmiljö är representativ för många sydsvenska kommuner. I denna studie jämförs *Från Bjäre till Österlen* med naturvårdsprogram och översiktsplaner framtagna av Hässleholms kommun, för att slå fast i vilken utsträckning dessa kommunala dokument tar utgångspunkt i *Från Bjäre till Österlen*. Vidare intervjuas nuvarande och tidigare tjänstemän på Hässleholms kommun, två kommunekologer samt en planarkitekt, för att undersöka hur *Från Bjäre till Österlen* och andra naturvårdsunderlag har använts och används inom kommunal fysisk planering.

Studiens slutsats är att det finns goda skäl att hålla *Från Bjäre till Österlen* tillgänglig via webben då programmet är rikt på allmän kunskap om Skåne län och därtill kan fungera som historisk referens i studier av naturområdets utveckling. Resultatet av studien visar att *Från Bjäre till Österlen* har haft betydelse för den fysiska planeringen i Hässleholms kommun. *Från Bjäre till Österlen* var ett av de viktigaste underlagen vid framtagandet av *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* från 2005 där det användes som inspirationskälla samt utgångspunkt för urval av inventeringsområden och för värdering av naturområden. Idag används inte texterna ur *Från Bjäre till Österlen* i någon större utsträckning i Hässleholms kommun. Dock finns områdesvärderingen ur *Från Bjäre till Österlen* integrerad i kommunens webb-GIS som används av både kommunekologen och planarkitekterna. Att *Från Bjäre till Österlen* varken finns tillgänglig i nytryck eller via Länsstyrelsens hemsida påverkar sannolikt användningsgraden.

Studien pekar på att lättillgänglighet till, samt kommunala tjänstemäns kännedom om, planeringsunderlag påverkar deras användning inom den fysiska planeringen. Av studiens resultat framgår att kommunikation och kunskapsöverföring mellan länsstyrelse och kommun, liksom mellan kommunala tjänstemän med olika kompetenser – såsom kommunekologer och planarkitekter – borgar för användande av planeringsunderlag och i förlängningen för integration av naturvårdsfrågor i fysisk planering.

Studien lyfter fram Länsstyrelsens betydelsefulla roll i framtagandet av naturvårdsunderlag då länsomfattande naturvårdsprogram kan bidra med landskapsperspektiv där kommunala naturvärden sätts in i ett större sammanhang. Studien understryker vidare kommunernas viktiga roll för integration av naturvård i den kommunala fysiska planeringen men ser behov av tydligare krav för framtagande av kommunala naturvårdsprogram. Boverkets (2018) riktlinjer för framtagande av grönplaner, vilket inkluderar naturvårdsprogram, lämnar idag mycket öppet för tolkning. Vidare skulle standardiserade metoder för värdering av naturområden underlätta jämförelser och kvalitetsgranskning av naturvårdsprogram samt syntes av kunskap från olika källor. I relation till små kommuner med begränsade resurser kan länsstyrelsernas naturvårdsunderlag förväntas vara särskilt viktiga och behov finns därför av mer detaljerade underlag, vilka kan tjäna som utgångspunkt för avvägningar inom fysisk planering.

Förord

Inledningsvis vill jag tacka Länsstyrelsen i Skåne län för idén att studera användandet av ett naturvårdsprogram inom fysisk planering. Att utforska ett enskilt dokumentets betydelse visade sig leda till en mycket rik process vilken har givit mig värdefull inblick i det svenska naturvårds- och samhällsplaneringsarbetet, kunskaper som kommer att vara till stor nytta i min framtida yrkesroll som landskapsarkitekt.

Denna studie genomfördes under en period av politisk instabilitet. Den rådande osäkerheten kring vilka partier som ska bilda regering ger i skrivande stund även upphov till osäkerhet gällande vilka ekonomiska resurser som kommer att stå till naturvårdsarbetets förfogande. Pengar är givetvis en förutsättning för genomförandet av det arbete inom naturvård och fysisk planering som är föremål för denna studie. Samtidigt vill jag lyfta fram den oerhörda vikten av engagemang och samarbete som jag har observerat under arbetets gång. Om ingen lyfte värdet av naturvårdsfrågorna skulle de sannolikt inte få några resurser alls. Jag vill därför rikta ett varmt tack till de tre intervjudeltagarna som bidragit till studien med sina erfarenheter av naturvårdsarbete inom fysisk planering. Tack för ert inspirerande engagemang i denna fråga. Tack även till Hässleholms kommun för förtroendet att få studera ert naturvårdsarbete.

Jag sätter stort värde i att få ta del av andras kunskap, särskild sådan kunskap jag själv saknar. Att samarbete och kunskapsutbyte kommer att bli avgörande i arbetet med att värna den biologiska mångfalden är för mig en självklarhet och det gör mig glad att se att dessa tankegångar återspeglas i det pågående naturvårdsarbetet i Sverige, även om vägen dit är kantad av utmaningar.

Då denna masteruppsats rör sig i gränslandet mellan naturvård och fysisk planering och behandlar förenandet av dessa två ämnesområden var det betydelsefullt att få möjlighet till handledning inom respektive område. Stort tack till mina handledare Jörg Brunet, fil. dr i ekologi och Helena Mellqvist, doktorand i landskapsarkitektur, för att ni delat med er av era kunskaper och för alla spännande infallsvinklar ni givit mig, en del har jag försökt inkludera inom ramen för detta arbete, men många hoppas jag få tillfälle att utforska vidare i framtiden.

Kalmar, 18 januari 2019

Ylva Eriksson

Innehåll

Abstract	4
Sammanfattning	5
Förord	6
Innehåll	7
INLEDNING	8
Bakgrund	9
Mål och syfte	10
Frågeställning	11
Avgränsningar	11
MATERIAL OCH METOD	12
Dokument- och intervjustudie	13
TEORETISK KONTEXT	17
Naturvård och planering av gröna värden	
– en historisk tillbakablick	18
Naturvårdens plats i dagens fysiska planering	22
RESULTAT	29
Studie av Hässleholms kommunala dokument	30
Intervjuer med kommunekologer och planerare	42
Summering av dokument- och intervjustudie	47
DISKUSSION OCH SLUTSATS	49
Diskussion	50
Slutsats	57
Metoddiskussion	58
Referenser	60
Bilagor	

1. INLEDNING

Bakgrund

Under slutet av 1980-talet och i början av 1990-talet framträdde en ny miljöfråga – bevarande av den biologiska mångfalden (Worster 1996). Begreppet *biologisk mångfald* definieras som ”artrikedom, genetisk variation inom arter samt mångfalden av ekosystem” (NE 2018). Den bakomliggande orsaken till att den biologiska mångfalden uppmärksammades var upptäckten att jordens växt- och djurarter hade börjat dö ut i allt snabbare takt och frågan blev snart föremål för politisk debatt på internationell nivå (Worster 1996). På FN-konferensen i Rio de Janeiro 1992 undertecknades konventionen om biologisk mångfald (FN 1992). Denna internationella överenskommelse utgör grunden för det globala arbetet med bevarande och nyttjande av den biologiska mångfalden och har hittills, år 2018, ratificerats av 196 stater (Centrum för biologisk mångfald 2018). Sverige ratificerade mångfaldskonventionen redan 1993 och har därmed förbundit sig att bevara och nyttja den biologiska mångfalden på ett hållbart sätt (Naturvårdsverket 2010). Konventionen styr inte i detalj hur enskilda länder ska arbeta för att nå konventionens mål men överenskommelsen är idag implementerad i Sveriges nationella miljömål vilka utgör grunden för Sveriges miljö- och naturvårdsarbete (ibid.). Totalt finns idag 16 miljö kvalitetsmål samt ett övergripande generationsmål vilket regeringen har formulerat på följande sätt:

”Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.”

(Naturvårdsverket 2018)

Generationsmålet formulerades 1999 och för att uppnå målet om förändring inom en generation ska förutsättningar för att lösa miljöproblemen ha skapats år 2020. Allt tyder på att konventionens mål inte kommer att uppnås då utdöendetakten inte ser ut att avta (ArtDatabanken 2018). Den pågående förlusten av biologisk mångfald anses vara det största massutdöendet sedan slutet av Krita och upp emot 10-30 procent av svenska djur- och växtgrupper är rödlistade (Ebenhard, Jansson & De Jong 2011), vilket innebär att de riskerar att dö ut (ArtDatabanken 2018). Eftersom biologisk mångfald är en förutsättning för livskraftiga och funktionella ekosystem är biologisk mångfald en viktig grundpelare för merparten av miljömålen, inklusive generationsmålet.

Ett av de främsta hoten mot den biologiska mångfalden är förlusten av livsmiljöer genom fragmentering av landskapet (Haddad et al 2015). Vid sidan av klimatförändringar är människans exploatering av landskapet därmed en framträdande orsak till det pågående massutdöendet. Den kommunala fysiska planeringen har från statligt håll utpekats som ett viktigt verktyg för Sveriges omställning till en hållbar utveckling (Håkansson 2005). Fysisk planering är också nära kopplad till frågan om bevarande av den biologiska mångfalden och kommunerna anses ha en central roll i detta arbete (Länsstyrelsen Skåne län 2014).

Kunskap som används inom fysisk planering kan inhämtas från olika håll, men en potentiellt viktig kunskapskälla är olika former av planeringsunderlag. Enligt såväl miljöbalken som plan- och bygglagen ska länsstyrelserna tillhandahålla underlag åt kommunerna och komma med råd gällande hur hänsyn ska tas till allmänna intressen såsom natur- och kulturmiljö (SFS 1998:808, SFS 2010:900).

År 1996 färdigställdes natur- och kulturmiljövårdsprogrammet för Malmöhus respektive Kristianstads län, idag sammanslagna till Skåne län. Programmet publicerades i två delar – *Från Bjäre till Österlen* som omfattar Kristianstads län och *Från Sandhammaren till Kullaberg* som beskriver Malmöhus län. Utöver att utgöra underlag för fysisk planering var natur- och kulturmiljövårdsprogrammet tänkt att fungera som kunskaps- och inspirationskälla för ”alla som är intresserade av den skånska naturen och det rika kulturarvet” och dess bevarande (Länsstyrelsen Kristianstad län 1996 s.9). Programmet skulle vidare fungera som riktlinje för Länsstyrelsens arbete med att värna det skånska landskapets natur- och kulturmiljövärden (ibid.).

I samband med en uppdatering av Skåne läns webbsida dök frågor upp gällande vilket material som är relevant att hålla tillgängligt via webbsidan¹. Natur- och kulturmiljövårdsprogrammen för Malmöhus- respektive Kristianstad län, var några av de program som diskuterades och frågan om det idag finns behov av att slå ihop de båda delarna och uppdatera dem väcktes.

¹ Cecilia Backe, Länsstyrelsen Skåne län, 2018-09-07

Under hösten 2018 avslutar Länsstyrelsen i Skåne liksom Sveriges övriga länsstyrelser, arbetet med att ta fram en *Regional handlingsplan för grön infrastruktur*, vilken liksom *Från Bjäre till Österlen* är tänkt att fungera som underlag för fysisk planering.

”Syftet med de regionala handlingsplanerna är att de ska ligga till grund för olika aktörer i arbetet med att säkra ekosystemtjänster, förbättra måluppfyllelse för berörda miljökvalitetsmål och möjliggöra anpassningar till ett förändrat klimat. De regionala handlingsplanerna ska både fungera som underlag för planering av konkreta åtgärder och för anpassning av brukande och hänsyn.”

(Naturvårdsverket 2015 s.8)

Ett viktigt syfte, som förenar Kristianstad läns natur- och kulturmiljövårdsprogram, *Från Bjäre till Österlen*, från 1996 med Skåne läns handlingsplan för grön infrastruktur från 2018 är att bägge dokument ska samla kunskap om landskapets ekologi, naturvärden och kulturvärden, så att denna kunskap ska kunna tas i beaktande vid avvägningar och beslut inom den kommunala fysiska planeringen. Frågan är hur stor betydelse och genomslagskraft dessa regionala planeringsunderlag de facto har. Vilket avtryck gör planeringsunderlagen i den kommunala fysiska planeringen - vid framtagande av översiktsplaner, fördjupade översiktsplaner, områdesbestämmelser och detaljplaner, liksom vid utfärdande av formella skydd såsom kommunala naturreservat? Hur används underlagen i praktiken och vilka faktorer påverkar om och hur ett planeringsunderlag används?

Länsstyrelsen i Skåne län har uttryckt en önskan om att utvärdera Natur- och kulturmiljövårdsprogrammets betydelse för den fysiska planeringen i Skåne, vilket gav idén till detta arbete. Studien undersöker vilken betydelse Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet för Kristianstad län, *Från Bjäre till Österlen*, har haft för den fysiska planeringen i Hässleholms kommun. Då det i dag är drygt 20 år sedan programmet togs fram kan det vara av intresse att lyfta frågan om *Från Bjäre till Österlen* fortfarande är ett relevant planeringsunderlag inom den kommunala fysiska planeringen. Vidare är det, inför Länsstyrelsens fortsatta framtagande av planeringsunderlag, intressant att undersöka hur *Från Bjäre till Österlen*, till form och innehåll, svarat mot behoven inom fysisk planering i Skånes kommuner? Ser behoven i relation till naturvård och fysisk planering likadana ut idag som i mitten av 1990-talet?

För att undersöka vilken betydelse *Från Bjäre till Österlen* har haft för den kommunala fysiska planeringen i Skånes kommuner, har Hässleholms kommun valts som studieobjekt. Hässleholm är Skånes till ytan största kommun och rymmer en blandning av naturtyper – skogsmark, åker och öppna gräsmarker liksom ett antal sjöar. Landskapet är därmed representativt för flera sydsvenska inlandskommuner och samtidigt relativt ovanligt i Skåne län. Till skillnad från andra skånska kommuner täcks Hässleholms kommun nämligen till stor del av skog och rymmer därmed värden som är särskilt skyddsvärda i ett regionalt perspektiv.

Mål och syfte

Målet för studien är att undersöka vilken betydelse Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet för Kristianstad län, *Från Bjäre till Österlen*, har haft som underlag för den kommunala planeringen i Hässleholms kommun. Studien vill även bidra till en ökad förståelse för hur befintliga kunskapsunderlag gällande naturvårdsfrågor används inom kommunal planering samt komma med utvecklingsförslag för en effektivare kunskapsöverföring mellan länsstyrelse och kommun.

Det övergripande syftet med studien är att undersöka hur naturvårdsfrågor behandlas i kommunalt planeringsarbete och vilken roll regionala kunskapsunderlag spelar i detta arbete.

Frågeställning

Huvudfråga:

Vilken betydelse har Kristianstad läns Natur- och kulturmiljö- och kulturmiljöprogram, *Från Bjäre till Österlen*, haft för den fysiska planeringen i Hässleholms kommun?

- Hur har *Från Bjäre till Österlen* använts av planerare och kommunekologer i planeringsarbetet i Hässleholms kommun och används programmet fortfarande?
- Återspeglas innehållet i *Från Bjäre till Österlen* i Hässleholms kommunala planeringsunderlag och styrdokument och i så fall på vilket sätt?
- Är *Från Bjäre till Österlen*, till form och innehåll, väl lämpat som underlag i relation till dagens behov inom naturvård och fysisk planering?
- Finns det andra, mer aktuella, underlag som har ersatt *Från Bjäre till Österlen* som kunskapskälla?
- Vilka faktorer påverkar användandet av regionala planeringsunderlag för naturvård?
- Hur bör framtida naturvårdsunderlag utformas för att effektivisera och öka kvaliteten inom naturvårdsarbetet på kommunal nivå?

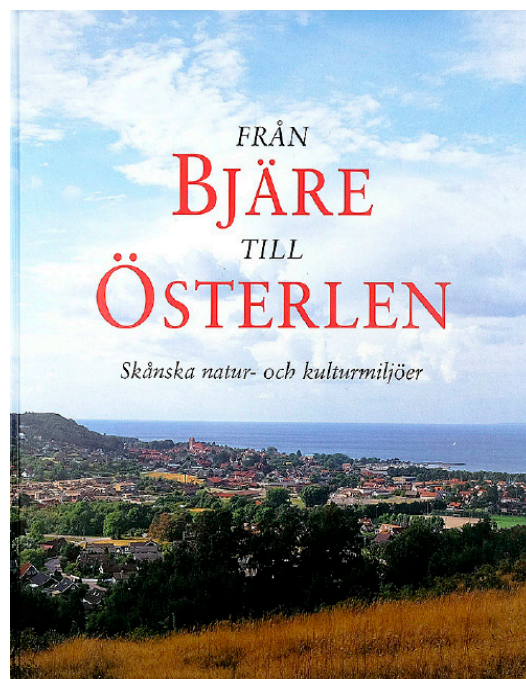

Fig 1. Framsidan till boken *Från Bjäre till Österlen*. Fotografiet över Båstad är taget av Lars Jarnemo.

Avgränsningar

Detta arbete inriktar sig på att studera användandet av Kristianstad läns Natur- och kulturvårdsprogram, *Från Bjäre till Österlen*, från det att programmet publicerades 1996 och fram till 2019, i en utvald skånsk kommun. Valet av Hässleholms kommun som studieobjekt grundas på att kommunen, i relation till dess storlek och naturtyper är representativ för många sydsvenska kommuner. Samtidigt är kommunens naturmiljö relativt ovanlig i Skåne och rymmer därmed naturvärden som är särskilt skyddsvärda i ett regionalt perspektiv. Vidare har valet stärkts av att Hässleholm har såväl en anställd kommunekolog som ett kommunalt naturvårdsprogram. Hässleholms kommunala naturvårdsprogram är framtaget 2005 och utgör ett lämpligt dokument att utgå ifrån i en jämförande studie av *Från Bjäre till Österlen* och Hässleholms kommunala planer och program. Vidare är förekomsten av en kommunekolog intressant då det möjliggör en jämförelse av användandet av naturvårdsunderlag inom två olika professioner – planerarens och kommunekologens. Studiens resultat kan dock inte generaliseras till att gälla alla skånska kommuner då det kommunala planeringsarbetet kan se mycket olika ut beroende på faktorer som kommunal organisation, politik, ekonomiska resurser samt engagemang och kunskaper hos enskilda individer. Studien ger dock en indikation på användandet av *Från Bjäre till Österlen* som planeringsunderlag inom kommunal fysisk planering. Utifrån resultatet kan även slutsatser gällande programmets relevans i modern fysisk planering dras samt frågor gällande kommunala behov i relation till framtida planeringsunderlag besvaras.

I denna studie har fokus inriktats mot hur naturvårdsfrågor behandlas i Hässleholms fysiska planering. Vid sidan av naturvårdsfrågorna finns en rad andra miljö- och klimatrelaterade frågor som den fysiska planeringen ska hantera och för vilka planeringsunderlag krävs. Dessa frågor behandlas dock inte inom ramen för denna studie. Avgränsningen utgår ifrån det faktum att *Från Bjäre till Österlen* togs fram som ett underlag för naturvårdsfrågor.

Det finns inom Hässleholms kommun en rad olika planer och program för vilka *Från Bjäre till Österlen* kan ha haft betydelse. Då denna studie undersöker ett naturvårdsprogramms betydelse för kommunal fysisk planering har endast kommunala dokument med direkt koppling till naturvårdsfrågor studerats, vilket inkluderar kommunala översiktsplaner eftersom naturvårdsfrågor behandlas i dessa.

2. MATERIAL OCH METOD

Dokument- och intervjustudie

För att söka svar på frågan om vilken betydelse *Från Bjäre till Österlen* har haft för den kommunala planeringen i Hässleholm har kommunens planeringsarbete undersökts med hjälp av två olika empiriska metoder. Dels har kommunala planer och program studerats för att nå en förståelse för i vilken grad dessa planer och program tar utgångspunkt i *Från Bjäre till Österlen*. Dels har kvalitativa intervjuer genomförts med nuvarande och tidigare tjänstemän inom Hässleholms kommun vilka arbetar eller har arbetat med naturvård och planeringsfrågor. Intervjuerna syftade till att fördjupa förståelsen för hur välkänt *Från Bjäre till Österlen* är som planeringsunderlag och hur programmet har använts av kommunekologer och planerare. En mer generell förståelse söktes också gällande planeringsunderlagens roll i den kommunala fysiska planeringen samt de olika yrkesrollernas förhållningssätt till frågor om naturvård och de planeringsunderlag som behandlar dessa.

Jämförande dokumentstudie

Urval och prioritering av kommunala planer och program

De två kommunala dokument som särskilt prioriterats i studien är den gällande *Översiktsplanen för Hässleholms kommun* från 2007 samt det kommunala *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* från 2005. Översiktsplanen valdes ut då den förmedlar kommunens övergripande ställningstaganden i relation till markanvändning och samhällsutveckling och dessutom är styrande för den efterföljande detaljplaneringen. Naturvårdsprogrammet valdes då det behandlar naturvårdsfrågor för hela kommunen och är det dokument som innehållsmässigt kan förväntas ligga närmast *Från Bjäre till Österlen*. Såväl översiktsplanen från 2007 som det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 går att ladda hem via kommunens hemsida.

Den nuvarande kommunekologen i Hässleholms kommun bidrog med ytterligare förslag på intressanta dokument, däribland den tidigare *Översiktsplanen för Hässleholms kommun* från 1990 samt *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987, föregångaren till dagens kommunala naturvårdsprogram. Dessa äldre dokument var intressanta eftersom de är framtagna innan publiceringen av *Från Bjäre till Österlen*, 1996 och därmed beskriver Hässleholms naturvårdsarbete, innan eventuell påverkan ifrån *Från Bjäre till Österlen*. De äldre kommunala dokument som studerats finns idag endast tillgängliga i tryckta exemplar i Hässleholms kommuns arkiv och kan således inte nås via internet

Metoder för analys och tolkning av planer och program

I de utvalda kommunala planerna och programmen har kopplingarna till *Från Bjäre till Österlen* undersökts på två sätt, dels genom en kvantitativ analys, dels genom en kvalitativ tolkningsprocess enligt hermeneutisk tradition. Inledningsvis gicks de program och planer som producerats efter 1996 igenom i syfte att undersöka hur stor del av innehållet som återkopplade till och/eller var hämtat ur *Från Bjäre till Österlen*. Detta arbete inleddes med en studie av de områdesbeskrivningar som finns för Hässleholms kommun i *Från Bjäre till Österlen*. Alla beskrivna områden fördes in i ett Excel-dokument (se bilaga 1) vilket sedan användes för att stämma av vilka områden som återkommer i de kommunala planerna och programmen samt i vilken grad områdenas geografiska utbredning, beskrivning och värdering överensstämmer med materialet i *Från Bjäre till Österlen*. I den kvantitativa analysen ställdes följande analysfrågor till den kommunala planen/programmet, i relation till var och ett av de områden som beskrivs i *Från Bjäre till Österlen*:

- Finns området omnämnt i planen/programmet?
- Beskriver planen/programmet området på ett sätt som kan härledas till beskrivningen i *Från Bjäre till Österlen*?
- Värderar planen/programmet området på ett sätt som kan likställas med värderingen i *Från Bjäre till Österlen*?

Utifrån de tre analysfrågorna utarbetades en analysmall med fyra färgkodade svarskategorier per fråga, se figur 2. Ibland kompletterades den valda svarskategorin med en kommentar för att förklara och motivera valet.

1. Förekomst <i>Finns området omnämnt i planen/programmet?</i>	2. Beskrivning <i>Beskriver planen/programmet området på ett sätt som kan härledas till FBTÖ:s beskrivning?</i>	3. Värdering <i>Värderar planen/programmet området på ett sätt som kan likställas med FBTÖ:s värdering?</i>
Ja, samma namn och samma geografiska utbredning.	Ordagrann överensstämmelse i områdesbeskrivningen eller direkt referens till FBTÖ.	Områdets natur/kulturvärden värderas högre än i FBTÖ.
Ja, området förekommer men utbredningen/namnet avviker.	Likvärdig beskrivning som dock ej går att härleda direkt till FBTÖ.	Likvärdig värdering av områdets natur/kulturvärden.
Ja, området förekommer men inte kopplat till natur/kulturvärden.	Avvikande beskrivning av området, men med vissa likheter.	Lägre värdering av natur/kulturvärden än i FBTÖ.
Nej, området förekommer inte.	Helt annorlunda beskrivning av området.	Natur och kulturvärden i området värderas ej.

Fig 2. Analysmall som användes vid jämförelsen av Från Bjäre till Österlen och Hässleholms kommunala planer och program.

Utifrån resultatet av denna inledande kvantitativa analys kunde statistik tas fram som gav en indikation på i vilken utsträckning de kommunala planerna och programmen återger innehållet i Från Bjäre till Österlen.

Därefter följde den kvalitativa tolkningen av de kommunala dokumenten. Beskrivande citat plockades ut och fördes in i en tabell tillsammans med sidnummer och en kommentar om varför citatet ansågs vara av särskilt intresse, för att sedan tolkas enligt hermeneutisk metod.

Kvalitativa intervjuer

Urval av intervjudeltagare

För att nå en djupare förståelse för vilken betydelse *Från Bjäre till Österlen* har haft för Hässleholms fysiska planering söktes tjänstemän inom den kommunala naturvården och samhällsplaneringen för djupintervjuer.

Hässleholms nuvarande kommunekolog har arbetat i kommunen sedan 2002 och inledde sin anställning i kommunen som projektledare för *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun*, som antogs 2005. I detta projekt arbetade han tillsammans med Hässleholms kommuns dåvarande kommunekolog. Då *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* valts ut som ett av de centrala dokumenten för studiens empiriska undersökning var det intressant att ta del av kommunekologens perspektiv på projektet liksom kommunens naturvårdsarbete i övrigt.

Hässleholms tidigare kommunekolog arbetar idag med naturskyddsfrågor på Länsstyrelsen i Skåne och förväntades därmed kunna komplettera det kommunala perspektivet med en fördjupad förståelse för Länsstyrelsens arbete med framtagande av planeringsunderlag och kunskapsutbyte med kommunerna.

Då studiens frågeställning även berör fysisk planering var det vidare av intresse att intervjua en av kommunens planarkitekter. Den utvalda planarkitekten inledde sin nuvarande tjänst i Hässleholms kommun våren 2018. Planarkitekten har dock arbetat inom kommunen tidigare, mellan åren 2008 och 2014 och valdes då hon är en av de nuvarande planarkitekter i Hässleholm som har längst relation till kommunens planeringsarbete.

Genomförande av halvstrukturerade intervjuer

Samtliga intervjuer genomfördes under två dagar i månadsskiftet oktober-november 2018. Den planerade tiden för intervjuerna var 1 h men samtliga intervjuer drog över tiden med 10 till 20 minuter, med respondenternas medgivande.

Intervjuformen halvstrukturerad livsvärldsintervju valdes, utifrån Kvale och Brinkmans (2009) beskrivning där intervjuaren genom samtal söker en förståelse för intervjupersonens syn på världen och det studerade

fenomenet, i detta fall användandet av naturvårdsunderlag inom fysisk planering, i Hässleholms kommun. Inför intervjuerna togs en intervjuguide fram med tre-fyra teman som intervjun ämnade täcka. Syftet med intervjun liksom intervjuguidens teman presenterades för intervjudeltaren i början av intervjun. Intervjuguidens teman fungerade som utgångspunkt för intervjuarens frågor men genom spontana svar och följdfrågor tilläts intervjun även röra sig i nya, oväntade riktningar. Intervjuerna spelades in och transkriberades först ordagrant för att sedan överföras till ett mer formellt skriftspråk.

Metod för tolkning av intervjuer

Vid intervjuanalysen har metoderna meningskoncentration och meningstolkning enligt Kvale och Brinkman (2009) använts. Meningskoncentration utgår i Kvales och Brinkmans upplägg från ett fenomenologiskt perspektiv och går som namnet antyder ut på att intervjupersonens uttalanden koncentreras och omformuleras till kortare meningar.

Kvale och Brinkman (2009) delar in meningskoncentrationen i följande fem steg: Inledningsvis läses hela intervjun igenom, steg ett, och därefter delas texten in i naturliga "meningsenheter", steg två. Det tredje steget utgörs av att huvudtemat för var och en av de identifierade meningsenheterna beskrivs i en kort, kärnfull mening. Huvudtemat utgår från intervjudeltagarens perspektiv, såsom forskaren uppfattat det. Efter att dessa tre steg utförts kan steg fyra inledas och frågor ställas till de olika meningsenheterna, med utgångspunkt från studiens syfte. Det femte och avslutande steget kopplar samman hela intervjuens centrala teman till en sammanhängande berättelse. I denna studie användes meningskoncentration som en inledande bearbetning av intervjumaterialet genom vilken de centrala teman som avhandlades under intervjuerna identifierades.

Analysmetoden meningstolkning användes som komplement till meningskoncentrationen för att tolka betydelsen av de centrala teman som framkommit vid intervjuerna och nå en djupare förståelse för den bakomliggande meningen. Kvale och Brinkman (2009) beskriver hur ett uttalande kan tolkas i tre olika sammanhang eller tolkningskontexter: Den första tolkningskontexten är intervjupersonens självförståelse. Här handlar det om att tolka vilken mening intervjupersonen själv avser med sina uttalanden. Forskaren utgår i denna kontext från intervjupersonens perspektiv, såsom forskaren uppfattar det. Tolkningskontext nummer två är vad Kvale och Brinkman (2009) kallar "sunda förnufts kritiska förståelse" och här sätts ett uttalande i relation till en bredare allmän kontext. Uttolkaren kan i denna tolkningskontext vara kritisk mot ett uttalande och välja att i tolkningen lägga fokus antingen på uttalandets innehåll eller på vad uttalandet säger om intervjupersonen (ibid.). Den tredje och sista tolkningskontexten är teoretisk förståelse (Kvale och Brinkman 2009). Vid teoretisk förståelse vidgas kontexten ytterligare och ett uttalandes mening utforskas genom att uttalandet sätts i relation till befintliga forskningsteorier (ibid.).

Vetenskaplig teoribildning för studien - Hermeneutik

Hermeneutisk metod

Inom samhällsvetenskaperna finns en rad olika vetenskapliga teoribildningar. Detta arbete använder sig av en hermeneutisk metod vilken inriktar sig på tolkning av verkligheten. Enligt hermeneutiken kan världen förstås på flera sätt och forskaren måste vara medveten om att den egna tolkningen alltid tar sin utgångspunkt i den egna förförståelsen (Ödman 2017). En viktig förutsättning för ett hermeneutiskt förhållningssätt vid tolkning är därför att forskaren redovisar sin förförståelse (ibid.). Genom att beskriva sin förförståelse tydliggör forskaren för sig själv och för läsaren vilken kunskap och vilka föreställningar som utgör grunden för tolkningarna.

En annan princip för det hermeneutiska förhållningssättet är det "öppna frågandets princip" (ibid.). Som uttolkare ställer forskaren en fråga till det som tolkas och måste vara beredd att låta den verklighet som studeras ge andra svar än vad som förväntades. För att lyckas med detta föreslår Ödman (2017) att forskaren söker kunskap och information som har förmågan att påverka befintlig förståelse. Således måste forskaren måna om att inte uteslutande söka kunskap som bekräftar förutfattade meningar. Forskaren bör pröva tolkningsalternativ som har potential att förändra befintliga föreställningar om verkligheten, för att undvika att söka bekräftelse på existerande fördomar (ibid.).

Gällande själva tillvägagångssättet vid tolkning utgår det från något som kan kallas del/helhetskriteriet vilket innebär att söka tolkningar vars helhet bekräftar delarna och tvärtom (Ödman 2017). Principen

appliceras både på tolkningsprocessen i sin helhet och på enskilda tolkningar. Som tolkare måste forskaren enligt Ödman vara uppmärksam på denna pendlingsprocess mellan del och helhet, en process som kallas den *hermeneutiska cirkeln*. Ödman föreslår dock, med hänvisning till Radnitzky, spiralen som en mer passande illustration av tolkningsprocessen. Vid tolkning av ett fenomen måste forskaren ta i beaktande både fenomenets bakgrund/historia och dess framtid/möjligheter (Ödman 2017). Vidare innefattar tolkningen enligt Ödman ett samspel mellan förståelse och förklaring där förklaringarna kan leda förståelseprocessen vidare. Då en handling inte kan förstås kan forskaren tolka sig fram till en rimlig orsak till handlingen med utgångspunkt från kunskapen om att människor oftast har goda skäl för sitt handlande (ibid.).

Avslutningsvis är det viktigt att de tolkningar forskaren väljer, på ett rimligt sätt ska gå att koppla till det material som tolkats (Ödman 2017). En ledstjärna är enligt Ödman att den valda tolkningen ska vara ensam om att kunna förklara data, även om detta sällan helt går att uppnå inom samhällsvetenskaperna (ibid.).

Forskarens förförståelse

Som nämnts ovan bygger det hermeneutiska förhållningssättet på att forskaren tydliggör vilken kunskap och vilka föreställningar som utgör grunden för gjorda tolkningar. Förförståelsen är aldrig statisk utan utvecklas under forskningsprojektets gång. Här följer en redogörelse för förförståelsen hos forskaren bakom denna studie, i studiens inledningsskede. Eftersom förförståelsen utgör en personlig utgångspunkt är följande avsnitt skrivet i ”jag-form”.

Vid starten av detta projekt var min förförståelse till stor del präglad av uppfattningen att det finns en bristande integration av naturvårdsfrågor inom samhällsplaneringen. Samtidigt hade jag förstått att det finns ett brännande behov av att tillämpa ekologisk kunskap i planeringen, då forskningen visat att den pågående fragmenteringen av landskapet är ett stort hot mot den biologiska mångfalden. Det finns höga ambitioner på nationell och internationell nivå men trots detta fortgår fragmenteringen av landskapet. Praxis i den fysiska planeringen på kommunal nivå tycks därmed inte återspegla de högt ställda miljömålen.

Ett annat tema som präglade min förförståelse var att det vilar ett stort ansvar på enskilda tjänstemän att lyfta fram och få gehör för naturvårdsperspektivet i samhällsplaneringen. Denna förståelse vilade på insikten om att riktlinjerna ifrån Boverket (2018b) gällande planeringsunderlag för naturvård är mycket vaga och öppna för tolkning liksom en iakttagelse av att det tycks vara mycket olika från kommun till kommun vilket fokus som ges åt naturvårdsfrågorna. Min upplevelse var att den relativt tydliga miljölagstiftningen och de internationella målen inte återspeglas i Boverkets riktlinjer för kommunal planering där beteckningen grönplan inbegriper allt ifrån grönstrukturplaner till naturvårdsprogram och klimatstrategier. Det finns, som jag hade förstått saken, inga lagstadgade krav på framtagande av något av dessa dokument och inte heller på deras innehåll i de fall de faktiskt tagits fram. Naturvårdsfrågor inom samhällsplaneringen tycktes mig därför i många fall vara reducerade till att handla om kompensationsåtgärder vid exploatering snarare än bevarande och utveckling av befintliga naturvärden.

Vidare hade jag upplevelsen att skapandet av ”gröna korridorer” har blivit en alltmer etablerad idé inom samhällsplaneringen. Denna förståelse baserades på att begreppet blivit allt mer vanligt förekommande under min utbildningstid på landskapsarkitektprogrammet vid SLU Alnarp, från år 2012 och fram till idag. De senaste åren tycks även det närliggande begreppet grön infrastruktur (Naturvårdsverket 2018b) ha blivit ett modeord. Av samtal med ekologer har jag uppfattat att det råder viss skepsis gällande värdet av begreppet grön infrastruktur. Denna skepsis tycks grunda sig i en känsla av osäkerhet inför vad begreppet innefattar, på vilket sätt det är användbart i praktiken och i vilken grad det tillför något nytt. Från forskarhåll tycks det också råda delade meningar gällande vilken funktion sammanlänkandet av olika gröna och blå strukturer – skogar, ängsmarker, vattendrag osv. – i praktiken har för den biologiska mångfalden.

Abduktiv ansats och teoretisk kontext

Denna studie har en abduktiv ansats där den teoretiska kontexten har utvecklats parallellt med analys och tolkning av det empiriska materialet. Istället för att ta utgångspunkt i teorin och tillämpa denna direkt på det enskilda fallet, som vid deduktion, fungerar teorin vid en abduktiv ansats som källa till inspiration i sökandet efter mönster som kan ge förståelse för det empiriska materialet (Alvesson & Skoldberg 2017). Den teoretiska kontexten för arbetet fokuserar på naturvårdens och de gröna värdenas roll i samhällsplaneringen, med tyngdpunkt på utvecklingen från 1960-talet och fram till dagens situation år 2018.

3. TEORETISK KONTEXT

Naturvård och planering av gröna värden – en historisk tillbakablick

Alla planeringsunderlag kan till sin form och sitt innehåll förväntas vara präglade av rådande idéer under den tidsperiod då de producerats. För att nå en förståelse för samtiden är det därför av intresse att utforska hur naturvärden och planeringen av landskapets gröna värden har utvecklats under 1900-talet. I följande kapitel redogörs för utvecklingen inom samhällsplanering och naturvård. Detta för att kunna tolka *Från Bjäre till Österlen* i relation till en vidare samhällskontext. Kapitlet tar avstamp i 1700-talets natursyn och avslutas i nutid genom presentation av aktuella frågeställningar, lagstiftning och praktik inom naturvård och fysisk planering. Tyngdpunkten ligger dock på naturvårdens och den fysiska planeringens utveckling från 1960-talet och framåt.

Den imperialistiska naturuppfattningen och biocentrismen

Under 1700-talet och upplysningstiden präglades synen på naturen av konflikt mellan vetenskap och religion. Konflikten utspelade sig inte bara mellan grupper i samhället utan i högsta grad inom enskilda individer. Fysikens utveckling och tidens teknologiska framsteg lade grunden till en ny natursyn där vetenskapsmän och filosofer liknade världen vid en väloljad maskin (Worster 1996). Längst av alla gick kanske filosofen René Descartes som reducerade naturen till en mekanisk konstruktion och djuren till själlösa maskindelar utan intelligens och förmåga att känna smärta (ibid.). Andra, såsom Carl von Linné och hans anhängare, sökte förena den nya vetenskapens upptäckter och dess nya världsbild med den traditionella kristna bilden av skapelsen (ibid.). I sin avhandling *Oeconomia Naturae*, publicerad 1749, beskriver Linné naturens ordning som cyklisk. Ett livshjul av generation, konservation och destruktion där alla arter är skapade av Gud för att leva tillsammans, alla med sin förutbestämda roll i ett hierarkiskt system (ibid.). Worster (1996) menar att linneanernas förklaringsmodell, genom förklaringsmodellens organisation, regelbundenhet och dess fokus på att världen är skapad för människan, på många sätt återspeglade det framväxande industrisamhällets ideologi. Att naturens resurser finns till för att fylla människans behov och att människans roll är att tämja och dominera sin omgivning är en framträdande tes i det Worster kallar ”den imperialistiska naturuppfattningen” (Worster 1996 s.52). En viss medvetenhet fanns redan under 1700-talet om människan som orsak till utdöendet av andra arter, men av det stora flertalet ansågs människans maktposition vara hennes givna roll i den gudomliga organisationen (ibid.).

Genom sin bok *Om arternas uppkomst*, 1859, kom Charles Darwin att påverka synen på människan och människans roll i naturen i två kontrasterande riktningar (Worster 1996). Å ena sidan förstärktes i vissa kretsar viljan att skilja ut människan från andra arter. Det ansågs finnas en konkurrenssituation mellan människan och naturen och det sågs som den civiliserade människans plikt att utveckla och förbättra världens underlägsna arter och ociviliserade människor (ibid.). Samtidigt utvecklades enligt Worster (1996), med utgångspunkt från Darwins utvecklingsteori, ett *biocentriskt* perspektiv på naturen. Biocentrism är ett etiskt förhållningssätt enligt vilket alla levande varelser har ett inneboende värde (DesJardins 2019). Darwin introducerade därmed en medvetenhet om bandet mellan människa och natur till den kristna västvärlden, en medvetenhet som är framträdande i många icke-kristna kulturer (Worster 1996). Darwin tycks ha varit en framträdande inspirationskälla för många biocentriker, varav många runt sekelskiftet började engagera sig i miljövård (ibid.). Skyddade naturområden började inrättas och djurskyddet stärktes under denna tid. Världens första nationalpark, Yellowstone i USA, grundades år 1872 (National Park Service 2018).

Naturskydd och grönstrukturplanering under tidigt 1900-tal

Kring sekelskiftet utvecklades naturskyddstanken även i Sverige där den första naturskyddslagen, för skydd av naturminnesmärken och nationalparker, infördes 1909 (Eliasson 2011). Något tidigare samma år bildades Naturskyddsföreningen och året därpå, 1910, bildades Sveriges första nationalparker, däribland Abisko, Sarek och Gotska Sandön, efter ett förslag från föreningens grundare (Naturskyddsföreningen 2018). Regeringen var beslutsfattande organ gällande nationalparkerna medan länsstyrelsen ansvarade för naturminnesmärkena. Målet med att skydda orörd och karakteristisk natur var dels en ”patriotisk gärning”, dels en strävan efter att gynna naturvetenskaplig forskning (Eliasson 2011). Det överhängande hot som naturen skulle skyddas ifrån

var effekterna av den accelererande industrialiseringen (Worster 1996, Eliasson 2011).

Även den moderna samhällsplaneringens framväxt beskrivs som en reaktion mot industrialiseringen, närmare bestämt misären i 1800-talets industrialiserade städer (Fainstein & DeFilippis 2015). Det finns idag en väletablerad, traditionell, skildring av planeringens historiska framväxt där en rad framträdande personer, publikationer och projekt återkommer (ibid.). En central person i denna klassiska historieskildring är Ebenezer Howard, med visionen om *Trädgårdsstaden* (Hall 2002, Fainstein & DeFilippis 2015). Blennow (2003) beskriver hur Trädgårdsstadens grundidé var att stad och land skulle mötas och komplettera varandra. Howard föreslog även utvecklandet av stora nätverk av grönområden som delvis syftade till att hantera de negativa effekterna av utsläpp från städernas industrier (Mell 2010). I USA under samma period verkade Frederick Law Olmsted. Olmsted hade liksom Howard en social vision, vilken i Olmsteds fall gällde utvecklandet av grönområden som erbjöd möjligheten att koppla samman människor från olika socio-ekonomiska bakgrunder i stadslandskapet (ibid.). Olmsted genomförde detta bland annat genom designen av *Central Park* i New York och *The Emerald Necklace* i Boston. Idén bakom *The Emerald Necklace* var skapandet av ett nätverk av planerade gröna områden som utöver sociala funktioner även skulle ge skydd mot översvämningar (Mell 2010).

I Danmark växte under 1920-talet oron bland Köpenhamns planerare att den pågående stadsutvecklingen, som var svagt reglerad, skulle leda till brist på rekreationsområden för den växande medel- och arbetar-klassen (Vejre, Primdahl & Brandt 2007). Det fanns även en oro för att stora delar av det öppna landskapet runt staden skulle gå förlorat och 1936 togs en plan fram för "det gröna nätverket" (ibid.). Målet med planen var att skapa tillgänglighet till skog, sjöar och kuster samt identifiera, skydda samt koppla samman landskapets värden. Detta påminner om dagens arbete med grönstruktur och grön infrastruktur, vilket vi ska återkomma till. År 1947 följdes planen för det gröna nätverket av den idag klassiska fingerplanen för Köpenhamns stad (ibid.).

Även inom naturskyddsrörelsen i Sverige framträdde under 1930-talet ett socialt perspektiv som ett resultat av ökade krav på rekreationsområden i de växande storstäderna (Eliasson 2011). Nationella mål för naturskyddet formulerades och naturen presenterades som en nationell tillgång för undervisning och identitetsskapande (ibid.). Det sociala perspektivet växte sig starkare och 1937 tillsattes den så kallade Fritidsutredningen som slog fast att det fanns ett behov av "stora fritidsreservat" där naturen skulle skyddas "för den stora allmänhetens skull" (Eliasson 2011 s.31). I en bilaga till utredningen presenterades dessutom allemansrätten för första gången som begrepp, även om dess juridiska innehåll var befintligt sedan tidigare (ibid.). Naturupplevelsen var således en central del av det tidiga arbetet med naturskydd.

Naturskydd blev naturvård under 1960-talet

Den ökade inflyttningen till städerna som inletts under 1800-talets slut fortsatte under 1900-talet som en följd av rationaliseringen av och den minskade sysselsättningen inom jordbruket och följaktligen ökade behovet av bostäder i tätorterna (Riksintresseutredningen 2015). Efter att socialdemokraterna kom till makten 1932 drev de en politik där mer statligt inflytande eftersträvades inom alla områden. Samhällsplanering – vilket inkluderade fysisk, ekonomisk och social planering – var en del av socialdemokraternas planhushållningspolitik. Planeringen av bebyggelse benämndes fysisk planering och samordnades med övrig planering för att på övergripande nivå leda samhällsutvecklingen (ibid.). För att samordningen skulle lyckas ansågs starkt offentligt inflytande över markanvändningen krävas.

Det kommunala planmonopolet som tillkom genom stadsplanelagen år 1907 stärktes gradvis och i byggnadslagen, år 1947, gavs kommunerna rätt att avgöra när, var och hur bebyggda miljöer skulle komma till eller ändras (Riksintresseutredningen 2015). Som en följd av den förbättrade levnadsstandarden under 1950- och 1960-talen med ökat bilinnehav och mer fritid ökade också efterfrågan på mark både för byggande av fritidshus, rekreation och friluftsliv men även för den fortsatta utvecklingen av industrin (ibid.).

Samtidigt började miljöproblem såsom spridning av gifter, försurning och övergödning av sjöar liksom förhöjda halter av tungmetaller i fisk under 1960-talet bli alltmer påtagliga (Eliasson 2011). Rachel Carsons bok *Tyst vår*, som kom ut 1962, lyfte fram miljöeffekterna av bekämpningsmedel och beskrivs av många som en viktig milstolpe i miljörörelsens framväxt (Worster 1996, Eliasson 2011, Naturvårdsverket 2017). 1960-talet var en händelserik period för det svenska naturvårdsarbetet. Det var då begreppen miljö- och naturvård

fick genomslag och Eliasson (2011) beskriver hur naturskyddsfrågorna om bevarande av orörd natur under 1960-talet fick ett nytt syfte som referensområde i relation till miljöförändringar.

Hushållandet med mark- och vattenresurser ansågs vara en kärnfråga för miljöpolitiken (Riksstintresseutredningen 2015) och 1963 lades en proposition fram som drog upp riktlinjer för naturvården. Samma år inrättades *statens naturvårdsnämnd* som central myndighet för naturvård och året därpå, 1964, trädde *naturvårdslagen*, NVL, i kraft. Eliasson (2011) beskriver hur två linjer utvecklades inom naturvården – den vetenskapliga naturvården och den sociala naturvården. Naturvårdslagen utgick från den tidigare naturskyddslagen men en viktig skillnad var att NVL jämställde de vetenskapliga och kulturella värdena med friluftslivets värden. Områdesskyddet naturreservat tillkom för att skydda såväl kulturella som sociala värden (Riksstintresseutredningen 2015). Trots att både den vetenskapliga och den sociala naturvården hanterades av *statens naturvårdsverk*, som bildades 1967, behandlades värdena i ökande grad separat (Eliasson 2011).

År 1968 presenterade Länsstyrelsen i Malmöhus län Sveriges första naturvårdsplan vilken skulle fungera som utgångspunkt för "säkerställandearbetet av värdefulla naturmiljöer i länet" (Länsstyrelsen Malmöhus 1997 s.3). Denna första plan kompletterades på grund av förändrad kommunindelning 1971. I samband med att ändringarna antogs 1974 beslutades om ökat samarbete mellan Länsstyrelsen i Malmöhus län och Länsstyrelsen Kristianstad län och året därpå, 1975, presenterades Naturvårdsplan Skåne som var gemensam för länen (ibid.).

Den fysiska riksplaneringens framväxt under 1970-talet

En rad markkonflikter mellan exploaterings- och bevarandeintressen ledde till att regeringen under 1960-talet började diskutera behovet av att få överblick över landets naturresurser samt att på nationell nivå kunna påverka hushållningen av dessa resurser (Riksstintresseutredningen 2015). Målet var att genom riksplaneringen sätta in naturresurserna i ett nationellt perspektiv och därigenom kunna göra avvägningar mellan olika intressen. Riksplaneringen sågs som ett sätt att främja ekonomisk tillväxt utan att äventyra kommande generationers tillgång till viktiga naturresurser (ibid.). Arbetet med att hitta en metod för fysisk riksplanering påbörjades under 1960-talets andra hälft och resulterade i rapporten SOU 1971:75 *Hushållning med mark och vatten* samt propositionen SOU 1972:111 *Regional utveckling och hushållning med mark och vatten* (Riksstintresseutredningen 2015). En rad riktlinjer för hushållning med mark och vatten samt lagändringar föreslogs och antogs av regeringen för att omedelbart tillämpas.

Utvecklandet av den fysiska planeringen fortsatte genom att kommunerna i samarbete med länsstyrelserna, under åren 1973-1974, tog fram förslag till planeringsprogram som presenterades för regeringen (Riksstintresseutredningen 2015). Regeringen sammanställde arbetet i propositionen 1975/76:1 *Redovisning av programskedet i den fysiska riksplaneringen* som antogs av riksdagen i december 1975 (ibid.). I propositionen presenterades förslag på ansvarsfördelning för den fysiska riksplaneringen och bifogat fanns kartor som bland annat redovisade riksstintresseområden för Naturvårdsverkets, Lantbruksstyrelsens och Riksantikvarieämbetets verksamheter liksom primära områden för rekreation. Eliasson (2011) beskriver hur rekreation och friluftsliv i slutet av 1970-talet utvecklades till ett eget politikområde och därmed separerades från det mer vetenskapligt inriktade naturvårdsarbetet.

Den fortsatta fysiska riksplaneringen skulle vara en ordnad process som samordnade nationella intressen inom olika sektorer och även samordnade statliga och kommunala intressen i syfte att värna mark- och vattenhushållningsfrågor av riksstintresse (Riksstintresseutredningen 2015). Den fysiska riksplaneringen skulle vidare bli en del av en fortlöpande planerings- och beslutsprocess, ett samarbete mellan stat och kommun. Ansvar för att se över olika nationella sektorsintressen gavs till berörda statliga myndigheter (ibid.). Arbetet med den fysiska riksplaneringen ledde på så vis fram till den kommunala översiktsplaneringens utveckling.

För att reglera arbetet med den fysiska riksplaneringen krävdes anpassning av befintlig lagstiftning vilket resulterade i plan- och bygglagen, PBL, och naturresurslagen, NRL, som bägge trädde i kraft 1987 (Riksstintresseutredningen 2015). Centrala nyheter i PBL var att alla kommuner skulle ha en kommun-omfattande översiktsplan och de tidigare stads- och byggnadsplanerna ersattes av detaljplaner (ibid.). Vidare fick länsstyrelsen befogenhet att granska detaljplaner och områdesbestämmelser liksom att upphäva dem om riksstintressena ej tillgodosetts (Riksstintresseutredningen 2015).

Effekterna av NRL och PBL i Hässleholm och de skånska länen

I inledningen till Hässleholms kommuns första översiktsplan framgår att det rådde en viss tidspress vid framtagandet då det fanns ett krav på att den första planen skulle vara färdigställd 1 juli 1990 (Hässleholms kommun 1990). Den begränsade tidsrymden uttrycks ha varit styrande för arbetet och ha medfört att översiktsplanen fokuserar på ”ett antal grundläggande överväganden” (Hässleholms kommun 1990 s.6). När Boverket analyserade den första generationen översiktsplaner stod det också klart att många av översiktsplanerna saknade fokus på viktiga miljöfrågor rörande exempelvis vatten- och grönområden samt ekologiskt känsliga områden (Boverket 1992 se Dovlén 2004).

Som en effekt av den nya lagstiftningen inom miljö- och planering och den snabba omvandlingen av landskapet tog Länsstyrelsen Malmöhus län och Länsstyrelsen Kristianstad län beslut om att det fanns behov av att uppdatera *Naturvårdsplan Skåne*, från 1975 (Länsstyrelsen Malmöhus län 1997). Dessutom valde länsstyrelserna att presentera natur- och kulturmiljö integrerat i samma program (Länsstyrelsen Kristianstad län 1997). Detta arbete resulterade i framtagandet av *Från Sandhammaren till Kullaberg* och *Från Bjäre till Österlen* (ibid). Vid tiden för programmets framtagande rådde en syn på natur- och kulturmiljö som nära sammankopplade företeelser och svenska staten hade, enligt Länsstyrelsen Kristianstad län (1996), upprepade gånger uttryckt att det inte går att skilja mellan kulturlandskapets natur- och kulturvärden. Dessutom fanns behov av ett uppdaterat program för såväl natur- som kulturmiljövård, då inte bara *Naturvårdsplan Skåne* från 1975 utan även *Kulturminnesvårdsprogram för Skåne* från 1984, ansågs inaktuell.

Naturvärden globaliseras under 1990-talet

Från att länge ha haft ett utpräglat nationellt fokus började naturvårdsfrågorna mot 1990-talets slut att globaliseras. Enligt Worster (1996) bidrog det uppdagade hotet mot den biologiska mångfalden till att förena såväl ekologer som forskare från andra fält i strävan mot en gemensam målbild:

”De må ha varit oense om framåtskridande, teknik, naturens jämvikt, om huruvida samarbete eller konkurrens var starkast i naturen, eller om kaos eller ordning härskade, men nu förenades de av nödvändigheten av att bevara den biologiska mångfalden.”

(Worster 1996 s.330)

Ett växande fokus på biologisk mångfald vidgade naturvårdens uppgift från att huvudsakligen fokusera på bevarande till att inbegripa hur vi nyttjar naturen och dess resurser på ett hållbart sätt (Eliasson 2011). År 1987 fick begreppet *hållbar utveckling* internationellt genomslag genom Brundtlandkommissionens rapport *Our common future*. Hållbar utveckling beskrivs i rapporten som en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att riskera möjligheterna för kommande generationer att tillfredsställa sina behov (World Commission on Environment and Development 1987). I rapporten uttrycks att ekonomisk tillväxt och social hållbarhet aldrig kan uppnås om miljön förstörs och naturens resurser överutnyttjas (ibid.). Samhällsutvecklingen började nu diskuteras i relation till den hållbara utvecklingens tre dimensioner – den ekonomiska, den sociokulturella och den ekologiska (Terstad 2011). Terstad tillägger att det fortfarande pågår debatt i frågan om den ekologiska dimensionen står över och inbegriper de bägge andra dimensionerna, eftersom den enligt många ekologer utgör grundförutsättningen för människans existens.

Under 1980- och 1990-talen genomfördes omfattande inventeringar av olika naturtyper, däribland *Våtmarksinventeringen* år 1983, *Ängs- och hagmarksinventeringen* år 1997 samt inventering av *skogliga nyckelbiotoper*, 1999 (Terstad 2011). En *nyckelbiotop* är ett område i skogsmiljö som genom höga naturvärden är av avsevärd betydelse för skogslevande djur och växter (Skogsstyrelsen 2018). Den senaste storskaliga inventeringen av skogsbiotoper genomfördes 2006 och en ny rikstäckande inventering var planerad att inledas under 2019. Riksdagens budgetbeslut hösten 2018 medförde dock att det planerade regeringsuppdraget inte kommer att kunna genomföras enligt planerna (ibid.).

Vidare inrättades genom ett samarbete mellan Naturvårdsverket och Sveriges lantbruksuniversitet, *Artdatabanken*, som började publicera så kallade *rödlistor*, listor över svenska arter som riskerar utdöende. En rad nya skyddsformer såsom biotopskydd och kommunala naturreservat tillkom också under

1990-talet (ibid). I och med inträdet i EU 1995 upprättades ett nätverk av skyddad natur i Sverige, Natura 2000, till förmån för den biologiska mångfalden (Terstad 2011). Under 1900-talets andra hälft försköts fokus från skydd av naturområden för vetenskapens och naturupplevelsens skull, till skydd av specifika naturtyper och arter liksom ett mer allmänt skydd för världens ekosystem som helhet. Naturvården har därmed rört sig från sekelskiftets nationalromantiska inriktning där naturmiljöer skulle bevaras i ”orört” tillstånd, via 1960-talets bevarande av referensområden i relation till pågående miljöförändringar, till dagens bevarande av biologisk mångfald i hopp om att säkerställa ekosystemens livsuppehållande processer och i förlängningen, människans överlevnad.

Naturvårdens plats i dagens fysiska planering

Dagens naturvårdsarbete präglas av stort fokus på ekosystemens förmåga att leverera tjänster, så kallade *ekosystemtjänster* och ekosystemens förmåga att möta förändringar och anpassa sig till nya förutsättningar har idag blivit centrala argument för bevarande (Terstad 2011).

I följande avsnitt undersöks hur naturvårdsfrågor praktiskt hanteras inom kommunal fysisk planering i Sverige idag i relation till: ansvarsfördelning mellan stat och kommun, framtagandet av planeringsunderlag samt naturvårdskompetens inom kommunal planering.

Aktuell lagstiftning och ansvarsfördelning inom fysisk planering

År 1998 trädde miljöbalken i kraft och utgjorde därmed Sveriges första samlade miljölagstiftning (Terstad 2011). Tillsammans med PBL reglerar miljöbalken dagens fysiska planering. Enligt 1 kap. 1§ ska miljöbalken:

”främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar att förvalta naturen väl.”

(SFS 1998:808)

Enligt PBL ligger ansvaret för den fysiska planeringen på kommunerna vilka måste ha en aktuell översiktsplan som ”ger vägledning för beslut om hur mark- och vattenområden ska användas” (SFS 2010:900). Genom översiktsplanen ska de nationella intressena skyddas trots det kommunala planmonopolet (Riksintresseutredningen 2015). I översiktsplanen ska kommunen därför beskriva hur riksintressen ska tillgodoses och miljö kvalitetsnormer uppnås, liksom hur kommunen planerar att anpassa översiktsplanen till ”relevanta nationella regionala mål, planer och program av betydelse för hållbar utveckling” (ibid.). Översiktsplanen är inte juridiskt bindande (SFS 2010:900) men beskrivs av Boverket (2018) ha en viktig roll som ”måldokument och vägvisare mot en mer hållbar utveckling”. Eftersom översiktsplanen kan förväntas medföra betydande miljöpåverkan är miljöbedömning en integrerad del av processen för framtagande av nya översiktsplaner (ibid.).

Länsstyrelserna ansvarar för att övervaka statliga och allmänna intressen i länet (SFS 2017:868). Vidare har länsstyrelserna ansvar för att tillhandahålla planeringsunderlag för kommunernas arbete (SFS 1998:808). Av miljöbalken 3 kap 12§ framgår att Länsstyrelsen ”ska ställa samman utredningar, program och annat planeringsunderlag som har betydelse för hushållningen med mark och vatten i länet och som finns hos statliga myndigheter. Länsstyrelsen ska på begäran tillhandahålla planeringsunderlaget åt de kommuner och myndigheter som ska tillämpa denna balk” (ibid.).

I Skåne, liksom i Stockholms och Göteborgs län tas planeringsunderlag även fram av de så kallade *regionala planeringsorganen*, exempelvis har *strukturbilder* för de tre länen tagits fram. Boverket (2018) beskriver regionala planeringsunderlag som behandlar ”landskapet och grönstrukturen” som viktiga för att kommunal grönstruktur ska sättas in i ett större sammanhang. Region Skåne tog år 2012 fram rapporten *Grönstruktur i Skåne* vilken ämnar ”visa på utvecklingsmöjligheter för den gröna strukturen i Skåne och vara en inspiration för kommunerna i detta arbete” (Region Skåne 2012 s.5). Rapporten ska även ”fungera som ett underlag för regional samverkan genom att synliggöra strukturernas kommungränsöverskridande karaktär” (ibid.).

På Boverkets (2018) hemsida beskrivs hur kommunerna kan söka LONA-bidrag för utvecklande av planeringsunderlag med koppling till grönstruktur, naturvård och ekosystemtjänster. Införandet av den Lokala naturvårdssatsningen (LONA), år 2004, genom vilken kommunerna kan söka statligt bidrag för naturvårdsåtgärder, har lett till ett mer aktivt naturvårdsarbete på kommunal nivå (Terstad 2011).

Naturvårdsfrågor och naturvårdskompetens inom kommunal planering

Att bevarande av biologisk mångfald är integrerad i svensk lagstiftning (SFS 2010:900, SFS 1998:808) och därmed rent teoretiskt styr samhällsplaneringen, utgör ingen försäkran om att målen i konventionen för biologisk mångfald (FN 1992) uppnås. Studier har nämligen visat att det ofta finns ett glapp mellan nationell lagstiftning och praxis på lokal nivå (Håkansson 2005, Asplund och Hilding-Rydevik 2001). I studien *Environmental Issues in Comprehensive Land-Use Planning* från 1997 studerade Sylvia Dovlén fyra svenska kommuner och deras hantering av miljöfrågor inom den översiktliga planeringen (Dovlén 2004). I den ovan nämnda studien av Dovlén presenteras konceptet *the concreteness cone* av Fog et al. (1992 se Dovlén 2004) där planering och beslutsprocessen liknas vid en kon. Konens öppning motsvarar de frågor som tas i beaktande i planeringens inledande skede och den avsmalnande tratten illustrerar hur varje val i processen leder till att olika alternativ exkluderas, tills endast ett handlingsalternativ återstår (ibid.). När konens öppning är smal finns risken att miljöfrågorna hamnar utanför vilket begränsar möjligheterna att hantera olika miljöfrågor i planeringsprocessen (Dovlén 2004). För att frågeställningar gällande miljö- och naturresurser ska inkluderas i planeringsprocessen krävs utifrån detta koncept stor öppenhet för olika perspektiv i planeringens inledningsskede (ibid.). Vad som faller inom konens öppning kan till viss del förväntas bero på lagstiftning, men även de deltagande individernas olika kompetenser och värderingar påverkar. I en planeringssituation har de deltagande aktörernas värderingar nämligen visat sig ha stor påverkan på deras tolkningar och handlingar (Håkansson 2005, Dovlén 2004). I studien *The Role of Professions in Environmental Planning* från 2002 beskriver Sylvia Dovlén och Maria Håkansson hur professionella värderingar till stor del utvecklas genom utbildning inom en profession och cementeras genom arbetslivserfarenhet inom yrkesrollen (Dovlén 2004). I de utbildningar som traditionellt leder till tjänster som samhällsplanerare utgör ämnen som ekologisk hållbarhet och naturvård en förhållandevis liten del av utbildningsinnehållet.

De Jong et al. (2011) menar att det finns ett behov av att arbeta mer tvärvetenskapligt med naturvårdsfrågor. Samhällsvetare och naturvetare tenderar enligt författarna att ha olika målbilder, som ytligt sett kan tyckas olika men som i själva verket hänger ihop och är beroende av varandra, exempelvis landsbygdsutveckling och ängsmarkens biologiska mångfald (ibid.).

”Det är ett problem att olika discipliner inte möts och syntetiserar forskningen till något som är användbart inom naturvård. Syntesen består inte i att naturvetaren börjar arbeta med samhällskunskap och samhällsvetaren med naturvetenskap. Den består i att man tillsammans lägger pussel för att knyta ihop en kedja av faktorer för att besvara en mer övergripande fråga, teoretisk eller praktisk.”

(De Jong et al. 2011 s. 346)

Lagändringar kan verka som initiativ för omorganisation genom att behov av nya kompetenser eller kombinationer av kompetenser uppstår (Dovlén 2004). Införandet av plan- och bygglagen, PBL och naturresurslagen, NRL, 1987 ledde exempelvis till anställandet av kommunekologer på många svenska kommuner (ibid.). Såväl PBL som NRL stödde integration av miljöfrågor i planeringsarbetet och behov av nya kombinationer av kompetenser uppstod därmed (Dovlén 2004). I ett internationellt perspektiv var Sverige relativt sent ute med att inkludera ekologisk kompetens i samhällsplaneringen. Exempelvis uppmådde botanisten Paul Sears redan år 1935 de amerikanska myndigheterna att anställa ekologer som rådgivare inom planering (Worster 1996). Sears pekade på hur Storbritannien låg i framkant och redan utnyttjade ekologisk kompetens gällande ”hur de delar av imperiet som ännu inte är bebyggda skall utnyttjas på rätt sätt” (ibid. s.275).

I likhet med De Jong et al. lyfter Dowlén och Håkansson fram att syftet med samarbete inte är att alla ska arbeta med allt, utan istället att ett utbyte av erfarenheter och kunskaper kommer till stånd:

”The goal of communication and collaboration is not that professional groups should become alike, but rather that they should be able to contribute with their different experience and skills. One opening for this is to continually discuss what common sense knowledge there is and what alternative perspectives there are.”

(Dowlén 2004 s.95).

I de fyra kommunerna i Dowléns studie från 1997 om integration av miljöfrågor i kommunal översiktsplanering varierade graden av kommunikation mellan tjänstemän, planerare och miljöansvariga, samt mellan tjänstemän och politiker (Dowlén 2004). I den kommun där miljöfrågorna i högst utsträckning integrerats i översiktsplanen hade planerare och miljöansvariga nära kontakt med varandra och allt planeringsarbete skedde i projektgrupper (ibid.). Vidare framkom att planeringsorganisationen i de kommuner där miljöfrågorna integrerats i översiktsplanen dominerades av ”progressiva pionjärer” vilka såg planeringsprocessen som en kunskapsbyggande process med många olika involverade parter (Dowlén 2004). Miljöfrågorna hade däremot inte integrerats i lika hög utsträckning i de kommuner där planförslagen förbereddes enskilt av planerarna för att sedan cirkulera runt hos aktörer inom och utanför den kommunala organisationen (ibid.). Då miljöfrågorna inte inkluderades i inledningsskedet togs de inte heller i beaktande i ett senare skede, i enlighet med det tidigare nämnda konceptet, *the concreteness cone* (Fog et al. 1992 se Dowlén 2004). Dessutom visar Dowléns studie att lokalpolitikernas intresse för miljöfrågor legitimerar arbete med miljöfrågor på kommunnivå (Dowlén 2004). Studier har också visat att ju mer hierarkisk en organisation är desto mer stöd tycks kommunekologer hämta i lagstiftningen (ibid.).

En studie av Håkansson genomförd 1995, gällande effekterna av Agenda 21 på kommunal översiktsplanering och miljövard, visar att kontakt mellan tjänstemän i stor utsträckning påverkar hur nya frågor hanteras inom planeringen (Håkansson 2005). I studien framkom att ett gemensamt fikarum eller kontor i samma byggnad var mer avgörande för kontakten mellan tjänstemän än att de tillhörde samma organisatoriska enhet, då de gemensamma lokalerna bidrog till utveckling av informella nätverk och informell kontakt mellan tjänstemännen (ibid.).

I en intervjustudie med kommunekologer, genomförd av Dowlén och Håkansson 2002 påtalade kommunekologerna flera viktiga förutsättningar för integration av miljöfrågor i planeringsprocessen, däribland behovet av respekt mellan olika yrkesgrupper samt möjligheten att som kommunekolog delta vid förhandlingar och ge en röst åt det ekologiska perspektivet (Dowlén 2004). Aktivt deltagande i planeringsprocessen, lyftes av kommunekologerna fram som en av deras viktigaste uppgifter (ibid.). Vidare beskrev de hur goda arbetsförhållanden och relationer mellan tjänstemän inom olika professioner, vilka har olika perspektiv och kunskaper, kan ge upphov till gynnsamma lärandeprocesser. I koppling till kunskapsutbyte har en central förutsättning för integration av miljöfrågor inom planering visat sig vara att miljöansvariga tjänstemän har förmåga att kommunicera ekologisk kunskap (Asplund et al. 1997).

Grönplaner – kommunala planeringsunderlag för gröna värden

Den form av övergripande planering av gröna områden som inleddes mot 1800-talets slut av planerare som Olmsted och Howard och fortsatte i Danmark under 1930-talet (Vejre et al. 2007) har under de senaste årtiondena gått under namnet *grönstrukturplanering*. Begreppet *grönplan* används av Boverket (2018b) som ett samlingsnamn för den mångfald av kommunala planer, strategier och program som på olika sätt hanterar gröna värden såsom: naturvårdsplan, klimatanpassningsstrategi eller grönstrukturstrategi. Boverket beskriver grönplanen som ett ”centralt verktyg för att bevara och utveckla grönstrukturen och ekosystemtjänsterna i planering, byggande och förvaltning” (Boverket 2018b). Det finns inga lagstadgade krav på att svenska kommuner ska ha en grönplan eller krav på vad denna ska innehålla (ibid.). På Boverkets hemsida ges följande förslag gällande vad en grönplan ”kan” innehålla:

- Målbilder för grönstrukturen på kort och lång sikt
- Ställningstaganden och prioriteringar gällande grönstrukturen som kan lyftas in i översiktsplanen.
- Preciseringar av målsättningar gällande grönstruktur som finns i översiktsplanen.
- Riktlinjer för detaljplaneringen gällande grönstruktur
- Beaktandet av relevanta åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper
- Förhållningssätt till bevarandet”

(Boverket 2018b)

Vidare är förankring av grönplanen något som Boverket (2018b) lyfter fram som viktigt då ”en förvaltningsövergripande samsyn främjar grönplanens strategiska roll som vägledande dokument”.

I det följande presenteras två samtida ”former” av kommunala grönplaner - grönstrukturplan och naturvårdsplan. Trots att krav på framtagande av en grönstrukturplan ännu saknas i lagstiftningen har grönstrukturplaneringen enligt Mellqvist et al. (2016) sedan 1990-talet utvecklats till ett allmänt accepterat inslag inom kommunal planering.

Generellt har grönstrukturplanering fokuserat på gröna strukturer i urbana områden men under senare år har försök gjorts att vidga skalan och låta planerna omfatta större områden (Mellqvist et al. 2016). Ett exempel på detta är den kommunomfattande grönstrukturplanen för Ronneby kommun, som antogs år 2018 (Ronneby kommun 2018). Att inbegripa hela kommunen i planeringsprocessen medför enligt Mellqvist et al. (2016) en ökad komplexitet, då andelen offentlig mark ofta är mindre på landsbygden än i städerna. En central ambition i grönstrukturprojektet i Ronneby kommun var att fler aktörer skulle få möjlighet att delta aktivt i planeringsprocessen (ibid.). Att öka inflytandet från medborgare och andra intressenter i planeringsprocessens tidiga stadier är en planeringsinriktning som vuxit fram inom fysisk planering under de senaste 30 åren (Mellqvist et al. 2016) och som bland annat går under namn som ’kommunikativ’- eller ’kollaborativ’ planering (ibid.).

”Collaborative planning requires alternative working methods and while developing these ambitions of public participation need to be kept in mind, i.e. not only producing a document but rather achieving a shared process leading to shared experiences and development of new knowledge.”

(Mellqvist et al. 2016 s.73)

Som framgår av citatet ovan är processen i sig enligt Mellqvist et al. (2016) en viktig del av framtagandet av en grönstrukturplan. Vid framtagandet av Ronnebys grönstrukturplan bjöds olika grupper i kommunens lokalsamhällen in till så kallade *walk- and talks*, promenader där samtal fördes om den lokala grönstrukturen. Deltagarna kallas av Mellqvist et al. (2016) för ’konnässörer’ vilket grundar sig i att de personer som bor och verkar i landskapet kan anses ha en särskild kännedom om sitt lokallandskap, en form av expertis. I Ronneby var konnässörerna med dels i inledningsskedet då fokus låg på kunskapsinsamling, dels i senare skeden av planens framtagandeprocess (ibid.). En annan central del av processen i Ronneby var att fokusgruppmöten mellan tjänstemän med olika professionella kompetenser, däribland arkitektur, biologi, landskapsarkitektur och miljövetenskap, arrangerades (Mellqvist et al. 2016). Dessa möten beskrivs ha bidragit till förankring av grönstrukturplanen i den kommunala organisationen. (ibid.) Att tjänstemän från olika enheter möts och diskuterar på detta sätt beskrivs av Mellqvist et al. (2016) som något relativt ovanligt.

Som redan nämnts omfattar Boverkets (2018b) definition av kommunal grönplan även så kallade naturvårdsplaner, vilka ibland benämns naturvårdsprogram eller naturvårdsstrategi. Majoriteten av alla svenska kommuner hade i slutet av 1990-talet någon form av naturvårdsplan (Länsstyrelsen Skåne län 2014). Till skillnad från grönstrukturplaner tycks dock naturvårdsplaner generellt fokusera på att beskriva naturvärden utanför tätorterna. I en rapport från Länsstyrelsen Skåne län (2014) lyfts vikten av att en naturvårdsplan integreras i översiktsplanen fram, vilket stöds av resultatet från en enkätundersökning genomförd av Naturvårdsverket år 1999. I enkätundersökningen framkom att endast en dryg femtedel av de kommuner som då hade en naturvårdsplan använde den egna naturvårdsplanen som utgångspunkt i arbetet med att skydda naturområden (ibid.). En större andel, en fjärdedel, utgick istället ifrån översiktsplanen. Dessa siffror kan kan-

ske anses för gamla för att ha någon direkt relevans. Dock tjänar statistiken till att väcka frågan om varför inte fler kommuner använde sina befintliga naturvårdsplaner som utgångspunkt, då de med största sannolikhet tagits fram i just detta syfte, liksom frågan om vilka underlag, om några, som användes av de kommuner som varken utgick ifrån naturvårds- eller översiktsplanen. Det finns som framgår ingen given mall för hur naturvårdsprogram ska utformas eller vad dessa ska innehålla. Sedan 2014 finns det dock en svensk standard för så kallad *naturvärdesinventering*, NVI (SIS 2018).

”Syftet med NVI är att identifiera och avgränsa de geografiska områden i landskapet som är av positiv betydelse för biologisk mångfald samt att dokumentera och naturvärdesbedöma dessa.”

(SIS 2014 s.4)

Naturvärdesinventering kan genomföras av många olika aktörer, däribland konsulter, länsstyrelser och kommuner, vilket resulterar i att olika sätt används för att värdera och beskriva natur (SS 199000:2014). Standarden för NVI är framtagen bland annat för att kvalitetssäkra naturvärdesinventeringar och viktiga mål är att möjliggöra granskning och jämförelse av resultat från olika NVI:er (ibid.).

En framträdande orsak till förlust av biologisk mångfald är som nämnts fragmenteringen av landskapet. Inte minst byggandet av transportinfrastruktur har stor påverkan på landskapet (Trafikverket 2017). Trafikverket har under de senaste 10 åren arbetat för att ta fram nya analysmetoder för att ”kunna utforma kunskapsunderlag som förmår att hantera helheten av natur- och kulturlandskap samt gestaltungsfrågor på ett integrerat sätt” (ibid. s.3). Trafikverket kallar sin metod *Integrerad landskapsanalys, ILKA* (Trafikverket 2017). Analysmetoden slår först fast vad som är karaktäristiskt för olika geografiska områden och därefter bedöms dessa områdens känslighet och potential (ibid.). I relation till ekologi ställs frågor om vilka ekologiska system i landskapet som är ”känsliga för förändring” (Trafikverket 2017 s.74) liksom vilken potential det finns att stärka dess ekologiska funktioner (ibid.). Analysen görs med utgångspunkt från ett planerat projekt, exempelvis framtagande av en plan eller genomförande av ett infrastrukturprojekt (Trafikverket 2017).

Regionala handlingsplaner för grön infrastruktur

Sveriges länsstyrelser har på uppdrag av regeringen under hösten 2018 avslutat ett omfattande arbete med utveckling av regionala handlingsplaner för grön infrastruktur. Detta regeringsuppdrag har enligt Trafikverket (2017) tagit sin utgångspunkt i derasovan beskrivna metod integrerad landskapsanalys. Enligt Naturvårdsverket ska grön infrastruktur, från och med hösten 2018, ”vara en naturlig del av planering och prioritering av insatser i olika samhällsprocesser” (Naturvårdsverket 2018). Regeringsuppdraget sammanfattades och utvärderades vid konferensen *Grön Infrastruktur: Från ord till handling* i Stockholm, 6-7 November 2018, där representanter för alla statliga verk och länsstyrelser närvarade (ibid.).

Det råder olika uppfattningar om vad som innefattas i begreppet grön infrastruktur. En orsak till detta är enligt Mell (2010) att begreppet utvecklats parallellt inom flera ämnesområden och beroende på vilket område en forskare eller praktiker tillhör, eller vilken inriktning de har på sitt arbete, tenderar de att definiera grön infrastruktur på olika sätt. Enligt Mell (2010) finns dock några återkommande, centrala principer som ofta förekommer i definitioner av grön infrastruktur, eller GI:

- 1) GI kopplar samman olika områden
- 2) GI erbjuder multifunktionalitet för olika brukargrupper
- 3) GI har potential att fungera som naturresurs
- 4) GI bör användas för att utveckla sammankopplade nätverk av tillgängliga och funktionella öppna ytor.

Grön infrastruktur definieras av Naturvårdsverket (2018) som:

”ett ekologiskt funktionellt nätverk av livsmiljöer och strukturer, naturområden samt anlagda element som utformas, brukas och förvaltas på ett sätt så att biologisk mångfald bevaras och för hela samhället viktiga ekosystemtjänster främjas i hela landskapet”.

Handlingsplanerna för grön infrastruktur är enligt Naturvårdsverket (2015) tänkta att fungera som ett samlat, gemensamt kunskapsunderlag för samhällsplanering och beslutsfattande gällande ekologiska sammanhang på landskapsnivå. I Naturvårdsverkets riktlinjer beskrivs syftet på följande sätt:

”De regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur ska knyta ihop olika befintliga verksamheter till ett effektivare naturvårdsarbete där verksamheterna stärker varandra. Handlingsplanerna blir ett ramverk för arbetet med att behålla och utveckla värden i landskapet.”

(Naturvårdsverket 2015 s.7).

Kommunikation lyfts fram som en central aspekt i arbetet med grön infrastruktur liksom bidrag från alla landskapets aktörer – offentlig sektor, privata näringsidkare, ideella organisationer samt privatpersoner (Naturvårdsverket 2015).

Länsstyrelsen i Skåne län skiljer mellan grönstruktur som beskrivs som inriktad mot rekreations- och friluftsvärden och grön infrastruktur som beskrivs som de ekologiska strukturerna och nätverken i landskapet med särskilt fokus på spridningsvägar ”som behövs för att livsmiljöer och arter ska kunna bestå på ett långsiktigt sätt” (Länsstyrelsen Skåne län 2014 s.10). Detta återspeglar den politiska separationen av vetenskaplig naturvård från friluftsliv vilken enligt Eliasson (2011) tydliggjordes i 1970-talets fysiska riksplanering. Enligt Mell (2010) kan grön infrastruktur inkludera såväl det ekologiska som det sociala/rekreativa perspektivet beroende på vem som tillfrågas. Mell uttrycker vidare att mångfalden av definitioner är potentiellt problematisk om begreppet ska få genomslagskraft och komma till praktisk nytta inom samhällsplanering (ibid.).

Länsstyrelsen i Skåne har i skrivande stund inte publicerat sin slutgiltiga handlingsplan, däremot finns ett utkast benämnt *Regional handlingsplan för grön infrastruktur* (2018) tillgängligt via länets hemsida. Länsstyrelsen i Skåne län har valt att se handlingsplanen som ett åtgärdsprogram ”för att förverkliga ambitionerna med naturvårdsstrategin” (Länsstyrelsen Skåne 2018 s.23) vilket syftar på dokumentet *Naturvårdsstrategi för Skåne – Vägen till ett biologiskt rikare Skåne* (Länsstyrelsen Skåne 2015) vars

”huvudsakliga inriktning är att bevara de mest värdefulla områdena för biologisk mångfald, såväl i värdeetrakter som i vardagslandskapet, och att utifrån dem utveckla en skånsk infrastruktur för biologisk mångfald”

(Länsstyrelsen i Skåne län 2015 s.28)

Värdeetrakter är ett samlat område med flera *värdekärnor*, vilket syftar på livsmiljöer för djur och växter vilka har en hög biologisk mångfald eller områden med värdefulla strukturer som är viktiga för hotade arter (Länsstyrelsen Skåne 2018). En sådan struktur kan exempelvis vara död ved, en viktig livsmiljö för många insekter (ibid.).

I Skåne Läns handlingsplan presenteras inledningsvis befintlig lagstiftning och befintliga kunskapsunderlag, däribland Natur- och kulturmiljöprogrammet för Kristianstad län. Vidare presenteras kartor där värdekärnor identifieras på en mycket övergripande nivå, tillsammans med generella riktlinjer för bevarandeåtgärder av den aktuella miljön eller strukturen, exempelvis ädellövskog, våtmarker eller rikkärr (Länsstyrelsen Skåne 2018). Handlingsplanen presenterar i huvudsak kartor som inbegriper hela Skåne och går aldrig ner på kommunnivå (ibid.). Enligt utkastet till handlingsplanen är värdekärnorna och värdeetrakterna i Skåne alltför små för att den biologiska mångfalden på sikt ska kunna bevaras och det finns därför stort behov av att utöka dem (Länsstyrelsen Skåne län 2018).

Naturvård och grönplaner i Hässleholms kommun

I Hässleholms kommuns aktuella översiktsplan (2007) lyfts naturen fram som en av kommunens grundläggande kvaliteter och naturvärdena presenteras som en resurs som kommunen ska förvalta, inte bara för att bibehålla värden utan även för att förbättra dem, i syfte att ”möjliggöra kvalitativa upplevelser och livsmiljöer” (Hässleholms kommun 2007 s.38). Sedan 1996 har Hässleholms kommun haft en anställd kommunekolog.

Den nuvarande kommunekologen har arbetat i Hässleholms kommun sedan 2002 och tog över rollen som kommunekolog år 2009.

I Hässleholms kommun finns år 2018 fem dokument som kan kallas *grönplaner* med utgångspunkt från Boverkets (2018) beskrivning: *Grönstrategier för Hässleholms stad och större stationsorter*, 2017, *Grönplan för park och naturområden i Vinslövs tätort*, 2004, *Grönplan för park- och naturområden i Hässleholms tätort*, 2002, samt *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, 2005. Därtill har kommunen tagit fram *Gröna guidebitar för Hässleholm*, 2003, en populärversion av grönplanen för Hässleholms tätort från 2002. Guiden ska underlätta för kommuninvånare som vill besöka naturområden i Hässleholms tätort och dess närområden. De båda dokument som av Hässleholms kommun benämns *grönplan* ska ge ”en uppfattning om tätorternas ekologiska struktur, vilka parker och naturområden som är mest skyddsvärda och var sådana behöver skapas” (Hässleholms kommun 2018). Grönplanerna är därmed begränsade till tätorterna Hässleholm och Vinslöv, vilket går i linje med hur Mellqvist et al. (2016) beskriver traditionell grönstrukturplanering. Liksom grönplanerna behandlar *Grönstrategier för Hässleholms stad och större stationsorter*, 2017, endast tätortsmiljöerna och dess direkta närområden. Grönstrategin är Hässleholms kommuns senaste grönplan, framtagen för att ge vägledning för utvecklingen av gröna ytor i befintliga och planlagda tätbebyggda områden, vilket beskrivs som relevant med hänsyn till det rådande förtätningsparadigmet (Hässleholms kommun 2017). Följande tre strategier presenteras i grönstrategin: 1) Förtäta grönt och kvalitativt, 2) Planera smart och robust och 3) Planera för hälsa och social hållbarhet (ibid.). Genom strategierna berörs ämnen som klimatanpassning, hälsa- och rekreationsaspekter, social hållbarhet och biologisk mångfald. Planer finns vidare på att ta fram grönplaner för alla kommunens större tätorter¹ och de kommande grönplanerna ses som fördjupningar av grönstrategin (Hässleholms kommun 2017). Idag pågår arbete med ytterligare två grönplaner - en naturvårdsstrategi och en naturvårdsplan¹.

Naturvärden utanför tätorterna behandlas huvudsakligen i *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* från 2005 vilket kommer att beskrivas ingående i följande kapitel.

¹ Intervju med Hässleholms kommuns nuvarande kommunekolog, 2019-11-01

4. RESULTAT

Studie av Hässleholms kommunala styrdokument

I detta kapitel presenteras inledningsvis upplägg och innehåll i Kristianstad läns Natur- och kulturvårdsprogram, *Från Bjäre till Österlen*, från 1996. Därefter presenteras upplägg och innehåll i fyra av Hässleholms kommunala planeringsdokument med kopplingar till naturvårdsfrågor. Efter beskrivningarna följer en jämförelse av de kommunala dokumenten med *Från Bjäre till Österlen* för att undersöka huruvida innehållet i *Från Bjäre till Österlen* återspeglas i Hässleholms kommunala planeringsunderlag och styrdokument och i så fall på vilket sätt.

Beskrivning av Kristianstad läns natur- och kulturmiljövårdsprogram, 1996

”I boken *Från Bjäre till Österlen*, som nästan blev det sista vi gjorde, har vi försökt att spegla något av länets själ. Med förhoppning om att den ska vara till glädje för många, tillägnar vi nu boken alla dem, som älskar denna bygd och vill hjälpa till att bevara dess värden. In i en ny tid med nya förutsättningar och nya utmaningar.”

(Länsstyrelsen Kristianstad län 1996 s.7)

I citatet ovan talar Anita Bråkenhielm, landshövding i Kristianstad län, i förordet till *Från Bjäre till Österlen*. Att *Från Bjäre till Österlen* ”nästan blev det sista vi gjorde” syftar på att programmet blev klart strax innan det att Kristianstad och Malmöhus län slogs samman till Skåne län. Programmet togs fram för att tjäna en rad olika syften. Utöver att fungera som planeringsunderlag för regional och kommunal fysisk planering var det även menat att utgöra underlag för Länsstyrelsens arbete, exempelvis med skydd av objekt och områden utifrån naturvårds- och kulturminneslagen liksom för hantering av ansökningar för miljöstöd inom jordbruket. Därtill var programmet tänkt att fungera som kunskapskälla för den bredare allmänheten.

Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet antogs av Länsstyrelsens styrelse 1995. Året därpå, 1996, gavs *Från Bjäre till Österlen* ut i form av en tryckt bok på 446 sidor. En sökning i Google ger en rad träffar på antikvariatsidor som säljer boken secondhand, däremot finns den idag inte längre tillgänglig i nytryck. En sökning på Skåne läns hemsida ger inte något resultat vilket innebär att *Från Bjäre till Österlen* inte heller tycks finnas tillgänglig i digital form. Detta är förvånande eftersom systerprogrammet, *Från Sandhammaren till Kullaberg* som togs fram av dåvarande Malmöhus län, finns tillgängligt som pdf på Länsstyrelsens hemsida (Länsstyrelsen Malmöhus län 1996).

Efter en kort inledning där programmets bakgrund och syfte samt framtagandeprocessen beskrivs presenteras Kristianstad läns natur- och kulturmiljö på övergripande nivå. Denna del utgör omkring en tredjedel av bokens totala innehåll och inkluderar information om länets geologi, klimat och kulturlandskapets utveckling, naturtyper och framträdande landformationer samt markanvändning och miljö. Vidare tillägnas biologisk mångfald ett eget kapitel där länets känsliga och hotade naturtyper och arter presenteras. *Från Bjäre till Österlen* publicerades tre år efter det att Sverige ratificerat konventionen om biologisk mångfald vilket också återspeglas i innehållet. I kapitlet ”Vardagslandskapet och dess värden” beskrivs landskapets värden i stora drag och här betonas att natur- och kulturmiljövärden inte är begränsade till vissa områden utan finns spridda över hela landskapet.

Efter den ovan beskrivna länsomfattande delen följer kapitlet ”Pärlorna i landskapet – områden av särskilt stort värde”. I detta avsnitt presenteras områden i länet som Länsstyrelsen anser bör prioriteras i natur- och kulturmiljövårdsarbetet. Urval av områden har gjorts i strävan att få en så stor bredd av områden och objekt som möjligt och länet har tjänat som referensram, inom vilken objekt av samma typ har jämförts med varandra. Framträdande urvalskriterier är: regional förekomst av sällsynta och hotade arter, viktiga geologiska och ekologiska processer samt förekomst och status hos olika naturtyper. Även i denna del framgår tydligt att *Från Bjäre till Österlen* påverkats av tidens debatt kring biologisk mångfald.

”Vid urvalet och bedömningen av naturmiljöerna har framförallt de biologiska kriterierna vägt tungt. I det förra naturvårdsprogrammet fick bevarandet av bokskogar, landskapsbild och områden för friluftslivet en framträdande roll. Sedan dess har hotbilden, kunskaperna och värderingarna ändrats. Därmed har också prioriteringarna förändrats. Både i det nationella och internationella naturvårdsarbetet har bevarandet av den biologiska mångfalden fått en allt större betydelse. Tonvikten läggs numera på de artrika, hotade, unika eller på annat sätt utmärkande miljöerna i natur- och kulturlandskapet.”

(Länsstyrelsen Kristianstad län 1996 s.163)

De prioriterade naturområdena värderas enligt en tregradig skala, N1-N3 där N1 är det högst prioriterade värdet. Kulturmiljöerna tilldelas endast en klass, K, vilket hänvisas till som traditionell metodik då ”en klassificering av kulturvärdena svårigen låter sig göras” (s.163).

I *Från Bjäre till Österlen* är Länsstyrelsen tydlig med att programmet med tiden kommer att bli inaktuellt eftersom boken endast presenterar befintlig kunskap och befintliga värderingar. ”Värderingen av landskapets olika delar förändras i takt med ny kunskap, nya värderingar i samhället och förändrad markanvändning” (s.163). I relation till att tiden medför förändring nämns vidare att det som komplement till boken kommer att knytas ett åtgärdsprogram som ska revideras kontinuerligt.

Avsnittet om prioriterade områden är indelat i 13 kapitel, ett kapitel för var och en av Kristianstad läns kommuner. Denna studie har fokuserat på det kapitel som behandlar Hässleholms kommun. Varje kommunkapitel inleds med en karta över kommunen (se fig. 2) där prioriterade natur- och kulturmiljöområden finns markerade och numrerade. I vissa fall indelas ett större område i flera mindre delområden med olika värden. De olika delområdena benämns då med en bokstav intill områdesnumret, exempelvis 1a, 1b osv. Om alla delområden räknas som separata områden presenteras totalt 104 områden inom Hässleholms kommun. Av kartan framgår även vilket värde området anses ha utifrån värderingsskalan. Därefter presenteras områdena från söder till norr, i nummerordning. Efter områdets namn och värde följer en kärnfull mening som motiverar valet av området. Därefter beskrivs området kort och källor där mer information kan sökas anges. Avslutningsvis ges råd om hur de befintliga värdena ska kunna bestå under rubriken ”Bibehållande av värden”. Gällande hot och eventuella åtgärder hänvisas dock åter till ett separat åtgärdsprogram. För exempel på områdesbeskrivning ur *Från Bjäre till Österlen*, se bilaga 2.

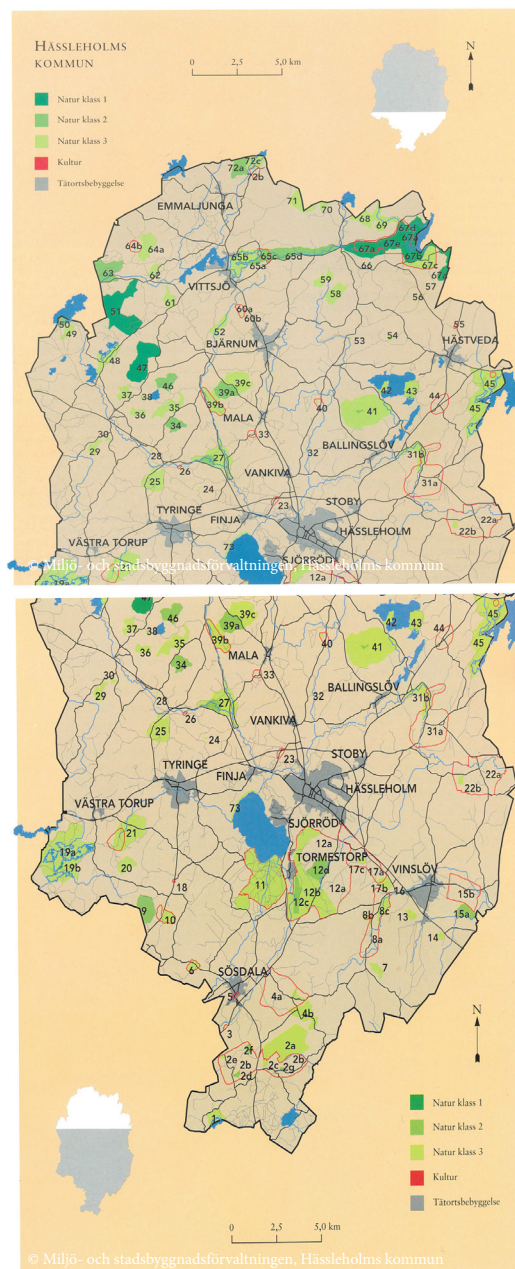

Fig 3. Kartor över Hässleholm ur *Från Bjäre till Österlen*.

Beskrivning av Hässleholms kommunala planer och program

Nedan följer beskrivningar av ett antal kommunala program och planer framtagna i Hässleholms kommun, vilka har anknytning till fysisk planering och naturvård. I studien har fyra kommunala planer/program studerats varav två togs fram före 1996, det vill säga före publiceringen av *Från Bjäre till Österlen*. Dessa två program, framtagna 1987 och 1990, kan därmed inte förväntas ha hämtat information ur *Från Bjäre till Österlen*, däremot är de intressanta som jämförelseobjekt. Med utgångspunkt från dessa äldre dokument kan slutsatser dras gällande hur *Från Bjäre till Österlen* kan ha påverkat de kommunala planer och program som producerats efter dess publicering. Följande kommunala planer och program har analyserats:

Planer/program framtagna **före** antagandet av *Från Bjäre till Österlen*, 1996

- *Naturen i Hässleholms kommun*, 1987
- *Översiktsplan för Hässleholms kommun*, 1990

Planer/program framtagna **efter** *Från Bjäre till Österlen*, 1996

- *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, 2005
- *Översiktsplan för Hässleholms kommun*, 2007

Naturen i Hässleholms kommun, 1987

”Naturen är en fundamental del av människans livsmiljö. Samtidigt utgör den en nödvändig produktionsfaktor. Upprätthållandet av dessa funktioner fordrar hushållning med och vård av naturen med hänsyn till långsiktiga behov. Därför måste människans utnyttjande av naturen präglas av en ekologisk grundsyn. /.../ Det är vidare ett kulturellt och etiskt krav att de naturresurser den nuvarande generationen har att förvalta inte försprills utan lämnas i arv åt kommande generationer.”

(Hässleholms kommun 1987 s.5)

Citatet ovan kommer från inledningen till *Naturen i Hässleholms kommun*, föregångaren till Hässleholms kommuns aktuella naturvårdsprogram. I citatet framträder det centrala temat inom naturvård och samhällsplanering under 1980-talet – klokt hushållande med naturens resurser. Intressant att iakttas är att grunden till dagens generationsmål redan 1987 var framträdande och att etik, inte bara ekonomi, nämns i relation till hushållandet med naturresurserna. Citatet antyder att en insikt hade börjat framträda i samhället om att den pågående samhällsutvecklingen inte kunde anses hållbar i ett långsiktigt perspektiv. Begreppet *hållbarhet* hade vid programmets framtagande dock inte ännu myntats.

I inledningen till *Naturen i Hässleholms kommun* citeras även naturvårdslagen, NVL, och naturresurslagen, NRL, de två lagar som reglerade naturvården vid tiden för programmets framtagande. Naturresurslagen trädde i kraft 1987, samma år som *Naturen i Hässleholms kommun* antogs, vilket förklarar det stora utrymme lagen fått i programmets inledning, då det troligen fanns behov av att förmedla kunskap om dess innehåll och effekter på naturvården. Ingen av de citerade lagparagraferna behandlar vikten av bevarande av arter eller naturtyper utan det är endast hänsyn till naturvärden på en mer generell nivå som behandlas. Begreppet biologisk mångfald hade ännu inte fått genomslag.

Naturen i Hässleholms kommun togs i likhet med *Från Bjäre till Österlen* fram för att fylla en rad olika syften. Dels var programmet menat att användas som underlag för fysisk planering, däribland den översiktsplan som Hässleholms kommun tog fram 1990. Vidare skulle materialet kunna användas som naturguide inom skolan och av allmänheten. Programmets syfte uttrycks vara att beskriva, och i viss utsträckning bedöma, kommunens naturvärden men däremot inte att ta ställning till hur områdena bör skyddas och vårdas. I programmet presenteras 89 värdefulla områden vilka anses ha ”sådana naturvärden att naturvårdsintresset bör väga tungt då andra intressen yrkar på olika former av ingrepp” (Hässleholms kommun 1987 s.9). Det nämns även att formellt skydd bör övervägas för en del av dessa områden. Vidare förklaras att det för områdenas bevarande är nödvändigt att ta beslut om vilken utveckling som önskas. Eftersom naturen kontinuerligt förändras finns i vissa områden större behov av skötselåtgärder för att åstadkomma önskad

utveckling och bibehållande av värden. Av *Naturen i Hässleholms kommun* framgår att åtgärdsfrågan ska behandlas i ett senare skede av planeringen.

I *Naturen i Hässleholms kommun* beskrivs ett antal ”Grundfaktorer för bedömning av vetenskapligt – kulturellt värde”. Flera av dessa värderingsfaktorer liknar dem som återfinns i *Från Bjäre till Österlen*. Såväl 1987 som 1996 var mångformighet, storlek, raritet, orördhet och representativitet centrala aspekter för urval. Även nyckelområde och betydelse för flora och fauna liksom ett områdes betydelse för utbildning och forskning kan på olika sätt kopplas till urvalskriterier i mer sentida dokument.

Naturen i Hässleholms kommun beskrivs som en inventering vilket lätt tolkas som att fältstudier har genomförts men i detta fall syftar ordet på en inventering av befintliga dokument. I beskrivningen av naturområdena presenteras områdets namn och skyddsvärde, areal samt vilket geografiskt område som omfattas. Därefter beskrivs området och en bedömning av områdets status och värden görs. Bedömningarna är mycket kortfattade, och som ett exempel på detta återges här bedömningen av området Bröna myr: ”Relativt opåverkad och mångformig med stora hela ytor. Värdefull Ljungpiparlokal” (s. 37).

Områdena i *Naturen i Hässleholms kommun* värderas enligt två olika system. Dels presenteras vilken typ av skyddsvärde området rymmer - botanik, geologi, kulturhistoria, landskapsbild, social/rörligt friluftsliv och zoologi. Många gånger bedöms flera värden förekomma inom samma områden och då rangordnas värdena så att det viktigaste värdet presenteras först. Därtill anges för vissa områden ”regional klassificering” enligt ett system med två klasser. Klass I betecknar områden som har mycket stora naturvärden och som ”under inga omständigheter bör exploateras” (s.16). Klass två betecknar områden som har stora naturvärden och som ”bör i det längsta bevaras och undantas från exploatering” (ibid.). Eftersom tillgång inte funnits till de kartblad som programmet hänvisar till har områdenas exakta läge inte kunnat bedömas. Referenser anges i slutet av områdesbeskrivningarna och några av de mest framträdande referenserna är:

Naturvårdsplan Skåne, del Kristianstad län 1975

Kulturminnesvårdsprogram för Skåne, del Kristianstads län 1984.

Myrar i Kristianstads län, 1983 och 1986

Översiktsplan för Hässleholms kommun, 1990

Hässleholms kommuns översiktsplan från 1990 är föregångaren till den aktuella översiktsplanen som togs fram 2007 och planen var, som nämnts, Hässleholms första översiktsplan. Översiktsplanen från 1990 togs fram på Hässleholms stadsarkitektkontor av en arbetsgrupp bestående av tre personer. Under arbetsprocessen hölls även samråd med Länsstyrelsen, kommunala förvaltningar samt företrädare för olika sektorsintressen.

Den egentliga översiktsplanen består av två delar: en plankarta som visar nuvarande och framtida markanvändning utifrån ett kommunalt perspektiv och en plantext som beskriver plankartans olika beteckningar. Därtill finns en beskrivning som förklarar översiktsplanens förutsättningar och syften.

I beskrivningens inledande kapitel, benämnt ”Utgångspunkter”, presenteras PBL och NRL samt den tidigare kommunala fysiska planeringen vilken utgjordes av en kommunöversikt (kommunomfattande principer för bebyggelse) samt områdesplaner för ett antal tätorter. Bland de grundläggande förutsättningarna för översiktsplanen beskrivs hur planen ska ”stå i samklang” (s.7) med den kommunala politiken, inom de av PBL och NRL givna ramarna, liksom hur planen är ett verktyg för kommunpolitikens genomförande. Liksom i *Naturen i Hässleholms kommun* görs i översiktsplanen många hänvisningar till PBL och NRL samt annan lagstiftning.

Efter att planens utgångspunkter och förutsättningar definierats följer en rad kapitel som behandlar olika allmänna intressen, däribland kulturminnesvård samt naturvård och friluftsliv. Som avslutning på beskrivningen presenteras en källförteckning över det underlagsmaterial som använts vid översiktsplanens framtagande. Författarna uttrycker att det kan finnas anledning för läsaren att gå till de ursprungliga källorna för att söka mer information i enskilda frågor. Bland referenserna som behandlar natur- och kulturminnesvård finns bland annat:

Naturvårdsplan för Skåne, Länsstyrelsen 1975

Kulturminnesvårdsprogram för Skåne, Länsstyrelsen 1982

Riksintressen kulturminnesvård, Länsstyrelsen i Kristianstad län 1988

Riksintressen naturvård, Länsstyrelsen i Kristianstad län 1989

I plantexten som följer på beskrivningen listas och beskrivs, kortfattat, de natur- och kulturmiljöer som förekommer på plankartan. Naturvårdsområdena delas in i två olika beteckningar. Den första beteckningen är Naturvård-friluftsliv, vilken avser områden där naturvård och/eller friluftsliv ska dominera markanvändningen. För dessa områden rekommenderas att värdena ska säkerställas genom avtal, köp av mark, upprättande av naturreservat eller liknande. Vidare föreslås att skogs- och jordbruk ska underordnas naturvård och friluftsliv, efter uppgörelse med markägare. Den andra beteckningen Område av särskild betydelse för naturvård och friluftsliv inkluderar områden som anses ha värde för natur och friluftsliv men där dessa värden inte ska prioriteras över annan markanvändning. För kulturminnesvärden finns endast en beteckning Område av särskild betydelse för kulturminnesvärden och i dessa områden ska kulturminnesvårdsintresset ”beaktas”. Utöver denna indelning av naturområden i två olika grupper görs ingen klassning motsvarande den trestegsskala som används i *Från Bjäre till Österlen*. I *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987 uttrycks att åtgärder för skyddsvärd natur ska behandlas i senare planering.

För naturvård- och friluftsområdena anges *Naturen i Hässleholms kommun* nästan genomgående som källa, ibland kompletterad eller ersatt av Länsstyrelsens naturvårdsplan från 1975 samt en av Kristianstad län genomförd grusinventering från 1989.

Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun, 2005

”Landskapet i Hässleholms kommun står inför flera hot om förändringar som många upplever som negativa. Döende landsbygd, igenväxning av betesmarker och öppna landskap, monotona, mörka granskogsplanteringar som fortsätter breda ut sig, fortsatt artutarmning av växter och djur, mm. Vi tror dock på en annan utveckling av Hässleholms kommun och dess natur. En utveckling där naturen ses som en av kommunens stora resurser.”

(Hässleholms kommun 2005 s.4)

Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun togs fram åren 2002 - 2005 och antogs av Hässleholms kommunfullmäktige 30 april 2005. Programmet beskrivs som en grundförutsättning i skapandet av ett hållbart samhälle, och Brundtlandskommissionens definition citeras. Projektet leddes av Hässleholms nuvarande kommunekolog och i arbetsgruppen fanns även den dåvarande kommunekologen. Enligt den nuvarande kommunekologen var anledningen till framtagandet av det kommunala naturvårdsprogrammet att kommunens tidigare motsvarighet till ett naturvårdsprogram, det ovan beskrivna dokumentet *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987, var i behov av en omfattande uppdatering.

Det antagna programmet består av två delar, en programdel och en del med områdesbeskrivningar. I programdelen nämns även framtagandet av en tredje del med fokus på åtgärder. Vid intervjun med den nuvarande kommunekologen i Hässleholm framkom dock att ovan nämnda åtgärdsdel aldrig blev politiskt antagen. Kommunekologen menar att detta möjligen kan ha berott på att de kommunala politikerna inte ville binda upp sig till att genomföra specifika åtgärder.

I inledningen till programdelen presenteras de fyra miljömål som anknyter till Naturvårdsprogrammet: *Levande sjöar och vattendrag*, *Myllrande våtmarker*, *Levande skogar* och *Ett rikt odlingslandskap*. Miljömålet *Ett rikt växt- och djurliv*, som behandlar biologisk mångfald, inkluderas inte men nämns kort som under framtagande. Utöver miljömålen nämns konventionen om biologisk mångfald. Det finns även ett avsnitt i programdelen helt tillägnat lagstiftning kopplad till naturvård, främst miljöbalken och PBL samt skogsvårdslagen. I relation till de ovan nämnda miljömålen presenteras även en rad regionala mål för Skåne. Som bakgrund till upprättandet av ett naturvårdsprogram nämns två dokument antagna av Hässleholms kommunfullmäktige - ett miljöskyddsprogram från 1993 samt en lokal Agenda 21.

Enligt Hässleholms nuvarande kommunekolog omfattar det kommunala naturvårdsprogrammet inte

grönstrukturen i tätorterna vilken behandlas i kommunens grönplaner. I inledningen till naturvårdsprogrammet uttrycks att naturvårdsprogrammet "tar vid där grönplanen slutar" med "målet att tillgodose den gröna infrastrukturen i hela kommunen" (s.5).

I inledningen presenteras en rad effektmål för naturvårdsprogrammet vilka framhäver intentionerna med programmet – i vilka sammanhang det förväntas användas, av vilka mottagare det förväntas användas samt vad användandet förväntas ge för effekter. Effektmålen inkluderar bland annat formuleringar som att "få ett bättre" och "fullgott planeringsunderlag" för den kommande översiktsplanen. Vidare ska naturvårdsprogrammet erbjuda "mer lättillgänglig information om naturvärden", "öka kunskapen om naturen bland politiker, kommunanställda och kommuninvånare" samt förbättra möjligheterna till "utomhusundervisning i natur-, miljö- och kulturämnen" (s.4). Ett effektmål som särskilt sticker ut, i relation till tidigare kommunala dokument, är "Bevara och utveckla naturvärden för deras egen skull" (s.4).

Programdelens inledning avslutas med ett kapitel om biologisk mångfald, där olika argument för bevarande av biologisk mångfald diskuteras, däribland etiska och moraliska argument gällande vilken rätt människan har att utrota andra arter. Därefter följer en generell genomgång av kommunens geologi, klimat, kulturhistoria och naturtyper. Inga referenser anges i texten vilket gör det svårt att avgöra varifrån olika delar av informationen har hämtats.

Naturvårdsprogrammets områdesbeskrivningar inkluderar något som benämns intresseaspekter och som innehåller följande kategorier: botanik, zoologi, geologi, naturtyp, friluftsliv, kultur och landskapsbild. Kategorierna motsvarar i stort sett värderingskategorierna i *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987. Skillnader i 2000-talets naturvårdsprogram är att kategorin naturtyp har tillkommit samt att värdena inte rangordnas i relation till varandra.

I kontrast till *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987, som huvudsakligen är baserad på tidigare dokumentation innefattade arbetet med Naturvårdsprogrammet från 2005 omfattande produktion av nytt material. Totalt inventerades 700 naturområden, varav 130 stycken tilldelades högsta naturvärde, klass 1. Det är endast klass 1-områden som beskrivs i naturvårdsprogrammets områdesbeskrivningar medan områdena i klass 2 och klass 3 endast presenteras på kartor i programdelen. Hässleholms nuvarande kommunekolog förklarar att beskrivningar av samtliga områden finns tillgängliga i pärmar på hans kontor, i form av de ursprungliga inventeringsprotokollen, en A4 sida per inventerat område. De ska enligt programdelen även finnas tillgängliga i naturvårdsdatabasen på Hässleholms kommuns intranät.

Alla klass 1-områden har namngivits och tilldelats ett nummer kopplat till en karta i slutet av programdelen. Vidare finns i anslutning till beskrivningen av alla klass 1-områden en detaljerad terrängkarta. Därtill anges områdets storlek i hektar, markägare, juridisk skyddsstatus samt ovan nämnda intresseaspekter såsom botanik, zoologi mfl. Därefter följer områdesbeskrivningen, vilken exempelvis för området Bröna Myr lyder som följer:

"Dråg med myrlilja, ganska smalt. Icke bränt mot Skånesidan. Först torrt, sen rikligt med vitag och höljor vid gränsen Skåne-Småland. Alla tre silesårsarterna. Flera storsilesår. Ibland hel del tuvsäv. Tallbeväxt, olika täthet. Några skogsbackar med tall. Ibland torra-re-tätare, mest tall i östra kanten. Kantskog."

(Hässleholms kommun, områdesbeskrivningar 2005 s. 37)

Efter beskrivningen anges områdets huvudnaturtyp, karaktäristiska och hotade arter, förutsättningar för bibehållande av värden, hot samt andra klassningar. I läsanvisningarna till områdesbeskrivningen förklaras att namngivningen av områdena har utförts på olika sätt av olika inventerare. Det geografiska namnet på området har alltid använts och har ibland utökats med naturtyp eller en tidigare klassificering till exempel, "Brönnestad skogsbete i SV". För ytterligare exempel på områdesbeskrivning ur *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, se bilaga 3.

Utöver klassningen av de 700 områdena med värdefull natur presenteras nio områden där koncentrationen av värdefulla områden är särskilt stor. Dessa områden kallas storområden och "Visionen för storområdena är att 'Åtgärdsförslag för en hållbar utveckling' i första hand utförs i dessa områden" (Hässleholms kommun, programdel 2005 s.30).

Översiktsplan för Hässleholms kommun 2007

”Kommunfullmäktiges vision är även översiktsplanens vision: ”Hässleholms kommun är en viktig knutpunkt i Sverige. Här möts människor för att leva, uppleva, arbeta och lära i en kommun präglad av förändring och med ambition att utvecklas.”

(Hässleholms kommun 2007 s.12)

Denna vision presenteras som en av de övergripande förutsättningarna för Hässleholms kommuns översiktsplan från 2007. Den andra övergripande förutsättningen är den kommunprofil som tagits fram med utgångspunkt från visionen. Profilen har fyra grundstenar varav en är natur och kultur. En ambition som presenteras är att Hässleholms översiktsplan ska vara ”visionär och präglas av nytänkande” (s. 12), dessutom ska den vara lätt att förstå. Detta är en framträdande skillnad i relation till översiktsplanen från 1990 som tog sin utgångspunkt i lagstiftningen. I översiktsplanen från 2007 görs ett fåtal hänvisningar till olika paragrafer i miljöbalken. Plan- och bygglagen citeras endast en gång, i inledningen, där det presenteras att kommunen enligt PBL ska ha en aktuell översiktsplan. Översiktsplanen har tagits fram av stadsbyggnadskontoret och dessutom har en referensgrupp som utgjorts av kommunstyrelsens arbetsutskott samt byggnadsnämndens presidium deltagit i processen.

I översiktsplanen från 2007 presenteras kommunövergripande strategier på olika teman, vilka ska leda kommunen mot att uppnå kommunstyrelsens vision. Strategierna delas in i kapitel utifrån de fyra begrepp som nämns i visionen – leva, uppleva, arbeta och lära och i dessa kapitel figurerar natur- och kulturvärden på olika sätt.

Under kapitlet leva presenteras bland annat kulturmiljöer på landsbygd som en ”attraktivitetsfaktor” (s.20). I detta kapitel hänvisas i löpande text till en rad särskilt värdefulla kulturhistoriska miljöer i kommunen. Majoriteten av områdena nämns endast vid namn medan ett fåtal beskrivs kortfattat. En annan attraktivitetsfaktor som presenteras är kulturmiljöer inom tät bebyggelse. Även här nämns ett antal kulturhistoriskt viktiga områden i tätortsmiljö.

I kapitlet uppleva presenteras strategier för värdefull natur, friluftsliv och rekreation samt turism. I strategin för värdefull natur hänvisas till storområdena i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005. Storområden presenteras som viktiga områden dit kommunens naturvårdsinsatser i första hand ska riktas. Vidare tar översiktsplanen ställning för att projekt som i stor grad påverkar landskapet bör placeras utanför dessa storområden samt att stor hänsyn ska tas till naturvård vid eventuellt förändrad markanvändning. Översiktsplanen presenterar dock även ställningstagandet att samhällsbyggnadens intressen ska prioriteras i delar av fem stycken storområden, till förmån för utbyggnad av fritidsbebyggelse i strandnära läge. Vidare framgår under strategin för värdefull natur att kommunen ska verka för skydd av särskilt värdefulla områden och hotade arter bland annat genom att arbeta för formella skydd som naturreservat, biotopskydd och Natura2000.

I strategin för friluftsliv och rekreation samt turism lyfts kommunens natur- och kulturvärden fram som en kvalitet som ska användas för att profilera kommunen. Ordet ”attraktivitet” är återkommande:

”Kommunen har stor tillgång på kvalitativa friluftsområden som tillsammans har möjlighet att locka ett stort antal besökare och turister från både kommunen och regionen. Genom att kommunen ständigt utvecklar aktiviteter, anläggningar, naturvärden och tillgänglighet och stimulerar andra att göra detsamma, ökar kommunens attraktivitet kraftigt.”

(Hässleholms kommun 2007 s.42)

Under kapitlet lära återkommer naturvärdena som en resurs för utomhuspedagogik och ett ställningstagande att garantera närnatur för alla kommunens skolor och förskolor. En fördjupning kring Hovdala-området görs också, där en rad ställningstaganden till förmån för naturvärdena görs.

Riksintressen presenteras i ett separat kapitel där det nämns att kommunen rymmer ”omkring 10 naturvårdsområden” (s. 108) samt två kulturmiljöområden av riksintresse. Kommunens ställningstagande är att arbeta för att dessa områden säkras genom avtal, reservatsbildning eller områdesbestämmelser.

Ett fåtal områdesbeskrivningar förekommer i översiktsplanen och alltid som exempel i löpande text snarare än i syfte att presentera specifika områden. På plankartan presenteras de storområden och klass 1-områden som förekommer i Hässleholms kommunala naturvårdsprogram från 2005, liksom friluftsområden, riksintressen för natur samt Natura 2000-områden.

Jämförande dokumentanalys

Nedan följer en jämförande analys mellan de kommunala dokumenten och *Från Bjäre till Österlen*. Analysens syfte är att besvara frågan om huruvida *Från Bjäre till Österlen* återspeglas i Hässleholms fysiska planering och i så fall på vilket sätt. För sammanfattning av jämförelsen av *Från Bjäre till Österlen* och Hässleholms kommunala dokument, se tabell 1 i slutet av detta kapitel.

Jämförelse av förekomst av prioriterade områden

En relativt stor del av de natur- och kulturmiljövårdsområden som beskrivs i *Från Bjäre till Österlen* återkommer i de studerade kommunala planerna och programmen. Analysen visar att detta gäller såväl de dokument som tagits fram innan som efter publiceringen av *Från Bjäre till Österlen*. Av de 104 områden som presenteras i *Från Bjäre till Österlen* (denna siffra inkluderar delområden) återkommer 40-65% i kommunens planer och program, det vill säga omkring hälften av områdena. Den största andelen, 65%, återfinns i översiktsplanen från 1990 medan den lägsta andelen, 40%, återkommer i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005. Här ska dock tilläggas att nämnda 40% endast omfattar de klass 1-områden som namngivits och beskrivits i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*. Eftersom områdena i klass 2 och klass 3 endast presenteras på kartor, utan namn och beskrivning, har det inte varit möjligt att avgöra i vilken grad *Från Bjäre till Österlen* kan ha bidragit till val, beskrivning och värdering av dessa områden. Klass 2- och klass 3-områdena har därför inte inkluderats i den kvantitativa analysen. Detta innebär att fler områden ur *Från Bjäre till Österlen* sannolikt omfattas av naturvårdsprogrammet från 2005 än de 40% som analysen visar.

Bland de klass 1-områden som beskrivs i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* finns 58 "extra" områden som inte finns med i *Från Bjäre till Österlen*. Som jämförelse presenteras i *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987, endast 38 sådana extraområden. Ett rimligt antagande vore att större delen av dessa extraområden skulle vara identiska i de båda kommunala naturvårdsdokumenten, då det skulle kunna röra sig om områden vilka anses ha värde i ett kommunalt perspektiv. Analysen visar dock tvärtom att endast ett fåtal av dessa extraområden överensstämmer i Hässleholms två kommunala naturvårdsprogram. Resultatet kan förklaras av att olika värden prioriterades inom naturvården år 1987 jämfört med år 2005. Bland annat kan nämnas att det i det äldre naturvårdsdokumentet från 1987 förekommer en rad naturminnen, enskilda skyddade objekt såsom äldre ekar och stora flyttblock. Dessa naturminnen finns inte med i det senare naturvårdsprogrammet från 2005, vilket istället fokuserar på exempelvis Natura2000-områden.

Att naturvårdsprogrammet från 2005 innehåller ett stort antal områden som inte förekommer i *Från Bjäre till Österlen* kan vidare förklaras av det stora fokuset på inventeringar i fält som lagt grunden till detta naturvårdsprogram. Hässleholms tidigare kommunekolog¹ beskriver hur nya intressanta inventeringsområden bland annat hittades genom fjärranalys av flygfoton. Förekomsten av extraområden i *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987 är mer överraskande, då programmet är en sammanställning av befintlig dokumentation, varav flera källor använts även vid framtagandet av *Från Bjäre till Österlen*. Dock kan extraområden i *Naturen i Hässleholms kommun* möjligen förklaras av att vissa av områdena som 1987 ansågs intressanta ur ett kommunalt naturvårdsperspektiv inte ansågs vara av intresse på regional nivå och därför inte togs med i *Från Bjäre till Österlen*.

En jämförelse av Hässleholms två översiktsplaner visar att de bägge återger en relativt stor andel av de prioriterade områden som presenteras i *Från Bjäre till Österlen*. I ÖP 2007 återkommer 64% av områdena medan 65% finns omnämnda i ÖP 1990. Att en större andel av områdena i *Från Bjäre till Österlen* återkommer i översiktsplanerna jämfört med naturvårdsprogrammen beror främst på att fler kulturmiljöområden inkluderas. De bägge kommunala naturvårdsdokumenten har en övervikt på naturvärden, trots att naturvårdsprogrammet från 2005 hade integration av kulturmiljövärden som ambition.

1 Intervju med Hässleholms tidigare kommunekolog, 2019-10-31

Jämförelse av områdesbeskrivningar

Som framgår av föregående avsnitt är det svårt att endast utifrån förekomsten av områden dra slutsatser gällande i vilken utsträckning *Från Bjäre till Österlen* haft betydelse för den kommunala planeringen i Hässleholm. Följande analys av områdesbeskrivningar möjliggör en mer informativ jämförelse av dokumentens innehåll.

De mest omfattande områdesbeskrivningarna bland de kommunala dokumenten återfinns i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005 men även i *Naturen i Hässleholm* från 1987 förekommer områdesbeskrivningar för alla områden. I den senaste översiktsplanen från 2007 saknas beskrivningar nästan helt och områden nämns i stort sett bara vid namn, istället refereras flitigt till *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun*, som tjänat som underlag vid framtagandet av översiktsplanen. I översiktsplanen från 1990 finns däremot alla prioriterade områden beskrivna, om än mycket kortfattat. Till följd av beskrivningarnas olika omfattning är det främst de bägge kommunala naturvårdsdokument, från 1987 respektive 2005, som varit av intresse vid jämförelsen med *Från Bjäre till Österlen*.

Det förväntade resultatet i analysen av områdesbeskrivningarna var att det inte skulle finnas några kopplingar mellan *Från Bjäre till Österlen* och de kommunala dokument som togs fram innan 1996. På denna punkt överraskade analysresultatet då vissa beskrivningar i *Från Bjäre till Österlen* och beskrivningar i *Naturen i Hässleholms kommun* så gott som ordagrant överensstämmer, trots att *Naturen i Hässleholms kommun* togs fram nästan 10 år tidigare. Området Boamyrs beskrivs på följande sätt i *Från Bjäre till Österlen*, 1996:

”Söder om Verum finns en mosse med välvt plan, som domineras av risvegetation. Tuva-höljastrukturen är mycket markerad. I höljorna förekommer vitag, storsileshår och småsileshår. Tuvorna domineras av risvegetation. Laggarna är välutbildade och i den fastmarksrika södra delen finns ett större dråg, som vegetationsmässigt motsvarar laggarna. Myren är spelplats för orre och nattskärre.”

(Länsstyrelsen i Kristianstad län 1996 s.334)

Och i *Naturen i Hässleholms kommun*, 1987:

”Mosse med välvt plan dominerat av risvegetation. Tuva/höljastrukturen är mycket markerad. I höljorna förekommer vitag, storsileshår och småsileshår. Tuvorna domineras av risvegetation. De kringliggande mosseytorna karaktäriseras av risvegetation. Laggarna är välutbildade. Mjukmattor dominerar med bl.a. ängsull, flaskstarr, hundstarr och i buskskiktet pors. I den fastmarksrika/södra myr delen finns ett större dråg som vegetationsmässigt motsvarar laggarna. Spelplats för orre. Häckande nattskärre.”

(Hässleholms kommun 1987 s.67)

Denna framträdande överensstämmelse gäller främst myrmarker och en trolig förklaring är att bägge dokument har en gemensam källa, *Myrar i Kristianstad län* från 1983. Resultatet pekar på en svaghet i den använda analysmetoden. Likheter mellan två studerade dokument kan bero på en gemensam tredje källa som inte studerats och betyder alltså inte nödvändigtvis att det finns en stark påverkansgrad mellan de två studerade dokumenten. Det går inte heller att utesluta möjligheten att *Naturen i Hässleholms kommun* har använts som källa vid framtagandet av *Från Bjäre till Österlen* då det i källförteckningen i *Från Bjäre till Österlen* framgår att fler källor än de som presenteras i referenslistan har använts. Den källa som nämns i texten för Boamyrs är dock den ovan nämnda myrinventeringen från 1983.

Resultatet pekar på att ett visst dubbelarbete har utförts av kommun och länsstyrelse under åren 1987-1996. *Naturen i Hässleholms kommun* är framtagen genom sammanställning av tidigare inventeringar. Detsamma tycks vara fallet gällande stora delar, om inte hela, *Från Bjäre till Österlen*. Därmed utgör *Från Bjäre till Österlen* i första hand en sammanställning av befintlig kunskap. En relevant fråga är om de beskrivna områdena, exempelvis ovan nämnda myr, hade samma status 1996 som då *Myrar i Kristianstad län* skrevs 1983.

Som kontrast till *Naturen i Hässleholms kommun* togs *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* fram genom fältinventering av samtliga områden, totalt 700. I det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 har flertalet av beskrivningarna en karaktär av att vara anteckningar gjorda direkt i fält av inventeraren. Vid analysen har ingen direkt koppling mellan beskrivningarna i naturvårdsprogrammet från 2005 och

beskrivningarna i *Från Bjäre till Österlen* hittats, trots att innehållet ofta är likartat. Genom sitt fokus på fältinventering kompletterar det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 Länsstyrelsens arbete, då områdesbeskrivningarna bekräftar och uppdaterar kunskaperna gällande de prioriterade områdenas status. Vidare tillförs ytterligare kunskap genom att det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 beskriver ett stort antal områden som inte tas upp i *Från Bjäre till Österlen*.

Jämförelse av värdering av prioriterade områden

När det kommer till värdering av prioriterade områden är en jämförelse mellan olika program förenat med en rad svårigheter eftersom värderingskriterier och referensram skiljer sig åt. I vissa fall är det också olika värden inom samma geografiska områden som står i fokus för värderingen vilket omöjliggör en direkt jämförelse.

Såväl *Från Bjäre till Österlen* som *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* från 2005 använder sig av en tregradig värderingsskala. Den nuvarande kommunekologen i Hässleholm beskriver hur värderingsskalan i det kommunala naturvårdsprogrammet togs fram av projektgruppen och att bedömningen dels bygger på materialet från fältbesöken, dels på andra, tidigare bedömningar:

”Det har varit lättare att göra ett klass 1-område om det har bedömts som ett klass 1-område i *Från Bjäre till Österlen* till exempel, eller om det har varit stora nyckelbiotoper som Skogsstyrelsen har pekat ut. Sådana bedömningar från andra håll har varit en del av underlaget till vår klassning”²

Av detta uttalande framgår att *Från Bjäre till Österlen* således fungerat som en form av utgångspunkt för den kommunala värderingen. Att det varit ”lättare” att skapa ett område med högre klass kan tolkas som att de statliga dokumenten givit tyngd i argumentationen för högre värdering på kommunal nivå.

I *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987 används ett annorlunda system för värdering av områden där olika typer av skyddsvärden rangordnas i förhållande till varandra, exempelvis botanik, geologi och rörligt friluftsliv. Detta system visade sig utmanande att jämföra med den tregradiga skalan i *Från Bjäre till Österlen*. Jämförelsen förenklades något för de områden som klassats enligt ”regional klassificering” i klasserna I och II, där klass I är områden som absolut inte bör exploateras och klass II är områden som ska skyddas så långt möjligt.

En jämförelse av värdering låter sig alltså svårligen göras men några generella slutsatser kan ändå dras av analysresultaten. En jämförelse av hur samma områden värderas i de olika programmen visar att nästintill inga områden som förekommer i *Från Bjäre till Österlen* värderas lägre i de kommunala programmen. Enstaka undantag förekommer, exempelvis i översiktsplanen från 2007 där ett strandskogsområde med rikt fågelliv vid Finjasjöns nordvästra strand, klassat som N3 i *Från Bjäre till Österlen*, presenteras som område för krympning av strandskyddet till förmån för exploatering av bostäder. Detta är ett av de delområden inom ett utpekade storområde där översiktsplanen tagit ställning för att samhällsbyggnadens intressen ska prioriteras, vilket kan tolkas som en nedvärdering av områdets naturvärden.

Den i övrigt likvärdiga eller högre värderingen går igen i alla kommunala dokument, oberoende av om de producerats innan eller efter framtagandet av *Från Bjäre till Österlen* 1996. Däremot kan en tendens till högre värdering eventuellt uttydas i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005. Skillnader i värdering mellan det kommunala naturvårdsprogrammet och *Från Bjäre till Österlen* kan enligt Hässleholms nuvarande kommunekolog bero på att kommunen använts som referensram i arbetet med *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*. Detta innebär att ett område som inte är unikt i ett länsperspektiv kan vara unikt i Hässleholms kommun och därmed klassas högre, exempelvis som klass 1 istället för klass 3. I *Från Bjäre till Österlen* är det endast ett fåtal områden som klassats som N1, medan alla områden som beskrivs i *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* anses ha klass 1. Bara detta faktum pekar tydligt på att det finns skillnader i värderingskriterierna.

I Hässleholms översiktsplan från 2007 används samma värderingssystem som i *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* från 2005. De klass 2- och klass 3- områden som ligger utanför storområdena presenteras dock inte alls i översiktsplanen. Likaså använder översiktsplanen från 1990 samma värderingssystem som det som presenteras i *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987.

² Intervju med Hässleholms kommuns nuvarande kommunekolog, 2018-11-01

Generell jämförelse av dokumenten

Den generella beskrivningen av länet som presenteras i *Från Bjäre till Österlen* kan inte direkt sägas ha en motsvarighet i något av de kommunala dokumenten. I *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987 presenteras 3-4 sidor löpande text om Hässleholms kommuns natur- och kulturhistoria. Hänvisningar görs i denna text till *Myrar i Kristianstad län* från 1983 och *Kulturminnesvårdsprogram Skåne*, del Kristianstad län från 1984, vilket visar att underlag framtagna på länsnivå användes som källor för framtagande av kommunala underlag redan i slutet av 1980-talet. *Från Bjäre till Österlen* förekommer i källförteckningen i såväl *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun*, 2005, som i *Översiktsplan för Hässleholms kommun*, 2007. Eftersom referenser saknas i den löpande texten är det dock svårt att avgöra i vilken utsträckning och i vilka delar *Från Bjäre till Österlen* har använts som underlag. Översiktsplanerna presenterar endast mycket kortfattad information om kommunens natur- och kulturvärden kopplat till de olika sektorsintressen som presenteras.

Av teoribakgrunden till denna studie framgick att fokus inom naturvärden har skiftat under 1900-talet. Dokumentanalysen visar tydligt att samtliga planeringsunderlag i stor utsträckning är formade av den rådande samhällsdebatten. Exempelvis är biologisk mångfald, dagens heta miljöfråga, ingenting som nämns i de kommunala dokumenten framtagna före 1996. Ämnet behandlas däremot utförligt i både *Från Bjäre till Österlen* och i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, 2005. Intressant att iaktta är dock att översiktsplanen från 2007 endast nämner biologisk mångfald tre gånger, i förbifarten, men att frågan varken diskuteras eller problematiseras.

Något som förenar samtliga studerade dokument är att de, i relation till natur- och kulturmiljövärden, i huvudsak fokuserar på att peka ut, beskriva och värdera. Däremot förekommer åtgärdsförslag endast i mycket begränsad utsträckning. Det åtgärdsprogram som nämns inledningen till *Från Bjäre till Österlen* och som ämnades uppdateras kontinuerligt har tyvärr inte varit möjliga att studera då de inte längre tycks vara tillgängligt. Däremot förekommer i *Från Bjäre till Österlen* kortfattade förslag för bibehållande av värden under varje beskrivet område. I *Naturen i Hässleholms kommun* lyfts behovet av skötselåtgärder fram men inga åtgärder diskuteras i relation till de presenterade områdena. Istället förklaras att frågan om åtgärder ska hanteras i senare planering. I Hässleholms kommuns översiktsplan från 1990 förekommer dock inga förslag på åtgärder för naturvärden utöver generella rekommendationer gällande säkerställande av naturvärden i naturvård-friluftsliv områden. I *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* samlades åtgärdsförslagen i en tredje programdel som togs fram men aldrig blev politiskt antagen. I översiktsplanen som publicerades två år senare finns ställningstaganden om i vilka områden naturvärden ska prioriteras, men åtgärdsförslag för bibehållande och utveckling av dessa värden saknas.

Till formen är de bägge naturvårdsdokumenten, *Naturen i Hässleholms kommun* och *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, de kommunala dokument som främst påminner om upplägget i *Från Bjäre till Österlen*. Intressant att iaktta är att samtliga ovan nämnda dokument förväntas tjäna dubbla syften. Av de så kallade effektmål som presenteras i *Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun* framgår att programmet ska fungera dels som planeringsunderlag, dels som kunskapskälla för så skilda målgrupper som politiker, kommunala tjänstemän samt den bredare allmänheten. Detsamma gäller för *Från Bjäre till Österlen*, vilket tydligt framgår i syftesbeskrivningen i bokens inledning. I *Naturen i Hässleholms kommun* lyfts på likartat sätt användandet som naturguide i skolan fram, vid sidan av syftet att programmet skall utgöra planeringsunderlag. Målgruppen för dessa tre program inkluderar därmed mottagare med mycket varierande förkunskaper. Att möta behoven hos en sådan bred målgrupp är en ambitiös ansats som kan förväntas ställa höga krav på programmets form och innehåll. Hässleholms nuvarande kommunekolog beskriver hur mycket fokus ägnades åt att *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* skulle kunna användas av allmänheten, vilket ledde till kortare beskrivningar och mer fotografier. En central fråga är varför ett dokument ska fylla så många funktioner och om det inte finns en överhängande risk att slutresultatet inte blir optimalt anpassat för någon av mottagarna? Detta leder oss in på frågan om hur *Från Bjäre till Österlen* har använts av en av dessa tänkta mottagargrupper - kommunala tjänstemän såsom planerare och kommunekologer.

	Från Bjäre till Österlen	Naturen i Hässleholms kommun	Översiktsplan för Hässleholms kommun	Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun	Översiktsplan för Hässleholms kommun
<i>Publiceringsår</i>	1996	1987	1990	2005	2007
<i>Syfte och målgrupp</i>	Planeringsunderlag för fysisk planering, underlag för länsstyrelsens arbete, kunskapskälla för allmänheten.	Underlag för fysisk planering, naturguide för skolor och allmänhet.	Verktyg för kommunpolitikens genomförande.	Utgöra ett "fullgott" planeringsunderlag och förmedla kunskap om naturvärden till politiker, tjänstemän och kommuninvånare.	Beskriva kommunens ställningstaganden för mark- och vattenanvändningen.
<i>Källa till kunskap om naturvärden</i>	Sammanställning av tidigare inventeringar och annat teoretiskt underlag.	Sammanställning av befintliga underlag, bland annat Naturvårdsplan Skåne, 1975 och Kulturmynesvårdsprogram för Skåne, 1984.	Naturen i Hässleholms kommun (1987) samt regionala underlag som Naturvårdsplan Skåne, 1975 och Kulturmynesvårdsprogram för Skåne, 1984.	Befintliga nationella och regionala underlag samt omfattande fältinventering.	Huvudsakligen naturvårdsprogram för Hässleholms kommun (2005)
<i>Områdesbeskrivningar</i>	Detaljerade beskrivningar.	Detaljerade beskrivningar.	Kortfattade beskrivningar.	Detaljerade beskrivningar.	Saknas.
<i>Värderingssystem</i>	T-regradig skala för naturvärden, N1-N3. Endast en klass för kulturvärden, K.	Skyddsvärden beskrivs genom rangordning av kategorier: botanik, geologi, kulturhistoria mm. För vissa områden presenteras även regional klassificering i två klasser.	Enligt Naturen i Hässleholms kommun 1987.	T-regradig skala, klass 1-3, baserad på tidigare värderingar och fältinventeringar.	Enligt Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun.
<i>Åtgärdsförelägg</i>	Kortfattade råd om "Bibehållande av värden". Hänvisning till separat åtgärdsprogram.	Programmet beskriver att ägärdsfrågan ska behandlas i senare planeringsskeden.	Saknas.	Kortfattad beskrivningar av förutsättningar för bibehållande av värden.	Saknas.
<i>Biologisk mångfald</i>	Behandlas i eget kapitel.	Nämnas ej.	Nämnas ej.	Behandlas.	Nämnas vid fåtal tillfällen.

Tabell 1. Jämförelse av Från Bjäre till Österlen och Hässleholms kommunala översiktsplaner och naturvårdsprogram.

Intervjuer med kommunekologer och planerare

Följande tolkning av intervjuer med nuvarande och tidigare tjänstemän på Hässleholms kommun syftar till att besvara frågan om hur Kristianstad läns natur- och kulturmiljövårdsprogram, *Från Bjäre till Österlen* har använts inom Hässleholms kommunala fysiska planering samt om programmet kan anses relevant och användbart idag. Dessutom undersöks vilka faktorer som kan påverka användandet av regionala kunskapsunderlag inom kommunal fysisk planering.

Användande av *Från Bjäre till Österlen* i Hässleholms fysiska planering

Tidigare användning av *Från Bjäre till Österlen*

Den före detta kommunekologen på Hässleholms kommun beskriver *Från Bjäre till Österlen* som ett av de viktigaste underlagen i samband med förstudierna till *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005 och hänvisar till att *Från Bjäre till Österlen* i början av 2000-talet var ett relativt nytt program som täckte hela kommunen. Hässleholms nuvarande kommunekolog delar denna syn och beskriver hur *Från Bjäre till Österlen* bidrog med en grovstruktur att utgå ifrån, vilket var ett stort värde, i relation till att börja arbetet med det kommunala naturvårdsprogrammet från noll. *Från Bjäre till Österlen* var, enligt bägge kommunekologer, ett av flera teoretiska kunskapsunderlag som användes för att identifiera och söka information om intressanta områden att utforska djupare i arbetet med Hässleholms kommunala naturvårdsprogram. Den tidigare kommunekologen beskriver hur identifieringen av områden följdes av studier av flygbilder och skogsbruksplaner, för att avgöra om de var av intresse att inventera.

Vidare berättar den tidigare kommunekologen hur *Från Bjäre till Österlen* kom till användning då pengar söktes till det kommunala naturvårdsprogrammet. Då det fanns ett intresse från kommunpolitikerna att ta fram ett kunskapsunderlag för kulturmiljö föreslog kommunekologen framtagande av ett naturvårdsprogram där kulturvärden kunde integreras, med hänvisning till det då nyligen framtagna programmet *Från Bjäre till Österlen*.

Den nuvarande kommunekologen beskriver hur områdesbeskrivningarna i *Från Bjäre till Österlen* fungerade som inspirationskälla till texterna i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, liksom hur värderingen av naturområdena i *Från Bjäre till Österlen* vägdes in i det kommunala naturvårdsprogrammets områdesvärdering. Kommunekologen understryker dock att värderingen i det kommunala programmet påverkats av att kommunen har använts som referensram, medan länet fungerat som referens i *Från Bjäre till Österlen* och att detta kan förklara varför samma områden i vissa fall värderas olika i de två programmen.

Av intervjuerna med kommunekologerna framgår alltså att *Från Bjäre till Österlen* har haft betydelse på flera sätt i samband med framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*. Detta kommunala naturvårdsprogram utgjorde i sin tur ett viktigt underlag vid framtagandet av kommunens gällande översiktsplan, antagen 2007, vilket innebär att *Från Bjäre till Österlen* indirekt har haft viss påverkan även på denna. Gällande graden av påverkan som *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* har haft på översiktsplanen förmedlar kommunekologerna olika perspektiv. Den tidigare kommunekologen uttrycker sig mycket positivt i relation till hur stor del av naturvårdsprogrammet som integrerats i översiktsplanen. Den nuvarande kommunekologen uttrycker att graden av integration av naturvårdsprogrammet i översiktsplanen inte är något han direkt reflekterat över och menar att han kanske har tagit det för givet, då det ur hans perspektiv som kommunekolog är "så det borde vara".

Utöver att *Från Bjäre till Österlen* har fungerat som kunskapsunderlag vid framtagandet av Hässleholms kommunala naturvårdsprogram beskriver bägge kommunekologer hur de använt *Från Bjäre till Österlen* i det dagliga planeringsarbetet, som källa till kunskap om natur- och kulturvärden i samband med prioriteringar och avvägningar.

Användning av *Från Bjäre till Österlen* idag

Av föregående avsnitt framgår att *Från Bjäre till Österlen* har använts som planeringsunderlag inom Hässleholms kommun under 2000-talets början. Frågan som följer är om dess betydelse har minskat med åren eller om innehållet fortfarande kan anses relevant.

Den intervjuade planarkitekten känner igen boken *Från Bjäre till Österlen* vilken hon kommit i kontakt med

genom arbetet, däremot känner hon inte till att boken togs fram i syfte att utgöra planeringsunderlag, vilket bägge kommunekologer däremot tycks införstådda med.

Hässleholms kommun har enligt planarkitekten en GIS avdelning som är duktig på att samla in och integrera befintliga planeringsunderlag från olika databaser i Hässleholms kommuns interna kartnät. Såväl den nuvarande kommunekologen som planarkitekten beskriver hur de i sitt dagliga arbete använder detta interna kartnät i stor utsträckning. Det interna kartnätet innehåller många kartor på skilda teman och planarkitekten beskriver hur hon och de andra planerarna använder nästan alla dessa kartor då de i sina yrkesroller behöver information från var och en av dem. Ett resultat av användandet av kartnätet som källa till information är att relationen till de ursprungsdokument, som kartorna baserats på, inte blir lika stark. Planarkitekten uttrycker hur detta ibland leder till att hon tagit hänsyn till ett planeringsunderlag utan att själv vara medveten om det. Detta exemplifieras också under intervjun då planarkitekten vid ett tillfälle frågar sig vad förkortningen *Lnka*, som betecknar en karta i det interna kartnätet, står för. Under intervjun med den nuvarande kommunekologen framkommer att kartan med namnet *Lnka* innehåller områdena ur *Från Bjäre till Österlen* med tillhörande värdeklassning. Kartan *Lnka* utgörs av ett lager med polygoner som markerar de i *Från Bjäre till Österlen* prioriterade natur- och kulturvärdesområdena. Genom att markera en polygon kan användaren få kunskap om *Från Bjäre till Österlens* värdering av det prioriterade området men ingen ytterligare beskrivning av områdets värden finns kopplad till den digitala kartan. Den nuvarande kommunekologen uttrycker att det hade varit användbart att även kunna nå beskrivningarna ur *Från Bjäre till Österlen* via det interna kartnätet.

Genom dess integration i Hässleholms kommuns interna kartnät är *Från Bjäre till Österlen* ett av flera underlag som den nuvarande kommunekologen använder sig av då han ombeds yttra sig gällande ett geografiskt område. Han beskriver hur han brukar lista olika planeringsunderlag och inventeringar där det område han arbetar med figurerar och hur han i det arbetet bland annat använder kartan *Lnka*. Med hjälp av kartan undersöker kommunekologen om det aktuella området ligger inom ett av Länsstyrelsens prioriterade områden och om så är fallet anger han vilken klassning Länsstyrelsen har givit området.

I skrivande stund pågår i Hässleholms kommun framtagande av en naturvårdsplan som ska ersätta *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005. I arbetsprocessen med den nya naturvårdsplanen genomförs på nytt inventeringar av alla de områden som betecknats med klass 1 i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*. Trots att *Från Bjäre till Österlen* idag är ett relativt gammalt underlag utesluter den nuvarande kommunekologen, som projektleder framtagandet av den nya naturvårdsplanen, inte att *Från Bjäre till Österlen* kan komma till användning i processen, där det bland annat finns planer på att integrera information om inventeringsområdenas historiska utveckling.

Användande av andra planeringsunderlag i Hässleholms fysiska planering

Under intervjuerna med de nuvarande kommunala tjänstemännen nämns en rad olika underlag, kopplade till natur- och kulturvärden samt grönsstruktur, som används inom det kommunala planeringsarbetet i Hässleholms kommun. Planarkitekten refererar upprepade gånger till *Grönstruktur i Skåne* framtagen av Region Skåne år 2012 som ett planeringsunderlag vilket hon har använt sig mycket av i arbetet med fördjupad översiktsplanering. På frågan om vilken huvudsaklig skillnad hon ser mellan Länsstyrelsen och Region Skåne svarar planarkitekten att hon upplever Länsstyrelsen som mer styrande medan regionen arbetar mer med ”uppmuntran”.

Ett annat underlag som planarkitekten använt inom både detalj- och översiktsplanering är *Kulturmiljöprogram för Skåne* från 2006, som finns tillgängligt via Länsstyrelsen i Skånes webb-GIS. Nämda kulturmiljöprogram kan sägas vara en uppdaterad version av kulturdelen i *Från Bjäre till Österlen*, där Länsstyrelsen i Skåne alltså har valt att skilja kulturmiljövärdena från naturvärdena. Den integration av natur- och kulturmiljövärden som görs i *Från Bjäre till Österlen* tycks vara relativt unik. Hässleholms tidigare kommunekolog förklarar att hon inte känner till något underlag för landbaserade miljöer som kopplar samman kultur- och naturmiljö på det sätt som görs i *Från Bjäre till Österlen*.

Gällande naturvärden nämner planarkitekten *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, från 2005, som ett framträdande underlag vilket hon bland annat använt i sitt arbete med den fördjupade översiktsplanen för Hässleholms stad. Den tidigare kommunekologen beskriver hur hon efter framtagandet av det kommunala naturvårdsprogrammet, år 2005, i första hand använde detta kommunala program som underlag eftersom det

byggde på samlad kunskap från olika källor, däribland *Från Bjäre till Österlen*. Vid sidan av *Från Bjäre till Österlen* lyfter den nuvarande kommunekologen fram Skogsstyrelsens arbete med nyckelbiotoper från 1990-talet, som ett av de viktigaste planeringsunderlagen i arbetet med *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*.

Gällande planeringsunderlag som används i det dagliga arbetet nämner den nuvarande kommunekologen en mycket värdefull, detaljerad inventering av kärlväxter som genomfördes inför arbetet med grönplanerna för tätorterna Hässleholm, 2002, och Vinslöv, 2004. Inför fältbesök brukar kommunekologen använda ovan nämnda inventeringsmaterial för att få en grov bild av det område som ska besökas i fält. Därtill beskriver han hur detta inventeringsmaterial bidragit till att ett värdefullt ek-område i sydvästra utkanten av Hässleholms tätort uppmärksammas och bevarats. Inventeringsmaterialet gav en första indikation på de potentiellt stora värdena kopplade till områdets eklandskap.

I relation till inventeringens detaljeringsgrad uttrycker den nuvarande kommunekologen att "det här är ingenting som vi mäktar göra om, men det har varit väldigt värdefullt." Den tidigare kommunekologen, som var projektledare för kärlväxtinventeringen beskriver den med följande ord: "Vi var överambitiösa - får man väl säga - med inventeringar och analyser." Genom att säga "vi" tycks bägge kommunekologer syfta på sig själva och arbetskamraterna, möjligen kan "vi" även omfatta Hässleholms kommun i egenskap av arbetsgivare, då det handlar om ett tjänsteuppdrag. Ordval som "överambitiösa" och "ingenting vi mäktar göra om" kan tolkas som att arbetet var för stort i förhållande till kommunens resurser. Samtidigt framgår alltså av intervjun med den nuvarande kommunekologen att resultatet har varit mycket värdefullt för hans arbete. Den nuvarande kommunekologen uttrycker att grundläggande inventeringar av många organismgrupper saknas, vilket han upplever som frustrerande och potentiellt problematiskt. Kunskapsluckorna riskerar enligt kommunekologen att leda till en obalans i var resurser satsas och att befintliga värden i vissa områden förbises. Han refererar till den kommunala inventeringen i samband med framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun, 2005*, som en inventering på "grov nivå" då den inte inkluderat inventering av arter. Riktade inventeringar av exempelvis fladdermöss har kunnat genomföras i Hässleholms kommun med hjälp av LONA-bidrag, vilka markant har ökat kunskapsunderlaget. "De här riktade inventeringarna visar att här finns en massa saker som vi inte känner till".

Utöver ovan nämnda planeringsunderlag fungerar Hässleholms interna karttjänst som en viktig kunskapskälla. En genomgång av alla de i karttjänsten ingående underlagen faller utanför ramen för denna studie. Ovanstående genomgång ger dock en indikation på vilka planeringsunderlag som tjänstemännen i Hässleholms kommun främst relaterar till och anser användbara.

Faktorer som påverkar användandet av planeringsunderlag

Tillgänglighet

Uti från intervjuerna kan slutsatser dras gällande ett antal faktorer som påverkar användandet av planeringsunderlag inom kommunal planering.

Inledningsvis tycks tillgänglighet vara en avgörande faktor för användandet av planeringsunderlag och möjligheten att samla material från flera källor lyfts fram som positivt. Den nuvarande kommunekologen i Hässleholm beskriver en önskan om en karttjänst där han bara kan klicka på ett område och få upp "fullständig" information från både kommunala och regionala underlag. Idag ligger informationen i olika kartor eller skikt i karttjänsten och måste studeras separat. Dock tycks karttjänsten i sig, trots vissa brister i hur integrerat materialet är, vara en viktig och användbar kunskapskälla i det kommunala planeringsarbetet. Uti från detta kan antas att de tjänstemän som arbetar med uppdatering och utveckling av den interna karttjänsten utgör en viktig kompetens och central resurs i Hässleholms kommun. Den tidigare kommunekologen nämner också integrationen av flera olika källor som en orsak till att hon efter framtagandet av Naturvårdsprogrammet för Hässleholms kommun, 2005, övergick till att använda detta program framför exempelvis *Från Bjäre till Österlen*.

Förankring

Planarkitekten uttrycker att delaktighet i processen då ett planeringsunderlag tas fram är minst lika viktigt som själva planeringsunderlaget. Hon lyfter fram dialogprocessen under framtagandet av ett planerings-

underlag som viktig för att uppnå samförstånd mellan medverkande aktörer. Vidare tar planarkitekten även upp faktumet att de deltagande aktörerna med tiden kommer att bytas ut och menar att det slutgiltiga programmet då fungerar som en viktig referens till den överenskommelse som nåddes under processen. Vid intervjun med Hässleholms tidigare kommunekolog framkom att hon varit anställd på Länsstyrelsen i Kristianstad län under samma period som *Från Bjäre till Österlen* togs fram. Trots att hon inte själv var en aktiv deltagare i processen med programmets framtagande är det rimligt att anta att programmet blev väl etablerat i hennes medvetande, vilket kan ha varit en bidragande orsak till att programmet användes i arbetet med *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*.

Den tidigare kommunekologen berättar ingående om framtagandeprocessen för *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, där hon menar att en stor satsning gjordes på att förankra naturvårdsprogrammet väl i kommunen. Bland annat höll kommunen i processens inledningsskede ett antal öppna möten, i samarbete med kommunens hembygdsföreningar, till vilka allmänheten var inbjudna. Den tidigare kommunekologen förklarar att många av de dåvarande kommunpolitikerna själva bodde och verkade på landsbygden. Genom mötena på hembygdsgårdarna fick politikerna, redan i ett tidigt skede, kännedom om naturvårdsprogrammet vilket enligt den tidigare kommunekologen sannolikt bidrog till att en större del av naturvårdsprogrammet inkluderades i den översiktsplan som antogs 2007.

Den tidigare kommunekologen, som idag arbetar på Länsstyrelsen i Skåne län, beskriver länsledningens kommunkontakter som en potentiellt viktig faktor för att ett regionalt planeringsunderlag ska få genomslagskraft på kommunal nivå. Länsledningen tar vid sina regelbundna kommunbesök med sig information från hela Länsstyrelsens organisation ut till Skånes kommuner. Ibland följer även tjänstemän med för att informera mer ingående i specifika frågor. Kopplat till detta lyfter den tidigare kommunekologen fram att en kommun som "har råd att ha naturvårdsansvariga" kan ge dessa tjänstemän rollen att bevaka länsstyrelsens arbete med ett regionalt planeringsunderlag.

Kommunikation mellan länsstyrelse och kommun sker även fortlöpande som en del av planprocessen. Den intervjuade planarkitekten beskriver sig själv som positivt inställd till att Länsstyrelsen flera gånger i planprocessen har möjlighet att lyfta fram om ett visst underlag har förbisetts. Hon nämner dock att hon känner till planerare vilka upplever Länsstyrelsen som en begränsande faktor i förhållande till kommunalt planeringsarbete. Hon lyfter även fram hur de regionala och statliga planeringsunderlagen kan bidra till att tydliggöra en kommuns roll i regionen. Som exempel beskriver planarkitekten hur Region Skånes program *Strategier för det flerkärniga Skåne* från 2013 har bidragit till att stärka samarbetena över kommungränsen mellan Hässleholm och Kristianstad, möjligen som ett resultat av att regionen lyfte fram potentiella ekonomiska vinster med ökat samarbete.

Kunskapsutbyte mellan professioner

Avslutningsvis tycks kunskapsutbyte mellan tjänstemän med olika kompetens vara en potentiellt betydelsefull faktor i relation till vilka planeringsunderlag som används liksom hur de används, i den kommunala planeringen. Exempelvis kan iakttas att planarkitekten och kommunekologen vid intervjuerna delvis tog upp olika underlag som centrala för deras arbete. Resultatet från intervjuerna pekar på att kunskapsutbytet mellan tjänstemän påverkas av hur den kommunala verksamheten är organiserad. Den nuvarande kommunekologen beskriver, utifrån sin egen erfarenhet i Hässleholm, för- och nackdelar med att som kommunekolog tillhöra olika organisatoriska enheter. I början av sin tjänst tillhörde den nuvarande kommunekologen en strategisk enhet med arbetsplats på kommunledningskontoret vilket hade fördelen av nära kontakt med beslutsfattare. Han uttrycker dock att han både trivs bättre och upplever att han gör mer nytta genom att ha sin arbetsplats på planavdelningen, som han har idag:

"Man får jobba mycket med att samarbeta, informera, diskutera och föra fram de gröna frågorna. Det jag tidigare har saknat är att de gröna frågorna... jag tycker inte de har kommit med riktigt från början i planeringsprocessen."

Hässleholms nuvarande kommunekolog poängterar vikten av att som kommunekolog få komma in tidigt i planeringsprocessen för att ha möjlighet att påverka i vilken utsträckning hänsyn visas olika naturvärden. Genom att ha sin arbetsplats på planavdelningen upplever han att han får information om planarbetet i ett

tidigare skede:

”Vi har planavdelningsmöten varje vecka till exempel, så jag vet hela tiden när det är något nytt på gång, att här är det någon detaljplan som ska fram, så då kan jag höra det på ett tidigt stadium och checka av, vad är det för område och finns det några konflikter där. Jag kan själv vara aktiv och kolla upp de områdena och informera och se till att få in ännu mera information. Just genom att jag träffar de andra planarkitekterna och planchefen regelbundet och att vi sitter här, så nära varandra här, så får jag informationen dagligdags. Det är jätteviktigt.”

Även planarkitekten beskriver värdet av den dagliga kontakten med kommunekologen genom att hon då naturvärdesrelaterade frågor dyker upp i planeringsarbetet kan hon gå in till kommunekologen, som sitter i rummet bredvid och ställa frågor till honom.

”Det viktiga är, känner jag, att få [kommunekologens] bild, att prata med [honom] eller prata med vissa på miljöförvaltningen, ur miljöbalksperspektiv.”

Hon poängterar också att det är hennes skyldighet som planerare att söka sådan kunskap och menar att hon annars skulle begå ”tjänstefel”. Den tidigare kommunekologen beskriver hur de planarkitekter som deltog i arbetet med *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* var intresserade av ekologiska värden men samtidigt uttryckte att de behövde råd och verktyg för hur de skulle arbeta med dem. Hon beskriver sin uppskattning för det nära samarbetet med planarkitekterna vilka hon uppfattade som intresserade, prestigelösa och öppna för att ta emot rådgivning.

Från Bjäre till Österlen i relation till dagens behov inom naturvården

Vilka behov behöver ett planeringsunderlag för naturvården fylla och i vilken utsträckning kan *Från Bjäre till Österlen* fylla dessa behov? Som nämnts har alla Länsstyrelser under hösten 2018 tagit fram handledningar för grön infrastruktur. Den tidigare kommunekologen i Hässleholm påtalar vikten av att de resurser som satsas på naturvården satsas på rätt sak och att allt inte satsas på ett kort:

”När vi nu satsar så mycket resurser på något som kallas grön infrastruktur och vi gör handlingsplaner kring det, så är det så himla viktigt att vi landar rätt tycker jag, å naturvårdens vägnar. Att vi inte råkar ge avkall på någonting som är viktigt för naturvården. Och det är säkert absolut ingen som vill det, men bara vi har fått med alla de begrepp och perspektiv som vi tycker är viktigast för naturvården.”

Den tidigare kommunekologen beskriver att det vid framtagandet av Hässleholms kommunala naturvårdsprogram från 2005 saknades mycket kunskapsunderlag och fanns behov av omfattande uppdateringar. Innan 2005 var det *Naturen i Hässleholm* från 1987 som utgjorde Hässleholms kommuns kunskapsunderlag för naturvård. Den tidigare kommunekologen beskriver att *Naturen i Hässleholm* var ett relativt okänt underlag som saknade politisk förankring och dessutom i början av 2000-talet började bli gammalt. Även den nuvarande kommunekologen nämner att ”det fanns ett arbete innan”, vilket måste syfta på *Naturen i Hässleholm*, men han beskriver framtagandet av det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 som en ”väldigt stor omarbetning”. Det framgår av intervjuerna med den tidigare kommunekologen att initiativet till framtagande av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* kom från kommunekologen och hennes kollegor.

Den nuvarande kommunekologen i Hässleholm beskriver *Från Bjäre till Österlen* som ett av ”de två stora underlagen” i framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, vid sidan av Skogsstyrelsens nyckelbiotopsinventering. Den främsta skillnaden mellan de två ovan nämnda underlagen beskriver han som att nyckelbiotopsinventeringen har en mer detaljerad skala än *Från Bjäre till Österlen*. Kommunekologen menar att *Från Bjäre till Österlen* har ett landskapsperspektiv som är viktigt ur ekologisynpunkt vilket han upplever att Skogsstyrelsens nyckelbiotopkartering saknar. Detta landskapsperspektiv är något som

Hässleholms kommun också försökt eftersträva i sitt kommunala naturvårdsprogram från 2005 genom skapandet av storområden. Enligt den nuvarande kommunekologen är storområdena en strategi för att lyfta fram och tydliggöra de viktigaste områdena i kommunen.

Vid framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* 2005 användes, som beskrivits ovan, *Från Bjäre till Österlen* för identifiering av intressanta natur- och kulturvärden. Därefter analyserades flygfoton och skogsbruksplaner för att bedöma om det ansågs värt att gå vidare och slutligen inventerades alla intressanta områden. Inventeringen var enligt den tidigare kommunekologen viktig för att det kommunala naturvårdsprogrammet "inte skulle bli en skrivbordsprodukt".

Planarkitekten beskriver hur hon i Hässleholms kommunala naturvårdsprogram saknar en del där naturområdets värde kopplas ihop med deras känslighet för olika ingrepp. Detta är en aspekt som saknas även i *Från Bjäre till Österlen*. Ett planeringsunderlag som inkluderar sådan information gällande naturvärdenas känslighet och tålighet hade enligt planarkitekten varit användbart för hennes arbete. Som gott exempel lyfter planarkitekten fram en landskapskaraktärsanalys framtagen enligt metoden *Landscape Character Assessment*, LCA, på uppdrag av Landskrona kommun.

En viktig funktion hos planeringsunderlag som framkommit genom intervjuerna är deras funktion som utgångspunkt för argumentation. Den tidigare kommunekologen förklarar hur hon i början av sin tjänst arbetade många år utan någon större naturvårdsbudget. Hon beskriver hur hon och hennes kollegor sökte argument i processen för att få medel till det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 och tillslut hittade sin "väg in" via *Från Bjäre till Österlens* integration av kulturmiljövärden. Innan de fann detta argument och fick gehör från politiken, hade kommunekologen upprepade gånger försökt äska medel för framtagande av ett kommunalt naturvårdsprogram:

"Tillslut sa man från ledningen, gör en liten förstudie så vi får se vad det handlar om, för man visste inte riktigt. Jag var ju den första formella kommunekologen i kommunen också, så man hade inte erfarenhet av vad det innebar."

Även planarkitekten beskriver hur hon kan hämta stöd från planeringsunderlag såsom *Grönstruktur i Skåne* eller *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, i sin argumentation med kommunens politiker för bevarande av gröna värden. På frågan om hur hon söker kunskap gällande naturvärden svarar planarkitekten att lagstiftningen tjänar som utgångspunkt. "Vi ska ju ta hänsyn till och redovisa hur vi tar hänsyn till regionala, nationella och lokala dokument som är framtagna inom olika områden". Planarkitekten lyfter också fram hur planeringsunderlagens aktualitet kan påverka argumentationen genom ett exempel om en rapport om bullerfria områden, framtagen som ett pilotprojekt av Länsstyrelsen i Skåne län. Planarkitekten kom i kontakt med rapporten från Länsstyrelsen då den har använts som underlag till Hässleholms kommuns översiktsplan, 2007. Under sin tid som planarkitekt i Eslövs kommun försökte planarkitekten hänvisa till denna rapport men fick inte något gehör eftersom materialet ansågs för gammalt. Senare har planarkitekten drivit fram ett projekt för att ta fram färskare rapporter om tysta områden i Hässleholms kommun. Planarkitekten beskriver rapporten om tysta områden som ett exempel på vilken betydelse ett pilotprojekt på länsnivå kan ha.

Summering av dokument- och intervjustudie

Omkring hälften av områdena i *Från Bjäre till Österlen* går att återfinna i Hässleholms kommunala planer och program. Vidare förekommer i samtliga kommunala dokument extraområden som inte finns med i *Från Bjäre till Österlen*. Detta kan dels bero på skiftande naturvårdsfokus under olika tidsperioder, olika inventeringsformer samt att kommunen, inte länet, har använts som referensram i framtagandet av de kommunala dokumenten. Skillnader i detaljeringsgrad kan också påverka antalet områden som tas upp. Exempelvis har större områden som presenteras i *Från Bjäre till Österlen* delats upp i ett större antal områden, som är mer detaljerat beskrivna, i det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005.

Eftersom många områden ur *Från Bjäre till Österlen* (1996) återkommer även i de kommunala dokument som togs fram före 1996 kan inte resultatet av dokumentstudien ses som ett entydigt bevis på att *Från Bjäre till Österlen* har påverkat de senare styrdokumentet i Hässleholms kommun. Däremot ger resultatet från

intervjuerna med Hässleholms kommuns nuvarande och tidigare kommunekolog starkt stöd för att *Från Bjäre till Österlen* har haft betydelse vid framtagande av planer och program i kommunen. Särskilt värdefullt tycks programmet ha varit i början av 2000-talet, vid framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*. Bland annat bidrog *Från Bjäre till Österlen* till idén att integrera kulturvärden med naturvärden i det kommunala naturvårdsprogrammet, vilket var en viktig faktor till att medel gavs för programmets framtagande. Vidare spelade *Från Bjäre till Österlen* en viktig roll som utgångspunkt i sökandet efter värdefulla naturområden i kommunen.

Relationen mellan områdesvärderingarna i *Från Bjäre till Österlen* och de kommunala styrdokumenterna visade sig svår att slå fast genom studien av dokumenten. Vid intervjuerna framgick dock att *Från Bjäre till Österlen* har fungerat som referens i utvecklandet av Hässleholms kommuns egna värderingsskala samt som stöd i argumentationen för högre klassning av naturområden inom kommunen. De kommunala dokumenten tenderar generellt att klassa områden högre än i *Från Bjäre till Österlen*, vilket av den nuvarande kommunekologen beskrivs som ett resultat av att kommunen, inte länet, använts som referensram.

Gällande områdesbeskrivningarna har studien inte kunnat påvisa några starka kopplingar mellan textmaterialet i *Från Bjäre till Österlen* och de kommunala styrdokumenterna. En överraskande överensstämmelse mellan *Från Bjäre till Österlen* och det nästan 10 år tidigare dokumentet *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987, observerades dock. Texternas överensstämmelse kan härledas till användandet av en gemensam källa, *Myrar i Kristianstad län* från 1983. Detta väcker frågan om hur aktuellt materialet i *Från Bjäre till Österlen* egentligen var år 1996.

Idag tycks *Från Bjäre till Österlen* inte ha samma framträdande roll i Hässleholms kommuns planeringsarbete. Värderingen av prioriterade områden som presenteras i *Från Bjäre till Österlen* är dock integrerad i Hässleholms interna webb-GIS och därigenom används informationen fortfarande, inte minst av den nuvarande kommunekologen, men även i viss utsträckning av den intervjuade planarkitekten. Däremot tycks varken områdesbeskrivningarna eller den omfattande inledningen med generell kunskap om Kristianstad län vara något som används i någon större utsträckning. Möjligen är detta delvis ett resultat av bristande tillgänglighet då *Från Bjäre till Österlen* idag varken finns tillgängligt via Länsstyrelsens hemsida eller går att köpa i nytryck.

En annan möjlig orsak till att *Från Bjäre till Österlen* idag används endast i begränsad utsträckning är att programmet ersatts av nya planeringsunderlag, framtagna såväl på läns- som kommunnivå. Gällande kulturvärden tycks *Kulturmiljövårdsprogram för Skåne* från 2006 ha ersatt *Från Bjäre till Österlen* som underlag. Intressant att notera är dock att inget motsvarande program för naturvård tagits fram av Länsstyrelsen i Skåne sedan *Från Bjäre till Österlen*. Istället används i Hässleholms kommun i stor utsträckning det kommunala naturvårdsprogrammet, *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, från 2005, i vilket *Från Bjäre till Österlen* anses vara integrerat. Det faktum att alla områden ur *Från Bjäre till Österlen* inte finns representerade i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* indikerar dock att *Från Bjäre till Österlen* kan vara av fortsatt intresse som kompletterande underlag i Hässleholms kommuns planeringsarbete. Skillnader gällande vilka områden som inkluderas kan bero på att kommunen jämfört områden mer lokalt, medan de utvalda områdena i *Från Bjäre till Österlen* har valts ut i relation till deras värde sett ur ett länsperspektiv.

I samband med det pågående framtagandet av den nya kommunala Naturvårdsplanen i Hässleholm utesluter inte den nuvarande kommunekologen att *Från Bjäre till Österlen* åter kan tjäna som referens, trots att programmet idag har "några år på nacken". Om inte annat fungerar programmet som en historisk tillbakablick på situationen i de beskrivna naturområdena. Denna bild kan vara av intresse vid nya inventeringar för att kunna dra slutsatser om områdenas historiska utveckling, en aspekt som det finns planer på att integrera i den kommande naturvårdsplanen i Hässleholms kommun.

5. DISKUSSION OCH SLUTSATS

Diskussion

Värdet av att blicka bakåt

Från Bjäre till Österlen och dess betydelse för kommunal fysisk planering blir intressant först då programmet sätts i relation till en större samhällskontext. Denna studie av *Från Bjäre till Österlen* visar tydligt att planeringsunderlag är präglade av den tid då de tagits fram. Aktuell lagstiftning, trender i samhällsutvecklingen liksom rådande värderingar, styr och formar innehållet. Hässleholms kommuns översiktsplan från 1990 och det tidiga naturvårdsprogrammet, *Naturen i Hässleholms kommun* från 1987 utgör exempelvis mycket intressanta tidsdokument då de bägge är framtagna strax efter det att plan- och bygglagen, PBL, samt naturresurslagen, NRL, trätt i kraft 1987 (Riksintresseutredningen 2015).

Trettio år efter antagandet av PBL och NRL samt introduktionen av den fysiska riksplaneringen (Riksintresseutredningen 2015), är det relevant att stanna upp och fundera över vilken plats naturvården har i dagens samhällsplanering. Forskningen talar sitt tydliga språk, situationen för världens djur- och växtarter är kritisk (Haddad et al. 2015), det pågående massutdöendet måste bromsas. Men till vilken grad kan Sveriges ambitiösa miljökvalitetsmål förväntas uppnås genom rådande praxis inom kommunal fysisk planering?

Från Bjäre till Österlens relevans för framtida naturvård

Lagstiftning och aktuella strömningar i samhället ledde fram till att Länsstyrelsen i Kristianstad län år 1996 valde att publicera *Från Bjäre till Österlen*, en omfattande skildring av Kristianstad läns landskap och värdefulla natur- och kulturområden. Ett gediget arbete som måste ha krävt stora resurser i form av tid och pengar. I relation till att resurser, då som nu, investeras i att ta fram planeringsunderlag, är det av stor vikt att ställa frågan om vad som utmärker ett användbart planeringsunderlag som möjliggör en effektiv naturvård. Vilka egenskaper hos *Från Bjäre till Österlen* har bidragit till dess användbarhet och kräver dagens hotbild mot den biologiska mångfalden nya former av planeringsunderlag?

Värdet av gamla underlag

Det faktum att *Från Bjäre till Österlen* var ett relativt nytt naturvårdsprogram i början av 2000-talet beskrivs av kommunekologerna ha bidragit till programmets användbarhet vid framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005. Värdet av ett nyproducerat naturvårdsprogram ligger i att kunskapen om naturområdena, liksom hänvisningar till lagstiftning och liknande, är aktuell.

Det påtalas flera gånger i *Från Bjäre till Österlen* att programmet med tiden kommer att bli inaktuellt. Samtidigt uttrycker Hässleholms nuvarande kommunekolog i intervjun att *Från Bjäre till Österlen* kan komma till användning vid framtagandet av den nya naturvårdsplan för Hässleholms kommun som är under produktion 2018-2019. En viktig funktion som äldre underlag kan fylla är att tjäna som referens till naturområdets tidigare status. I Hässleholms nya naturvårdsplan finns enligt kommunekologen exempelvis planer på att skildra naturområdenas historiska utveckling och i detta arbete kommer tidigare dokumentation av områdena att bli relevant. Äldre planeringsunderlag som *Från Bjäre till Österlen* kan alltså fortfarande ha betydelse som historisk referens inom samtida och framtida fysisk planering.

Olika skalor fyller olika behov

Vid sidan av ett planeringsunderlags aktualitet, kan dess skala eller detaljeringsgrad också förväntas påverka användbarheten. Det faktum att *Från Bjäre till Österlen* har ett storskaligt landskapsperspektiv beskrivs av kommunekologerna ha bidragit till programmets funktion som underlag. Den nuvarande kommunekologen beskriver som exempel på detta att *Från Bjäre till Österlen* erbjuder en grovstruktur att utgå ifrån vid framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*. Att ha material att utgå ifrån sparade sannolikt resurser i form av tid och pengar. Landskapsperspektivet i *Från Bjäre till Österlen* beskrivs också av den nuvarande kommunekologen som viktigt genom att det bidrar till att skapa en helhetsbild.

Om *Från Bjäre till Österlen* nu ansågs aktuellt i början av 2000-talet, kan man fråga sig varför Hässleholms kommun kände behov av att ta fram ett kommunalt naturvårdsprogram? *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005 togs delvis fram för att utgöra underlag till den kommande översiktsplanen.

I effektmålen i det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 uttrycks att *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* ska utgöra ett ”bättre” och ”fullgott planeringsunderlag” vilket antyder att de då befintliga underlagen ansågs vara otillräckliga. Åsikten att befintliga underlag i början av 2000-talet var otillräckliga stärks genom intervjuerna med de båda kommunekologerna. Den tidigare kommunekologen beskriver hur det vid denna tid saknades mycket kunskapsunderlag om naturvärden i Hässleholms kommun och att det fanns behov av omfattande uppdateringar.

Omfattningen och utformningen av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* pekar på att det inom Hässleholms kommun fanns ett behov av en ökad detaljeringsgrad i planeringsunderlaget. I *Från Bjäre till Österlen* beskrivs strax över 100 naturområden i Hässleholms kommun. Kartmaterialet i *Från Bjäre till Österlen* är vidare begränsat till en kommunkarta där områdena finns markerade som gröna polygoner, se figur 3 på sidan 31. I kontrast till detta omfattar *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* totalt 700 områden, varav de cirka 130 klass 1-områdena beskrivs i programmets områdesbeskrivning. I anslutning till beskrivningen av samtliga klass 1-områden finns en detaljerad terrängkarta, se bilaga 3.

Inte heller de regionala planeringsunderlag, som nämns av intervjudeltagarna, kan jämföras med *Från Bjäre till Österlen* i relation till programmets konkreta beskrivning av specifika områden. *Kulturmiljöprogram för Skåne* från 2006 omfattar områdesbeskrivningar av kulturvärden, men något motsvarande, uppdaterat och länsomfattande program för naturvärden nämns inte. Detta är sannolikt en bidragande orsak till att tjänstemännen i Hässleholms kommun idag i första hand använder sitt kommunala naturvårdsprogram i så stor utsträckning.

Sammanfattningsvis tycks alltså *Från Bjäre till Österlens* detaljeringsgrad inte helt ha motsvarat behoven inom Hässleholms kommun. Däremot fungerade programmet i början av 2000-talet som en utgångspunkt i kommunens arbete med att ta fram ett mer detaljerat kommunalt naturvårdsprogram, vilket sannolikt sparade tid och pengar.

Inventering i fält bygger ny kunskap

En annan möjlig begränsning hos *Från Bjäre till Österlen* är det faktum att programmet till stor del är en sammanställning av vid tiden befintlig dokumentation. En del av den dokumentation som användes vid framtagandet av *Från Bjäre till Österlen* var över 10 år gammal redan då programmet togs fram 1996, däribland myrinventeringen från 1983. Dokumentstudien pekar på att material från detta 1980-talsdokument inkluderats nästintill oförändrat i *Från Bjäre till Österlen*, från 1996, vilket ytterligare bidrar till programmets inaktualitet.

I samband med framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* inventerades totalt 700 naturområden i kommunen i fält. Den tidigare kommunekologen beskriver detta som viktigt för att programmet ”inte skulle bli en skrivbordsprodukt”. Detta kan tolkas som att inventeringar i fält medför särskilda värden och att nya fältinventeringar bidrar till att ge en aktuell bild av ett område och på så sätt uppdaterar befintlig kunskap. En teoretisk sammanställning bidrar däremot till att samla befintlig kunskap från flera olika källor. Av intervjun med den nuvarande kommunekologen framgår att det finns behov av ytterligare inventeringar i Hässleholms kommun för att fylla kunskapsluckor.

Relevansen av områdesbeskrivningar

I *Regional handlingsplan för grön infrastruktur*, framtagen av Skåne län 2018, redogörs för länets olika regionala naturvårdsunderlag. Av de presenterade regionala naturvårdsunderlagen tycks *Från Bjäre till Österlen* vara det mest detaljerade. Andra regionala naturvårdsdokument i Skåne län fokuserar mer på övergripande strategier och presenterar kunskap om det skånska landskapet på en mer generell nivå.

Genom detaljerade beskrivningar av specifika, geografiska naturområden kan planeringsunderlag ge en första indikation om områdets befintliga värden. Kunskap om vilka naturvärden som finns i ett område behövs för att kunna göra välgrundade avvägningar gällande vilka områden som ska prioriteras för naturvård och vilka som är mer lämpliga att exploatera, vilket framgår av intervjun med Hässleholms nuvarande kommunekolog. Eftersom naturen är föränderlig utgör en områdesbeskrivning emellertid en ögonblicksbild av ett områdes status vid en viss tidpunkt i dess utveckling. Detta skapar ett behov av kontinuerlig uppdatering av beskrivningar.

Av intervjuerna med den nuvarande kommunekologen i Hässleholm framgår att han, då han får möjlighet

att komma in tidigt i planeringsprocessen upplever sig ha större möjlighet att tillföra kunskap om ett områdes naturvärden. Detta stöds av Fog et al. (1992 se Dovlén 2004) som beskriver planeringsprocessen som en tratt där det huvudsakligen är den kunskap som omfattas av trattens öppning, det vill säga den kunskap som är med i beräkningen från planeringens inledningsskede, som tas i beaktande senare i processen. Kommunkologen beskriver hur han konsulterar befintliga kartor och beskrivningar av naturområden för att söka kunskap exempelvis vid framtagande av nya detaljplaner. Om befintlig kunskap om kända värden inte finns dokumenterad är det möjligt att naturvärden inte uppmärksammas i ett tidigt skede. Om inventeringar och andra studier görs sker det eventuellt först långt senare i processen. Vid sådan "frimärksplanering", där fokus läggs på ett område i taget då behovet (eller kravet) uppstår, blir det svårare att planera för bevarandet av viktiga samband på landskapsnivå.

Värdet av standardiserad värdering

En viktig funktion hos planeringsunderlag som framkommit genom intervjuerna är deras funktion som utgångspunkt för argumentation. Här tycks värdering spela en potentiellt viktig roll då fysisk planering till stor del utgörs av att olika värden vägs mot varandra. Den nuvarande kommunkologen i Hässleholm beskriver hur han, då han ombetts yttra sig kring ett område som är aktuellt i kommunens planering listar värderingar från olika planeringsunderlag, regionala som kommunala.

Studien har vidare visat att Hässleholm i sina kommunala dokument generellt värderar naturområden högre än Länsstyrelsen gör i *Från Bjäre till Österlen*, åtminstone sett till den siffra som områdena tilldelas. Det vill säga, fler områden i det kommunala naturvårdsprogrammet från 2005 tilldelades klass 1 i förhållande till de områden som tilldelades klass N1 i *Från Bjäre till Österlen*. Den nuvarande kommunkologen beskriver hur Länsstyrelsens värdering av områden i *Från Bjäre till Österlen* underlättade en högre värdering i de kommunala dokumenten, då denna baserades på en sammanvägning av befintliga värderingar och kunskap som framkom vid fältinventeringen. Detta antyder att Länsstyrelsens värdering kan bidra till att ge naturområden ökat värde även på kommunal nivå. En relevant fråga i relation till detta är hur det påverkar den kommunala värderingen av naturområden om Länsstyrelsen inte tar fram underlag där värdefulla naturområden identifieras, beskrivs och värderas. Detta är en fråga om vilken form av underlag som bör produceras på vilken organisatorisk nivå, vilket behandlas djupare längre fram.

Varken *Från Bjäre till Österlen* eller de studerade kommunala dokumenten följer en etablerad värderingsmodell, såsom den sedan 2014 publicerade standarden för naturvärdesinventering (SS 199000:2014.). Då samtliga dokument som studerats är framtagna innan 2014 är värderingssystemen istället utvecklade av programförfattarna, genom en sammanvägning av olika kända värden.

Av dokumentstudiens resultat framgår att jämförelse av olika planeringsunderlags områdesvärderingar är en utmaning. Behov av sådana jämförelser uppstår dock sannolikt i planeringssituationer då ett naturområdes värde ska slås fast, för att kunna vägas mot andra värden. Uppgiften att utifrån olika planeringsunderlags värderingssystem dra slutsatser om ett naturområdes "samlade" värde landar då på de kommunala tjänstemännen, däribland planerare och kommunkologer. Just möjligheten att jämföra värderingar är en av anledningarna till att en standard för naturvärdesinventering har tagits fram (SS 199000:2014).

Det faktum att ingen fastslagen nationell modell för värdering av naturområden tillämpas i de studerade dokumenten, däribland *Från Bjäre till Österlen*, kan anses vara en brist. Samtidigt är det så situationen har sett ut under lång tid. Mot denna bakgrund vore det intressant om standarden för naturvärdesinventering, eller en liknande metod, användes just som standard vid framtagandet av kommunala naturvårdsprogram. På så sätt skulle materialet också enkelt kunna jämföras mellan kommuner och sammanställas, inom länet. En gemensam modell för värdering skulle potentiellt sett också öka värderings tyngd i argumentationssituationer.

Avsaknaden av åtgärdsförslag

En faktor som förenar *Från Bjäre till Österlen*, från 1996, med *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, från 2005 och *Naturen i Hässleholms kommun*, från 1987, är att de alla fokuserar på identifiering, beskrivning och värdering av värdefulla naturområden. Däremot förekommer endast i begränsad utsträckning åtgärdsförslag, i form av kortfattade generella riktlinjer för bevarande av områdenas värde.

Av Naturvårdsverkets (2015) riktlinjer för de högaktuella handlingsplanerna för grön infrastruktur, framgår att bidrag från landskapets samtliga aktörer är centralt för bevarandet och utvecklandet av biologisk mångfald

och ekosystemtjänster. I *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* framgår att många av de värdefulla områden som identifierats ligger på privat mark. För att möjliggöra för olika aktörer att kunna bidra till bevarandet och utvecklandet av naturvärden finns kanske idag ett ökat behov av att presentera de åtgärder som anses krävas för bibehållandet av ett naturområdes identifierade värden.

Ett dokumentets kapacitet att fylla flera syften

En annan faktor som förenar *Från Bjäre till Österlen* med de studerade kommunala naturvårdsdokumenten är att de alla är avsedda att användas av en rad olika mottagare, i skilda syften. Ansatsen att ett dokument ska tjäna som både planeringsunderlag och källa till information för allmänheten riskerar att leda till en slutprodukt som inte är optimal för de olika mottagarna. *Från Bjäre till Österlen* fyller i högre grad än Hässleholms kommunala dokument funktionen som kunskaps- och inspirationskälla för en intresserad allmänhet. Detta beror framförallt på programmets språkliga kvalitéer med bättre läsbarhet samt på programmets layout liksom formatet i bokform. Av stort värde för såväl allmänhet som kommunala tjänstemän är den omfattande, generella beskrivningen av Kristianstad läns natur- och kulturmiljö som inleder boken.

I Hässleholms kommun finns ett gott exempel på hur utmaningen med skilda målgrupper kan hanteras, i form av den kommunala grönguiden för Hässleholms tätort, *Gröna guidebitar för Hässleholm*, från 2003. Grönguiden är baserad på grönplanen för Hässleholms tätort men har ett helt annat upplägg, med allmänheten som tydlig mottagare. Genom att i första steget fokusera på att ta fram ett funktionellt planeringsunderlag och därefter låta produktionen av guidematerial vara ett nästa steg i arbetet, kan slutprodukterna sannolikt i högre utsträckning möta de olika målgruppernas behov.

Integration av naturvård i fysisk planering

Även om ett planeringsunderlag till form och innehåll kan anses väl lämpat för att fylla sitt syfte som kunskapsunderlag för fysisk planering är det inte säkert att programmet används. Detta väcker frågan om vad som krävs för att miljö- och naturvårdsfrågor ska integreras i planeringen. Denna studie lyfter fram en rad olika faktorer som kan påverka användandet av naturvårdsunderlag inom kommunal fysisk planering, däribland tillgänglighet, förankring och kunskapsutbyte.

Tillgänglighet och värdet av gemensamma metoder

Att tillgänglighet är en viktig faktor i relation till vilka planeringsunderlag, regionala liksom kommunala, som i praktiken används i Hässleholms kommun, framgår av intervjuerna med Hässleholms nuvarande kommun-ekolog och planarkitekt. De lyfter bägge fram kommunens interna karttjänst som ett användbart verktyg då de, via denna karttjänst, har tillgång till en rad olika planeringsunderlag. Karttjänstens värde bygger därmed på ett gediget insamlingsarbete av kommunens GIS-ansvariga, vilka integrerat material från olika databaser.

Den jämförande studien av *Från Bjäre till Österlen* med de kommunala dokumenten försvårades av att de olika underlagen ibland hade olika namnsättning på samma områden. I vissa fall är namnen snarlika, i andra vitt skilda ifrån varandra och ibland används identiska namn för helt olika områden. Utan kartor hade en jämförelse varit omöjlig. Det övergripande kartmaterialet i *Från Bjäre till Österlen* (1996) visade sig dock ofta otillräckligt för att med säkerhet fastslå i vilken utsträckning ett områdes geografiska utbredning överensstämde med utbredningen hos motsvarande område i de kommunala dokumenten. Kombinationen av bristande detaljeringsgrad i kartmaterialet och varierande namnsättning ger upphov till merarbete för den tjänsteman som vill använda sig av och jämföra material från flera källor. En digital plattform, såsom Hässleholms interna webb-GIS kan potentiellt förenkla jämförelser mellan olika underlag genom att kartmaterial kan visualiseras i lager. Samtidigt måste kartor och textmaterial från många olika källor anpassas till ett gemensamt format, vilket sannolikt är ett omfattande arbete.

Vid framtagandet av handlingsplanerna för grön infrastruktur har Sveriges länsstyrelser haft relativ stor frihet att utforma sin egen modell för planernas form och innehåll (Naturvårdsverket 2014). Detta tillvägagångssätt har ett potentiellt kreativt värde genom att idéer till många olika lösningar kan uppkomma. Samtidigt ger det onekligen upphov till mycket dubbelarbete och en gemensam metod borde därmed ha ett stort värde i relation till resursbesparing. Detta återkopplar till den tidigare diskussionen gällande värdet av

en standardiserad metod för bedömning av naturvärden, vilket skulle underlätta sammanställning av material från många olika aktörer.

Förankring och kommunikation

Vidare pekar resultatet från intervjuerna på att förankring, i den kommunala organisationen och i människors medvetande, är en viktig faktor för att planeringsunderlag, dels ska användas, dels ska få tyngd i argumentationen med politiker. Planarkitekten lyfter vid intervjun fram dialogprocessen under framtagandet av ett planeringsunderlag som viktig för att uppnå samförstånd mellan medverkande aktörer. Processens värde liksom värdet av möten mellan olika kompetenser lyfts fram även av Mellqvist et al (2016) i koppling till framtagandet av Ronneby kommuns grönplan. Vid intervjun med Hässleholms tidigare kommunekolog framkom att hon varit anställd på Länsstyrelsen i Kristianstad län under samma period som *Från Bjäre till Österlen* togs fram, i början av 1990-talet. Trots att kommunekologen inte själv var en aktiv deltagare i processen med programmets framtagande är det rimligt att anta att programmet blev väl etablerat i hennes medvetande.

Hässleholms kommuns tidigare kommunekolog lyfter vidare fram värdet av förankring i kommunen som helhet, bland politiker och allmänhet, då hon beskriver processen för framtagande av kommunens grönplan. Den tidigare kommunekologen uttrycker det som positivt att Hässleholms kommunala naturvårdsprogram från 2005 till stor del införlivats i kommunens översiktsplan från 2007 och kopplar detta resultat till de möten som hölls för allmänheten i framtagandeprocessens inledningsskede. Dessa möten som arrangerades i samarbete med kommunens hembygdsföreningar, påminner om walk-and talk metoden som användes vid framtagandet av Ronneby kommuns grönplan (Mellqvist et al. 2016).

Hässleholms nuvarande kommunekolog poängterar vikten av att som kommunekolog få komma in tidigt i planeringsprocessen för att ha möjlighet att påverka i vilken utsträckning hänsyn visas naturvärden. Detta går i linje med Dowléns (2004) studie som pekar på att när miljöfrågor inte omfattas av öppningen till *the concreteness cone*, begränsas möjligheterna att hantera dessa frågor senare i planeringsprocessen. Enligt Dowlén krävs därför stor öppenhet för olika perspektiv i planeringens inledningsskede. I Hässleholms kommun tycks naturvårdsfrågorna vara med i beräkningen från ett tidigt skede i planeringen, genom den nuvarande kommunala organisationen där planarkitekter och kommunekologer tillhör samma enhet.

Planarkitekten förmedlar i intervjun sin upplevelse av att *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, från 2005, inte ger någon ledning gällande "känsligheten" och "tåligheten" hos naturområden. Hon beskriver att det endast utifrån programmets beskrivningar eller värderingar är svårt att avgöra hur känsligt ett naturområde är i relation till olika former av exploatering. Inte heller *Från Bjäre till Österlen* ger den form av vägledning som planarkitekten efterfrågar. Planarkitekten lyfter i koppling till detta fram en metod som påminner om Trafikverkets (2017) metod för integrerad landskapskaraktärsanalys vilken inkluderar den form av vägledande bedömning som planarkitekten efterfrågar, då metoden ställer frågor om vilka system i landskapet som är "känsliga för förändring". En annan intressant aspekt hos Trafikverkets *integrerade landskapskaraktärsanalys*, ILKA, är att den inkluderar bedömning av vilken utvecklingspotential som finns i relation till exempelvis naturvärden i det analyserade området (ibid.). Därmed diskuteras ett områdes utvecklingsaspekter, som komplement till bevarandet av status quo. Då integrerade landskapskaraktärsanalyser syftar till att analysera effekterna av en plan eller ett exploateringsprojekt är dock bevarande av status quo sällan ett alternativ. Frågan är om den vägledning som planarkitekten efterfrågar bäst integreras i ett naturvårdsprogram eller om frågeställningar om känslighet och potential bättre besvaras genom samtal med andra kompetenser, i relation till olika planer och projekt.

Vikten av mötet mellan discipliner inom forskningen som beskrivs av De Jong et al. (2011) är sannolikt minst lika relevant inom den praktiska samhällsplaneringen som inom forskningen, då även samhällsplanering kräver syntes av ett stort antal faktorer för att möta övergripande samhällsutmaningar. De miljöansvarigas förmåga att kommunicera ekologisk kunskap beskrivs av Asplund et al. (1997) som en viktig faktor för integrationen av miljöfrågor. I Hässleholm beskriver planarkitekten hur hon söker rådgivning gällande hanteringen av naturvärden från kommunekologen. I förhållande till detta kunskapsutbyte lyfter både kommunekologen och planarkitekten värdet av den vardagliga kontakt som uppstår genom att kommunekologen "sitter i samma korridor" som planarkitekterna. Detta stödjer det som framkommit i tidigare studier gällande värdet av ett gemensamt fikarum eller kontor i samma byggnad. Såväl den nuvarande kommun-

ekologen som planarkitekten betonar vikten av vardagliga, informella möten. Kommunekologen beskriver hur dessa kontakter bidragit till att han kan bli insatt i pågående projekt och planer i ett tidigt skede, till exempel vid framtagande av en ny detaljplan. Detta överensstämmer med resultatet från Håkanssons (2005) studie där de informella kontakterna mellan tjänstemän visat sig centrala för integration av miljöfrågor i planeringen. Detta väcker frågor om hur kunskapsutbytet ser ut i de kommuner där de organisatoriska, fysiska, eller mentala, avstånden mellan olika professioner såsom kommunekolog/miljövetare och planarkitekt/landskapsarkitekt/arkitekt, ännu är stora.

Planeringsunderlagens koppling till kunskapsupbyggnad och kontinuitet

Kunskapsupbyggnad genom deltagande i processer betonas i relation till framtagandet av Ronnebys gröstrukturplan. Genom att den nuvarande och tidigare kommunekologen deltog i fältinventeringen i samband med framtagandeprocessen för Hässleholms kommunala naturvårdsprogram utvecklade de sin egen kunskap om kommunens naturområden. Den nuvarande kommunekologen har varit anställd i Hässleholms kommun i över 15 år och kan därmed förväntas ha god kännedom om kommunens naturvärden. Det framgår av intervjun med planarkitekten att hon har förtroende för sin kollegas kompetens genom att hon söker råd i olika frågor.

När en kompetent medarbetare som arbetat länge i en kommun lämnar organisationen riskerar mycket kunskap försvinna med den avgående medarbetaren. Den avgörande förutsättningen för att kunskap ska finnas kvar i organisationen är att kunskapen finns dokumenterad, vilket planeringsunderlag bidrar till. Vidare behövs inom den kommunala organisationen rutiner för att ta tillvara och överföra kunskap i samband med personalförändringar. Kännedomen om centrala planeringsunderlag liksom dokumenten i sig måste således bevaras för att de aktivt ska användas.

Den tidigare kommunekologen lyfter fram hur den som planerar måste visa respekt och ödmjukhet gentemot den kunskap som innehåses av de som bebor och brukar landskapet. Som tidigare nämnts kan även äldre planeringsunderlag bidra till kontinuitet då dessa kan visa hur synen på landskapet har förändrats, eller bestått, över tid.

Värdet av kunskap uppbyggd över tid väcker vidare frågan om vad som händer när konsulter som saknar förkunskaper om kommunen kopplas in för att genomföra projekt i en kommunal organisation, exempelvis framtagande av ett naturvårdsprogram.

Fördelning av ansvar och resurser

Kommunal fysisk planering är en central verksamhet i relation till bevarandet av den biologiska mångfalden (Naturvårdsverket 2018a). Inte minst översiktsplaner spelar en potentiellt viktig roll i detta sammanhang, då de tjänar som utgångspunkt för övrig fysisk planering inom en kommun (Boverket 2018a). Vid intervjun med planarkitekten i Hässleholm framkom dock att Region Skåne och Länsstyrelsen i Skåne har potentiellt viktiga roller att spela när det gäller att skapa kopplingar och samarbeten över kommungränserna. Vidare har Länsstyrelsen ansvar för att tillhandahålla underlag till kommunerna, exempelvis gällande naturvård (SFS 1998:808, SFS 2010:900).

Dokumentstudien visar att en del dubbelarbete tycks ske mellan kommun och länsstyrelse. Risk för dubbelarbete uppkommer vid framtagande av planeringsunderlag och det är därför relevant att analysera hur kommun och länsstyrelse kan komplettera varandra i arbetet med att samla in och bearbeta kunskap om landskapets naturvärden. Vad faller inom ramarna för länsstyrelsens uppdrag och vilka former av underlag är mer lämpliga att ta fram på kommunal nivå.

Ett av de senaste planeringsunderlag som tagits fram av Länsstyrelsen i Skåne är handledningen för grön infrastruktur, som i skrivande stund ännu inte publicerats i sin slutgiltiga form. Av det utkast som idag finns tillgängligt via Länsstyrelsen hemsida, *Regional handlingsplan för grön infrastruktur*, framgår att handlingsplanen i huvudsak inkluderar analyser av naturvärden på en mycket övergripande nivå. Som redan nämnts pekar den jämförande studien av *Från Bjäre till Österlen* och Hässleholms kommunala underlag på att det finns behov inom den kommunala fysiska planeringen som *Från Bjäre till Österlen* inte lyckas fylla. Det skulle sannolikt vara ett alltför omfattande arbete för Länsstyrelsen att ta fram detaljerade områdesbeskrivningar för alla kommuners naturvärden. Resultatet av denna studie pekar på att det vore värdefullt om länsstyrelserna tog

fram ett mer övergripande, material som kan utgöra utgångspunkt för och ge ledning åt mer detaljerat arbete på kommunal nivå. Frågan är dock var finansieringen till sådana mer detaljerade kommunala planeringsunderlag ska komma ifrån.

Det framgår av intervjuerna att detaljerade inventeringar är något som kräver mycket resurser men som samtidigt ger mycket värdefulla resultat i relation till kunskapsuppbyggnad gällande kommunala naturvärden. Den nuvarande kommunekologen i Hässleholm beskriver att många av de inventeringar som genomförts i kommunen de senaste åren har finansierats med hjälp av statliga LONA-bidrag. I linje med detta har det framkommit att aktiviteten inom det kommunala naturvårdsarbetet ökat genom möjligheten att söka LONA-medel (Terstad 2011). Eftersom LONA infördes 2004 (ibid.) fanns bidraget inte tillgängligt då arbetet med *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* inleddes, i början av 2000-talet. I intervjustudien framkommer vilken långdragen kamp det var för den dåvarande kommunekologen att få kommunala medel, vilket tyder på att LONA-bidraget är en viktig resurs för framtagandet av kommunala naturvårdsunderlag.

Ett kommunalt naturvårdsprogram har sannolikt bättre förutsättningar till lokal förankring än ett än ett regionalt program genom den ökade närheten till olika lokala aktörer. Mellqvist et al. (2016) beskriver framtagandet av en kommunal grönstrukturplan som en komplex process. Att på detaljerad nivå inkludera en hel region är därför troligen förenat med stora utmaningar. Denna studie pekar på att det finns ett värde av lokal förankring av naturvårdsprogram hos tjänstemän, politiker liksom kommuninvånare då sådan förankring i Hässleholms fall bidrog till att naturvärden fick en framträdande roll i översiktsplaneringen.

Behov av en tydligare modell för naturvårdsprogram

Frågan om varför människan ska skydda naturområden har under det senaste seklet besvarats på olika sätt. Skydd av naturområden har förespråkats av kulturella och etiska skäl, för att möjliggöra rekreation och friluftsliv, för att fungera som referens till miljöförstörelse och under senare tid för att möjliggöra ekosystemens fortsatta funktion. Det etiska perspektivet, biocentrism, som menar att det finns ett moraliskt värde i att värna naturen för naturens egen skull, växte i västvärlden fram under 1800-talet, delvis som ett resultat av Darwins utvecklingsteori.

Oberoende av vilken moralisk inriktning människor idag väljer som grund för sina beslut, vare sig det är naturens egenvärde eller naturens nytta för människan, framgår med stor tydlighet att den biologiska mångfalden måste värnas. Detta kräver att Sveriges ambitiösa miljö- och naturvårdslagstiftning – som slår fast att förutsättningar för lösning på miljöproblemen ska ha skapats till 2020 – följs av praktiska åtgärder ute i landskapet.

Deltagande aktörers värderingar har visat sig påverka deras tolkningar och handlingar i planeringsprocesser (Håkansson 2005, Dovlén 2004). Såväl den nuvarande kommunekologen som planarkitekten ser det som sitt ansvar att lyfta fram och värna de gröna värdena i landskapet. Den nuvarande kommunekologen i Hässleholm beskriver hur naturvårdsfrågornas status stärkts under de senaste 15 åren och menar att han idag inte behöver kämpa fullt så hårt för att få gehör för dessa frågor. Detta pekar på att de generella värderingarna i samhället till viss del har förändrats.

Som framgår av den historiska tillbakablicken i denna studie har människans syn på naturen och hennes ansvar i förhållande till utdöenden skiftat över tid. Redan under 1700-talet fanns dock en medvetenhet om det mänskliga samhällets negativa påverkan på förutsättningarna för andra arters överlevnad (Worster 1996). Denna medvetenhet har intensifierats vilket idag avspeglas i såväl internationell som nationell lagstiftning (SFS 2010:900, SFS 1998:808, FN 1992). Naturvårdsfrågorna har successivt integrerats i den svenska lagstiftningen (Riksstyrelsen 2015, Eliasson 2011) och kommunekologer vittnar om att de kan luta sig mot lagstiftningen i sin argumentation för värnande om naturvärden (Dovlén 2004). Planarkitekten i Hässleholms kommun beskriver hur hon även finner stöd i regionala och kommunala planeringsunderlag.

Att endast en femtedel av de kommuner som år 1999 hade ett naturvårdsprogram använde detta som utgångspunkt i arbetet med att skydda naturområden (Länsstyrelsen Skåne län 2014) väcker frågan om varför programmen inte användes i högre utsträckning. En något större andel av kommunerna använde sig istället av den kommunala översiktsplanen som utgångspunkt i naturskyddsarbetet. En möjlig orsak till detta är att en översiktsplan anses ha större tyngd än ett naturvårdsprogram. Kan det finnas ett samband mellan det bristande användandet av naturvårdsprogram och de vaga riktlinjerna för deras framtagande och innehåll.

Det finns lagstadgade krav på att alla Sveriges kommuner ska ha en översiktsplan (SFS 2010:900.). Med tanke på den allvarliga hotbilden mot den biologiska mångfalden (Haddad et al. 2015, FN 1992), borde det inte finnas motsvarande krav på att alla kommuner ska ha ett naturvårdsprogram? Boverkets (2018b) aktuella riktlinjer för grönplaner, vilket inkluderar naturvårdprogram, är vidare mycket öppna för tolkning. Detta ställer stora krav på den som tar fram underlag, vare sig det görs av kommunala tjänstemän eller konsulter. Mell (2014) lyfter fram att den befintliga mångfald av definitioner som florerar gällande grön infrastruktur möjligen är problematisk om begreppet ska få genomslagskraft och komma till praktisk nytta inom samhällsplanering. Samma problematik kan antas gälla i koppling till begreppet grönplan.

Gemensamma krav på och metoder för framtagande av naturvårdsprogram skulle kunna leda till produktionen av kommunala naturvårdsprogram av hög kvalitet. Det kommunala arbetet skulle med fördel kunna utgå från strategier och övergripande analyser framtagna på regional nivå. De kommunala naturvårdsprogrammen skulle senare, om de alla togs fram enligt en standardiserad metod, kunna sammanföras i en gemensam digital databas. Detta arbetssätt skulle underlätta jämförelser mellan olika områden inom en region, spara resurser, bidra till en genomgående kvalitetshöjning av naturvårdsunderlagen och öka den samlade kunskapen om landskapets naturvärden. Därmed skulle även naturvårdsprogrammets tyngd i argumentationen för bevarandet av gröna värden kunna höjas. Dock är det ett faktum att Sveriges 290 kommuner har mycket olika förutsättningar för det ovan föreslagna arbetet. I relation till små kommuner med brist på ekonomiska resurser spelar länsstyrelsen en särskilt viktig roll för naturvårdsarbetet. Mot bakgrund av att inte alla kommuner har resurserna att ta fram omfattande, kvalitativa naturvårdsprogram, bör Länsstyrelserna ansvara för att ta fram planeringsunderlag som är tillräckligt detaljerade för att kunna utgöra användbara kunskapsunderlag för avvägningar inom fysisk planering.

Slutsats

Denna studie visar att Kristianstad läns Natur- och kulturmiljövårdsprogram, *Från Bjäre till Österlen*, var ett centralt underlag vid framtagandet av *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun*, i början av 2000-talet då *Från Bjäre till Österlen* tjänade som utgångspunkt för val av inventeringsområden, inspirationskälla och referens i förhållande till värdering. Studien visar vidare att *Från Bjäre till Österlen* inte har samma framträdande roll i Hässleholms kommuns planeringsarbete idag. Den värdering av prioriterade områden som presenteras i *Från Bjäre till Österlen* är dock integrerad i Hässleholms interna webb-GIS och därigenom används informationen fortfarande av de kommunala tjänstemännen på Hässleholms planerhet. Kopplingen till ursprungsdokumentet är dock svag.

Kulturmiljövårdsprogram för Skåne från 2006 har idag ersatt *Från Bjäre till Österlen* som kunskapsunderlag i relation till kulturvärden. Dock har inget program för naturvård, motsvarande *Från Bjäre till Österlen*, tagits fram av Länsstyrelsen i Skåne sedan 1996. I Hässleholms kommun används i första hand det kommunala naturvårdsprogrammet som källa till kunskap om kommunens naturvärden. Enligt studiens resultat är *Från Bjäre till Österlen* idag delvis integrerat i *Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun* från 2005. Det finns dock områden i *Från Bjäre till Österlen* som inte återkommer i Hässleholms kommunala naturvårdsprogram. Dessutom saknar Hässleholms kommunala dokument den omfattande övergripande beskrivning av Kristianstad län som inleder *Från Bjäre till Österlen*. Detta antyder att *Från Bjäre till Österlen* fortfarande kan vara relevant som komplement till kommunala naturvårdsprogram. Genom studien har också framkommit att äldre planeringsunderlag som *Från Bjäre till Österlen* kan ha betydelse som historisk referens till naturområdets tidigare status och utveckling över tid, kunskap som kan vara intressant i samband med nya inventeringar. Studiens slutsats i relation till *Från Bjäre till Österlen*s framtida betydelse som planeringsunderlag är därmed att det finns fortsatt goda skäl att, i digital form, hålla *Från Bjäre till Österlen* tillgängligt som underlag för fysisk planering.

Genom studien av det 20 år gamla planeringsunderlaget *Från Bjäre till Österlen* har slutsatser även kunnat dras gällande viktiga aspekter att ta i beaktande vid framtagande av framtida planeringsunderlag för naturvård. Mot bakgrund av kommunens centrala roll i arbetet med att bevara biologisk mångfald kan antas att det är av stor vikt att kommunala samhällsplanerare har tillgång till ingående kunskap om kommunens naturmiljöer. Kunskap om vilka naturvärden ett landskap rymmer är en viktig utgångspunkt för att avvägningar gentemot andra intressen ska kunna göras. Dessutom krävs att det inom kommunerna finns

kompetens att omsätta befintlig kunskap i konkreta ställningstaganden och åtgärder som bevarar mångfalden på sikt.

Det framgår av studiens resultat att det ännu saknas kunskaper om naturvärden i Hässleholm. Fältinventeringar, inte minst på artnivå, lyfts fram som mycket värdefulla i relation till kunskapsuppbyggnad om kommunala naturvärden. Sådana inventeringar kräver dock mycket resurser. LONA-bidrag tycks därmed ha spelat en viktig roll i relation till finansieringen av naturvårdsåtgärder på kommunal nivå.

Undersökningar har visat att även kommuner som har ett kommunalt naturvårdsprogram inte använder detta som utgångspunkt för sitt naturskyddsarbete. Denna studie pekar på att en orsak till detta kan återfinnas i Boverkets vaga riktlinjer för grönplaners framtagande och innehåll. Studiens resultat pekar på att naturvårdsprogram och andra grönplaners tyngd i argumentationen för naturvårdens bevarande skulle kunna stärkas genom användande av en standardiserad metod för framtagande av naturvårdsunderlag.

Det finns ännu kunskapsluckor gällande befintliga naturvärden vilka måste fyllas. Resultatet från denna studie indikerar att länsstyrelsernas och de statliga verkens roll i detta arbete bör vara att tillhandahålla övergripande strategier, analyser och metoder, i enlighet med det arbete som pågår idag genom handledningarna för grön infrastruktur. Dock antyder studiens resultat att ökade krav måste ställas på Sveriges kommuner gällande framtagande av kvalitativa naturvårdsunderlag som möjliggör en effektiv naturvård. Krav måste vidare ställas på innehållet och framtagandeprocessen för dessa naturvårdsunderlag.

Avslutningsvis är det enligt studien av stor, om inte avgörande, betydelse att det finns kompetens inom ekologi i alla Sveriges kommuner. Det räcker inte med att det finns en kommunekolog i organisationen – vilket det inte gör i alla Sveriges kommuner idag – det krävs även en organisation där denna kompetens kommer i kontakt med andra kompetenser och där det finns en öppenhet för olika perspektiv och kunskapsutbyte i planeringsprocessen.

Metoddiskussion

Valet av den hermeneutiska metoden visade sig väl lämpat för studiens valda frågeställning vilken är inriktad på förståelse för händelseförlopp och arbetssätt. Med utgångspunkt från hermeneutikens del/helhetskriterium (Ödman 2017) föll det sig naturligt att låta den teoretiska bakgrunden utgöras av den samhällskontext – i form av värderingar, lagstiftning och rådande praxis – som det studerade Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet, *Från Bjäre till Österlen*, utgör en liten del av. Ödmans (2017) förslag om att illustrera forskningsprocessen som en spiral stämmer väl överens med hur studiens forskningsprocess har utvecklat sig. Många av de referenser som används i det slutgiltiga arbetet kom in i processen tidigt men kom till verklig användning först då andra delar av helheten hade fallit på plats. På så sätt har arbetet varit fyllt av aha-upplevelser, varav en del kommit senare i processen än vad forskaren hade önskat. Det går dock inte att skynda på förståelseprocessen.

I teoribakgrunden till denna studie är syftet att redogöra för de övergripande dragen inom naturvården, dock är det viktigt att poängtera att det finns mycket mer att lära för den som vill få en helhetsbild av vad naturvårdsarbetet i Sverige omfattar. En framträdande del av arbetet har bestått i att söka en förståelse för den historiska utvecklingen och dagens organisation och praktik inom fysisk planering och naturvård. Det visade sig vara särskilt utmanande att få överblick över naturvården i Sverige idag, möjligen för att forskarens huvudämne är landskapsarkitektur och ämnet fysisk planering därmed är mer bekant. Ett exempel på detta är att det idag finns fler metoder för inventering av naturvärden än den standardiserade metoden naturvärdesinventering, NVI, som nämns i denna studie. Att NVI-metoden här föreslås som modell för kommunala naturvårdsprogram får därför ses som ett exempel på hur användandet av en fastslagen modell skulle kunna påverka naturvårdsprogrammets användbarhet.

Endast en av studiens referenser behandlar direkt användande av naturvårdsunderlag inom kommunal planering, Länsstyrelsen i Skånes rapport *Biologisk mångfald i de skånska kommunernas planeringsunderlag och verksamheter*, från 2014. Det visade sig svårt att finna teoretiska studier som direkt behandlade detta ämne. Däremot berör doktorsavhandlingen av Sylvia Dovlén det praktiska arbetet med naturvårdsfrågor inom kommunal planering. Dovlén har mellan åren 1997 och 2004, delvis tillsammans med Maria Håkansson, genomfört en rad studier om miljöarbetet inom kommunal planering, vilka finns samlade i hennes avhandling. Dessa studier var intressanta som bakgrund då Dovlén arbetat mycket med intervjuer i vilka det

gick att finna många kopplingar till denna studies intervjumaterial.

Valet att studera endast en skånsk kommun medför att resultatet inte nödvändigtvis blir representativt för naturvårdsarbetet i andra skånska kommuner. Inledningsvis övervägdes genomförande av en jämförande studie mellan flera skånska kommuner och deras användning av Natur- och kulturmiljövårdsprogrammet för Kristianstad/Malmöhus län. Detta alternativ valdes dock bort till förmån för det aktuella upplägget där ett fallstudieobjekt – Hässleholms kommun – studeras mer djupgående. Med valet av Hässleholms kommun följde valet av *Från Bjäre till Österlen*, programdelen framtagen i Kristianstad län. Många olika faktorer kan påverka en kommuns naturvårdsarbete såsom kommunens politik, resurser, organisation samt initiativförmåga, kompetens och engagemang hos tjänstemän och politiker. Det valda upplägget att studera endast en kommun möjliggjorde dock att en bredare och djupare förståelse för naturvårdsarbetet i Hässleholm kunde uppnås.

Utgångspunkten för denna studie var att söka svar på Länsstyrelsen i Skåne läns ursprungliga fråga gällande Natur- och kulturmiljövårdsprogrammets betydelse för den kommunala fysiska planeringen. Samtidigt har frågeställningen breddats för att nå en förståelse för ett planeringsunderlags roll i dagens samhällsutveckling. Då forskaren bakom studien har ett intresse för kommunikation mellan olika professioner, har studien fått en tendens till två teman – planeringsunderlagen och kommunikationen mellan tjänstemän från olika professioner. Det faktum att det finns naturliga beröringspunkter mellan dessa teman - tjänstemännen är mottagare för planeringsunderlagen - har legat till grund för valet att inkludera bägge teman i studien. Inget av dessa teman tycks särskilt väl utforskat inom forskningen vilket är anmärkningsvärt då såväl utformandet av effektiva naturvårdsunderlag som utvecklandet av öppen och konstruktiv kommunikation mellan tjänstemän från olika professioner har potentiell förmåga att ge positiva effekter på svenskt naturvårdsarbete inom den fysiska planeringen.

Referenser

- Alvesson, M. & Skoldberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion – Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- ArtDatabanken SLU (2018). *Rödlistan*. Tillgänglig: <https://www.artdatabanken.se/om-artdatabanken/kontakt/> [2019-01-16]
- Asplund, E. & Hilding-Rydevik, T. (red) (2001). *Arena för hållbar utveckling. Aktörer och processer*. Stockholm: KTH.
- Asplund, E., Dovlén, S., Håkansson, M. & Orrskog, L. (1997). *Räcker kompetensen – En studie av miljöarbetet i fyra kommuner*. Stockholm: KTH.
- Blennow, A. (2003). *Europas trädgårdar: från antiken till nutiden*. Stockholm: Atlantis Bokförlag.
- Boverket (2018a). *Process för översiktsplanering och miljöbedömning*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/processen-for-oversiktsplanering/> [2019-01-11]
- Boverket (2018b). *Ta fram en grönplan*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/ekosystemtjanster/verktyg/gronplan/> [2018-09-24]
- Boverket (2017). *Riksentressen historik*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman/riksentressen/riksentressen-historik/> [2018-12-11]
- Centrum för biologisk mångfald (2018). *Konventionen om biologisk mångfald CBD*. Tillgänglig: <https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/centrum-for-biologisk-mangfald-cbm/biologisk-mangfald/konventionen-cbd/> [2018-09-18]
- De Jong, J., Jansson, M. & Ebenhard, T. (2011). Naturvårdens svaga länkar. I: Jansson, M., Ebenhard, T. & De Jong, J. (red), *Naturvårdskedjan – för en effektivare naturvård*. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald, ss. 332-349.
- DesJardins, J.R. (2019). Biocentrism. *Britannica*. Tillgänglig: <https://www.britannica.com/topic/biocentrism> [2019-01-15]
- Dovlén, S. (2004). *Communicating Professional Perspectives - Local government and spatial planning for sustainability*. Diss. KTH, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad. Stockholm: KTH.
- Ebenhard, T., Jansson, M. & De Jong, J. (2011). Mångfaldskonventionen och svensk naturvård. I: Jansson, M., Ebenhard, T. & De Jong, J. (red), *Naturvårdskedjan – för en effektivare naturvård*. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald, ss. 350-361.
- Eliasson, P. (2011). Naturvård i förändring: 1900-1990. I: Jansson, M., Ebenhard, T. & De Jong, J. (red), *Naturvårdskedjan – för en effektivare naturvård*. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald, ss. 29-37.
- Elvingsson, P. & Nilsson, S. (2018). Biologisk mångfald. *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/biologisk-m%C3%A5ngfald> [2018-12-10]

Fainstein, S. & DeFilippis, J. (2015). *Readings in Planning Theory*. Hoboken: John Wiley & Sons.
Tillgänglig: Ebookcentral [2018-09-24]

FN-förbundet (2012). *FN-fakta nr 2/12: Hållbar utveckling*. Tillgänglig: <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Faktablad-2-12-H%C3%A5llbar-utveckling.pdf> [2019-01-07]

FN (1992). *Convention on biological diversity*. Tillgänglig: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf> [2019-01-16]

Haddad, N.M., Brudvig, L.A., Clobert, J., Davies, K.F., Gonzalez, A., Holt, R.D., Lovejoy, T.E., Sexton, J.O., Austin, M.P., Collins, C.D., Cook, W.M., Damschen, E.I., Ewers, R.M., Foster, B.L., Jenkins, C.N., King, A.J., Laurance, W.F., Levey, D.J., Margules, C.R., Melbourne, B.A., Nicholls, A.O., Orrock, J.L., Song, D.X., Townshend, J.R. (2015). Habitat fragmentation and its lasting impact on Earth's ecosystems. *Science Advances*, 1 (2). DOI: 10.1126/sciadv.1500052

Hall, P. (2002) *Cities of Tomorrow: An Intellectual History of Urban Planning and Design Since 1880*. Hoboken: John Wiley & Sons. Tillgänglig: Ebookcentral [2018-09-25]

Håkansson, M. (2005). *Kompetens för hållbar utveckling: professionella roller i kommunal planering*. Diss. KTH, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad. Stockholm: KTH.

Hässelholms kommun (2018). *Grönplaner*. Tillgänglig: <https://www.hasselholm.se/bygga-bo-och-miljo/park-och-natur/naturvard/naturvardsprogram-och-gronplaner/gronplaner.html> [2019-01-11]

Hässelholms kommun (2017). *Grönstrategier för Hässelholms stad och större stationsorter*. Hässelholm: Hässelholms kommun. Tillgänglig: <https://www.hasselholm.se/download/18.3b7468f215f1f0c-c34459aa0/1508139272316/Gr%C3%B6nstrategier%202017.pdf> [2019-01-05]

Hässelholms kommun (2007). *Översiktsplan för Hässelholms kommun*. Hässelholm: Hässelholms kommun. Tillgänglig: <https://www.hasselholm.se/bygga-bo-och-miljo/oversiktsplan-och-detaljplaner/oversiktsplan.html> [2018-10-01]

Hässelholms kommun (2005a). *Naturvårdsprogram för Hässelholms kommun*. Programdel. Hässelholm: Hässelholms kommun. Tillgänglig: <https://www.hasselholm.se/bygga-bo-och-miljo/park-och-natur/naturvard/naturvardsprogram-och-gronplaner/naturvardsprogram.html> [2018-10-01]

Hässelholms kommun (2005b). *Naturvårdsprogram för Hässelholms kommun*. Områdesbeskrivningar. Hässelholm: Hässelholms kommun. Tillgänglig: <https://www.hasselholm.se/bygga-bo-och-miljo/park-och-natur/naturvard/naturvardsprogram-och-gronplaner/naturvardsprogram.html> [2018-10-01]

Hässelholms kommun (2003). *Gröna guidebitar för Hässelholm*. Hässelholm: Hässelholms kommun. Tillgänglig: https://www.hasselholm.se/download/18.5fe380f4151a4782405ac81/1450170783333/Gr%C3%B6nguide_h%C3%A4sselholms_t%C3%A4rtort.pdf [2019-01-05]

Hässelholms kommun (1990). *Översiktsplan för Hässelholms kommun*. Hässelholm: Hässelholms kommun.

Hässelholms kommun (1987). *Naturen i Hässelholms kommun*. Hässelholm: Hässelholms kommun.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Upplaga 2:4. Lund: Studentlitteratur AB.

Länsstyrelsen Kristianstad län (1996). *Från Bjäre till Österlen – Skånska natur- och kulturmiljöer*. Kristianstad: Länsstyrelsen i Kristianstad län.

Länsstyrelsen Malmöhus län (1997). *Från Sandhammaren till Kullaberg – Naturvårdsprogram för Skåne*. Tillgänglig: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.6ae610001636c9c68e53172f/1529321303790/Fr%C3%A5n%20Kullaberg%20till%20Sandhammaren.pdf> [2019-01-16]

Länsstyrelsen Skåne (2018). *Regional handlingsplan för grön infrastruktur*. Tillgänglig: https://www.lansstyrelsen.se/download/18.2e0f9f621636c84402715632/1527599075895/Nulagesbeskrivning_av_Skånes_grona_infrastruktur_v.2.pdf [2019-01-14]

Länsstyrelsen Skåne (2015). *Naturvårdsstrategi för Skåne – Vägen till ett biologiskt rikare Skåne*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne. (2015:23). Tillgänglig: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/tjanster/publikationer/naturvardsstrategi-for-skane.html> [2019-01-16]

Länsstyrelsen Skåne (2014). *Biologisk mångfald i de skånska kommunernas planeringsunderlag och verksamheter*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne. (2014:14) Tillgänglig: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/tjanster/publikationer/biologisk-mangfald-i-de-skanska-kommunernas-planeringsunderlag-och-verksamheter.html> [2019-01-16]

Länsstyrelsen Skåne (2006). *Kulturmiljöprogram för Skåne*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne. Tillgänglig: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram.html> [2019-01-17]

Mell, I. (2010). *Green infrastructure: concepts, perceptions and its use in spatial planning*. Diss. Newcastle University. Newcastle: Newcastle University.

National Park Service (2018). *Yellowstone*. Tillgänglig: <https://www.nps.gov/yell/learn/historyculture/index.htm> [2019-01-16]

Naturskyddsföreningen (2010). *Natura 2000 största skyddet*. Tillgänglig: https://www.naturskyddsforeningen.se/sveriges-natur/2010-2/natura-2000-storsta-skyddet?gclid=EAIaIQobChMI_4ixt-4Sp3wIVyoKyCh2zGAcOEAAAYASAAEgI4-PD_BwE [2018-12-18]

Naturvårdsverket (2018a). *Sveriges Miljömål*. Tillgänglig: <http://www.sverigesmiljomal.se/stod-och-rad-i-miljoarbetet/ett-rikt-vaxt--och-djurliv---saker-kommuner-kan-gora/> [2018-09-18]

Naturvårdsverket (2018b). *Grön infrastruktur*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/gron-infrastruktur#gron> [2019-01-11]

Naturvårdsverket (2017). *Femtio år bakåt, femtio år framåt – Miljöarbetet i punktform*. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Naturvardsverkets-femtioariga-historia/24/> [2018-12-14]

Naturvårdsverket (2015). *Riktlinjer för regionala handlingsplaner för grön infrastruktur*. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhället/miljoarbete-i-sverige/regeringsuppdrag/2015/ru-gron-infrastruktur-delredovisning/ru-gron-infrastruktur-riktlinjer-20150924.pdf> [2018-12-11]

Naturvårdsverket (2010). *Konventionen om biologisk mångfald och svensk naturvård – Sammanfattning av Sveriges fjärde nationella rapport till sekretariatet för konventionen om biologisk mångfald*. Rapport 6389. Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/978-91-620-6389-4.pdf> [2018-09-18]

Riksintresseutredningen (2015). *Planering och beslut för hållbar utveckling – Miljöbalkens hushållningsbestämmelser*. Stockholm: Wolters Kluwer Sverige AB. (Statens offentliga utredningar 2015:99)

Region Skåne (2012). *Grönstruktur i Skåne*. Kristianstad: Region Skåne, Avdelningen för regional utveckling. Tillgänglig: https://utveckling.skane.se/siteassets/publikationer_dokument/gronstruktur_i_skane.pdf [2019-01-18]

Ronneby kommun (2018). *Grönstrukturplan*. Ronneby: Ronneby kommun. Tillgänglig: <https://www.ronneby.se/bygga-bo--miljo/oversiktsplan-och-detaljplaner/oversiktlig-planering/gronstrukturplan.html> [2019-01-11]

SFS 2017:868. *Förordning (2017:868) med länsstyrelseinstruktion*. Stockholm: Finansdepartementet SFÖ.

SFS 2010:900. *Plan- & Bygglagen*. Stockholm: Näringsdepartementet.

SFS 1998:808. *Miljöbalk*. Stockholm: Miljö- och energidepartementet.

SIS, Swedish Standards Institute (2018). *Naturvärdesinventering*. Tillgänglig: www.sis.se/standardutveckling/tksidor/tk500599/sistk555/ [2019-01-14]

Skogsstyrelsen (2018). *Inventering av nyckelbiotoper*. Tillgänglig: <https://www.skogsstyrelsen.se/om-oss/var-verksamhet/regeringsuppdrag/inventering-av-nyckelbiotoper/> [2019-01-07]

SS 199000:2014. *Naturvärdesinventering avseende biologisk mångfald (NVI) – Genomförande, naturvärdesbedömning och redovisning*. Stockholm: SIS Förlag.

Terstad, J (2011). Svensk naturvård – de senaste tjugo åren. I: Jansson, M., Ebenhard, T. & DeJong, J. (red), *Naturvårdskedjan – för en effektivare naturvård*. Uppsala: Centrum för biologisk mångfald, ss. 38-46.

Trafikverket (2017). *Landskapet är arenan – Integrerad landskapskaraktärsanalys, en metodbeskrivning*. Borlänge: Trafikverket. (2017:180) Tillgänglig: https://trafikverket.ineko.se/Files/sv-SE/35569/Ineko.Product.RelatedFiles/2017_180_landskapet_ar_arenan_integrerad_landskapsanalys_en_metodbeskrivning.pdf [2019-01-16]

Vejre, H., Primdahl, J. & Brandt, J. (2007). The Copenhagen Finger Plan – Keeping a green space structure by a simple planning metaphor. I: Pedrolí, B., Van Doorn, A., De Blust, G., Paracchini, ML., Wascher, D. & Bunce, F. (red), *Europe's living landscapes - Essays on exploring our identity in the countryside*. Zeist: KNNV Uitgeverij, ss. 311-328.

World Commission on Environment and Development (1987). *Our common future*. Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [2019-01-11]

Ödman, P. (2017). *Tolkning, förståelse och vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. Upplaga 3:1. Lund: Studentlitteratur AB.

Bilaga 1

Utdrag ur Exceltabell för dokumentanalys

Plan/Program: Naturvårdsprogram för Hässelholms kommun 2005						Analysfrågor		
Områden ur Från Bjäre till Österlen						1. Förekomst	2. Beskrivning	3. Värdering
Id	Område	Motivering till urval	Egen förklarande beskrivning (ej i FBTO)	Natur-/Kulturvärde	Bilbehållande av värden	Finns området omnämnt i planen/programmet?	Beskriver planen/programmet området på ett sätt som kan härledas till FBTO:s beskrivning?	Värderar planen/programmet området på ett sätt som kan likställas med FBTO:s värdering?
1	Sjöbergasjön	Variationsrikt odlingslandskap		N3	Fortsatt markanvändning med hävd av betesmarkerna utan kvävegödsling.			
2	Store mosse - Häglinge							
2a	Store mosse	Större våtmarksområde, som delvis genom torvtäkt hyser ett rikt fågelliv och en intressant flora.		N3	Mossen lämnas fri för utveckling.		Likartade beskrivningar. I kommunala programmet är fågelvärdena i fokus medan FBTO även nämner värdetull flora. Mossen benämns som "degenererad" i kommunens program.	Klass 1 - Området värderas högre än i FBTO. FBTO:s värdering nämns under rubriken "Andra beteckningar/klassningar".
2b	Häglingsgravfältet, Häglinge och Ljunga	Omväxlande odlingslandskap med ålderdomlig prägel. Välbevarat gravfält från yngre järnåldern.			Gravfältet hålls fritt från undervegetation. Fortsatt kontinuerlig markanvändning. Ny bebyggelse bör anpassas till befintlig tradition.	Små delar av området finns med i kommunala programmet.	"Söder om Store mosse är landskapet böljande och småbrutet, där de öppna fälten bryts av kullar klädda med lövträd. Området genomkorsas av välbevarade stengärdar." (FBTO 2b) "Naturbetesmark, mycket stenig, bitvis flädd, mycket välhåvdat, stengärdar väl synliga, friväxande träd (ek, rönn, asp, sälg) /.../ ligger i ett område med mycket betesmarker." (4034) "Kuperat landskap med sammanhängande betesmarker och åkrar. Omgivningen utgörs av en flack småbruten dalängsbygd." (4402)	Klass 1 - Området värderas högre än i FBTO. FBTO:s värdering nämns under rubriken "Andra beteckningar/klassningar".
2c	Lunden	Geologiska och botaniska värden.	Basaltberg, resterna av en vulkankrater.	N3	Bevara den geologiska formationen och den skogliga kontinuiteten med död ved och gamla träd.	Bra överensstämmelse.	Fältskiktet tycks ha blivit glesare med åren. I övrigt likartad beskrivning.	Klass 1 - Området värderas högre än i FBTO. FBTO:s värdering nämns under rubriken "Andra beteckningar/klassningar".
2d	Ynglingarum	Naturbetesmark utan kvävepåverkan och med lång hävdkontinuitet.		N2	Fortsatt beteshävd och röjning utan kvävegödsling.			
2e	Ebbarp	Naturbetesmark med lång hävdkontinuitet.		N3	Fortsatt beteshävd utan kvävegödsling.			

Bilaga 2

Områdesbeskrivning ur Från Bjäre till Österlen, 1996

Foto: THOMAS JOHNSON

Foto: LAIS JÄRNEVO/N

*Stensmyr är en mosse av västlig typ med mycket höga biologiska värden.
Infälld bild: Klockljungen är riklig på mossen.*

51 Stensmyr – Vejshulta myr (N1)

Opåverkade myrmarker med stora biologiska värden.

Beskrivning. På gränsen till Örskelljunga kommun ligger Stensmyr, som är en större mosse omgiven av ett välutvecklat laggkärr. I mitten finns dragkärr och gölar. Myren är av västlig typ med mycket klockljung och småtallar ute på mosseplanet. Myrkomplexet består av svagt välvda, öppna och skogbevuxna mosseytor, kärrdrag, laggkärr och en centralt belägen tjärn. Från myren löper fyra kärrdrag, som domineras av flaskstarr, ängsull, myrlilja och blåttåtel. I nordväst förekommer två mindre höljmosseytor med ett stort inslag av tuvull. Övriga mosseytor domineras av ris. Mossen är spelplats för orre.

Strax söder om Stensmyr ligger Vejshulta myr, som är ett myrkomplex bestående av rismossar, skogsmossar, topogena kärr och en tjärn. Rismossarna hyser områ-

den, där det förekommer rikligt med martall. Ställvis finns mjukmatte- och lösbottnenhöljor med bl a småsiles-hår och vitag. De långsmala mosseytorna i öster omges av ett åslandskap. Källor: 1, 2, 7.

Bibehållande av värden. Myrområdet lämnas för fri utveckling.

52 Vegesjö (N3)

Relativt opåverkad sjö med angränsande våtmarksområden.

Beskrivning. Tre km väst-nordväst om Bjärnum ligger Vegesjö med angränsande våtmarker och ett större kärrområde i norr. Området har en relativt rik fågelfauna. Strandskogarna är variationsrika med en hel del gammal gransumpskog. Källa: 9.

Bibehållande av värden. Sjön och våtmarkerna lämnas för fri utveckling.

Bilaga 3

Områdesbeskrivning ur Naturvårdsprogram för Hässleholms kommun, 2005

Stensmyr

Objektnr: 2312
Församling: Vittsjö

Storlek: 352 ha
Markägare: Privat

Skyddsstatus:
Natura 2000, riksintresse för naturvård
Intresseaspekter:
Naturtyp, Landskapsbild

Förutsättningar för bibehållande av värden:
Fri utveckling. Eventuellt igenläggning av diken.

Hot:
Skogsåtgärder

Andra beteckningar /klassningar:
Område med naturvärde, klass 1, enligt natur-
och kulturmiljövårdsprogram för Kristianstad län;
sumpskog; myrskyddsplan.

Beskrivning:

Ett ganska stort myrkomplex, som delvis är beläget i Örkelljunga kommun. Öppnare högmossdalar avlöses av stora drågartade partier med myrliljor. Skogbevuxna myrdalar förekommer runt omkring och på vissa håll finns fastmarks "öar" dominerade av tall. Centralt i området finns en gyl med kärrartade, gungflyartade omgivningar. Stora delar av myren är relativt opåverkad av torvtäkt, dock med undantag för sydligaste delen.

Huvudnaturtyp:
Högmosse

Karaktäristiska arter:
Tuvull, vitag, småsileshår, rundsileshår, rosling,
tranbär, myrlilja, dystarr, trådstarr

Hotade arter:
Orre, tjäder

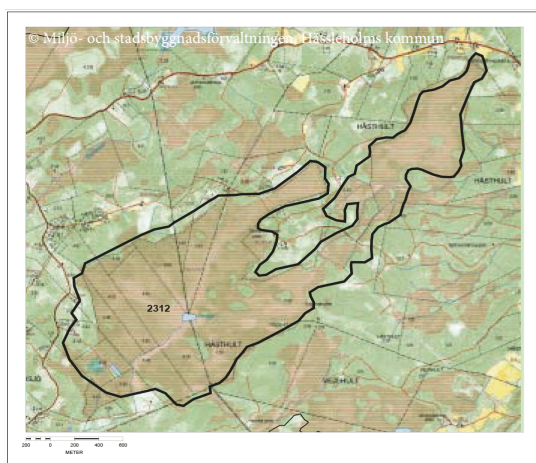

Foto: Eva Dueck

